

INOVAČNÝ PRÍSTUP K PROFESIONALIZÁCI PRÁCE S DEŤMI

SÚBOR NÁSTROJOV NA IDENTIFIKÁCIU A REAGOVANIE
NA NOVO VYNÁRAJÚCE SA POTREBY DEŤÍ

PROGRAM ŠVAJČIARSKO-SLOVENSKEJ SPOLUPRÁCE
SWISS-SLOVAK COOPERATION PROGRAMME

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Slovenská
republika

ASK
vzdelávanie pre 21. storočie

Na projekte sa finančne spolupodieľajú Švajčiarska konfederácia a Slovenská republika.
Blokový grant pre MVO a podporu partnerstiev švajčiarsko-slovenskej spolupráce realizuje
Nadácia Ekopolis v spolupráci s partnermi nadáciou SOCIA a Karpatskou nadáciou.

INOVAČNÝ PRÍSTUP K PROFESIONALIZÁCI PRÁCE S DEŤMI

SÚBOR NÁSTROJOV NA IDENTIFIKÁCIU A REAGOVANIE
NA NOVO VYNÁRAJÚCE SA POTREBY DEŤÍ

Súbor nástrojov na identifikáciu a reagovanie na novo vynárajúce sa potreby detí

Editorky a autorky: Tatiana Piovarčiová, Daniela Halašová

Spoluautori: Rekha Wazir, Nico van Oudenhoven, Rutger van Oudenhoven, Mária Matulčíková, Jana Miháliková, Aneta Chlebníčánová, Erika Galanská, Mirka Kumančíková, Eva Ďuríková, Soňa Pekarovičová, Tatiana Kizivatová, Daniel Marko, Simona Hrnčíriková.

Jazyková úprava: Darina Gogolová

Prvé vydanie (2010)

Príručka vznikla v rámci projektu Inovačný prístup k profesionalizácii práce s deťmi (2008 - 2010), ktorý realizovali Nadácia pre deti Slovenska, rumunská organizácia Civil Society Development Foundation (Fundatia Pentru Dezvoltarea Societății Civile, www.fdsc.ro) a holandská organizácia International Child Development Initiatives (www.icdi.nl). Projekt bol financovaný z prostriedkov Európskej komisie - grantovej schémy Leonardo da Vinci a spolufinancovaný luventou. Tento dokument reprezentuje výlučne názory autorov a Európska komisia nezodpovedá za akékoľvek použitie informácií obsiahnutých v tomto dokumente.

Druhé vydanie (2014)

Opätovné vydanie príručky umožnil projekt Komunity priateľské deťom (2014-2015), ktorý realizuje Nadácia pre deti Slovenska v spolupráci s organizáciami Asociácia S. Kovalikovej – Vzdelávanie pre 21. storočie na Slovensku (www.ask21.sk) a Jungwacht Blauring Schweiz (www.jubla.ch). Projekt je financovaný z Programu švajčiarsko-slovenskej spolupráce v rámci rozšírenej Európskej únie. Blokový grant pre MVO na podporu partnerstiev švajčiarsko-slovenskej spolupráce realizuje nadácia Ekopolis v spolupráci s partnermi Nadáciou SOCIA a Karpatskou nadáciou (www.bgsfm.sk).

Obsah

Úvod	4
Nadácia pre deti Slovenska mení svet detí k lepšiemu	5
Asociácia S. Kovalikovej – Vzdelávanie pre 21. storočie na Slovensku	5
Jungwacht Blauring	6
1. Novo vynárajúce sa potreby detí	7
1.1 Predstavenie konceptu	7
1.1.1 Definícia NPD.....	7
1.1.2 Oblasti NPD	8
1.2 Sumár štúdie o NPD na Slovensku.....	10
1.2.1 Chýbanie rodičov a ich malá angažovanosť pri výchove detí	11
1.2.2 Narastanie agresivity	11
1.2.3 Príležitosti a ohrozenia informačno-komunikačných technológií (IKT) vplyv médií	11
1.2.4 Zastarané a nevyhovujúce spôsoby učenia a vyučovania	11
1.2.5 Príležitosti a problémy trávenia voľného času detí	12
1.2.6 Tlak na výkon a úspešnosť detí	12
1.2.7 Dôsledky súčasného životného štýlu na zdravie detí.....	13
1.2.8 Zhrnutie, námety a podnety	13
1.3 Nové charakteristiky detstva a výchova	14
1.3.1 Detstvo v súčasnej rodine	14
1.3.2 Autorita a výchova	15
1.3.3 Nové trendy v rodičovskej výchove	16
1.3.4 Sociálny život rodiny a sociálny život detí.....	17
1.3.5 Dieťa a diverzita modelov rodinnej a školskej výchovy	18
1.3.6 Pedagogické východiská.....	18
1.4. Koncept NPD v štátnej politike voči deťom a mládeži.....	19
2 Identifikácia novo sa vynárajúcich potrieb.....	21
2.1. Metódy zisťovania NPD	21
2.1.1. Mediálny prieskum	21
2.1.2. Fokusová skupina.....	21
2.1.3. Vedenie rozhovoru/Interview	22
2.2 Príležitosti a ohrozenia detí IKT.....	23
2.3 Javy i potreby detí a zodpovednosť dospelých/komunity	24
2.4 Rozlišovanie druhov potrieb detí	31
2.5 Príklady oblastí NPD	31
3 Možnosti reagovania na novo vynárajúce sa potreby detí	35
3.1 Budovanie hodnotiaceho, strategického a intervenčného systému	35
3.2 Návrh systému sledovania a reflektovania NPD	35
3.3 Ako reagovať na NPD	37
3.4 Akčné plány reagovania na NPD	38
3.5 Rolová hra.....	42
3.6 Spolupráca školy a komunity pri napĺňaní potrieb detí	43
3.6.1 Ukazovatele školy spolupracujúcej s komunitou pri napĺňaní potrieb detí	43
3.6.2 Opisy úrovni ukazovateľov.....	45
3.7 Využitie konceptu NPD v práci jednotlivcov	46
Záver	46
Zdroje a linky na ďalšie prieskumné štúdie.....	47

Úvod

S meniacou sa povahou spoločnosti sa mení aj postavenie a chápanie detí i mladých ľudí v nej. S premenou tradičnej spoločnosti na spoločnosť modernú, resp. postmodernú, vstupujú do životov dospelých, ale i detí a mladých ľudí, nové javy, ktoré doteraz neboli dostatočne reflektované (napr. príležitosti a ohrozenia informačno-komunikačných technológií, znižovanie vplyvu dospelých pri výchove a učení, spôsoby trávenia voľného času a mnohé iné). V súčasnosti už nemôžeme hovoriť o vynárajúcich sa potrebách, ale o potrebách, ktorých napĺňanie by sa malo stať bežnou súčasťou života. Súčasnosť ukazuje, že rodičia, učitelia, vychovávatelia, pracovníci s deťmi a mládežou v treťom sektore, zástupcovia verejnej správy, politici a ďalší tzv. dôležití dospelí nie sú dostatočne pripravení na novú situáciu.

Deti a mladých ľudí treba je potrebné chápať ako dôležitú cieľovú skupinu verejných politík i rovnocenných aktérov verejného života. Vytvoriť a implementovať vhodné nástroje na ich podporu i zapájanie do života spoločnosti, komunity ako aj adekvátne napĺňať ich potreby.

Naše skúsenosti, skúsenosti našich partnerov i grantistov ukazujú, že deti a mladí ľudia na Slovensku majú v sebe veľký potenciál. Pri správnej podpore vedú veľmi presne formulovať svoje požiadavky, pomenovať svoje potreby, hľadať a navrhovať adekvátne, často invenčné a veľmi kreatívne riešenia, ako aj zapojiť sa do ich praktickej realizácie. Podobne, i dospelí sú čoraz otvorenejší podporovať deti a mladých ľudí v ich vlastných aktivitách a zapájaní sa do verejného diania, avšak potrebujú podporu a usmernenie, ako s deťmi a mladými ľuďmi pracovať.

Príručka, ktorú práve čítate, je súborom nástrojov na identifikáciu a reagovanie na novo vynárajúce sa potreby detí (NPD), je súhrnom podnetov pre prácu s konceptom novo vynárajúcich sa potrieb detí na Slovensku. Zachytáva tiež skúsenosti viac ako sto slovenských účastníkov workshopov v rôznych regiónoch Slovenska, ktorí sa s konceptom zoznámili a snažili sa pracovať s ním v rámci svojej pôsobnosti.

Uvedená publikácia je súčasťou projektu Komunity priateľské k deťom, v rámci ktorého je cieľom Nadácie pre deti Slovenska v spolupráci s partnermi vytvárať podmienky k väčšiemu zapojeniu detí i mladých ľudí do komunit, ale i usmerňovať dospelých, ako s deťmi pracovať. Vychádzame pritom z metodiky identifikácie a reagovania na nové potreby detí, ktorú sme vytvorili a na Slovensku pilotne overili v rokoch 2008 - 2010 v rámci medzinárodného projektu Inovačný prístup k profesionalizácii práce s deťmi.

Obsah materiálu je začlenený do troch kapitol. V prvej kapitole sú uvedené predovšetkým teoretické východiská, ktoré poskytujú základnú orientáciu v téme NPD (označené piktogramom). Metódy i cvičenia na zisťovanie a analýzu NPD môžete nájsť hlavne v druhej kapitole (označené piktogramom). Tretia kapitola poskytuje námety a príklady (označené piktogramom) , ako je možné NPD systematicky reflektovať a podľa možnosti na ne preventívne reagovať v komunitách, v školách alebo v práci pedagógov, rodičov, pracovníkov samospráv, mimovládnych organizácií a ďalších tzv. dôležitých dospelých.

Veríme, že vám súbor nástrojov prinesie inšpirácie, ako byť aj v súčasnom náročnom období pre deti a mladých ľudí autoritou a oporou, ako vytvárať komunity, ktorým na deťoch a mladých ľuďoch záleží.

Nadácia pre deti Slovenska mení svet detí k lepšiemu

Nadácia pre deti Slovenska je mimovládna nezisková organizácia s celoslovenskou pôsobnosťou. **Počas devätnásť rokov činnosti nadácie sme podporili alebo priamo zrealizovali 2349 projektov v hodnote viac ako 6,5 mil. .**

Do našich aktivít sú zahrnuté deti – krehké, čisté a bezbranné bytosti, objavujúce svet pod láskavým dohľadom rodičov aj tie, ktoré nemajú šťastie vyrastať v bezpečí fungujúcej vlastnej rodiny; deti zanedbávané, zneužívané či dokonca týrané; deti z národnostných menšín i sociálne znevýhodnených skupín; deti s telesným či mentálnym postihnutím; deti talentované, aktívne, zapojené do skautingu a iných zmysluplných aktivít; rovnako ako ich starší „kamaráti“ – **mladí ľudia** opúšťajúci detské domovy, či tí čo s chuťou a vôľou chcú pomáhať ostatným; a v neposlednom rade i **dôležití dospelí**, ktorí majú na život a budúcnosť detí vo svojom okolí a v našej krajine zásadný vplyv – teda rodičia, starí rodičia, učitelia, vedúci krúžkov, tréneri, aktívni jednotlivci v komunitách, starostovia, ale i tí, ktorí ovplyvňujú tvorbu, či uplatňovanie zákonov. **Všetci vymenovaní a spolu s nimi i médiá a ich prostredníctvom široká verejnosť sú cieľovými skupinami aktivít Nadácie pre deti Slovenska, ktorá od roku 1995 napĺňa svoje hlavné poslanie – podporovať mnohostranný rozvoj osobnosti dieťaťa a mladého človeka.**

Nadácia pre deti Slovenska napĺňa toto svoje poslanie prostredníctvom:

- grantových alebo grantovo-operačných programov, ako sú **Hodina deťom, Rád chodím do škôlky, Šport do škôl, Domov, Nórsky finančný mechanizmus, Dôvera, Leaf, Raz ročne spoločne, First Lego League**, podporuje de-

siatky inštitúcii/organizácii, za ktorými sa skrývajú tisícky rôznorodých osudov detí a mladých. Spravuje i nadačné fondy – **Samsung, Leaf, Komunálna poisťovňa, Daphne Group**, prostredníctvom ktorých pomáha donorom z komerčného sektora napĺňať ich stratégiu spoločenskej zodpovednosti.

- Vzdelávacie centrum nadácie sa v spolupráci s Asociáciou S. Kovalikovej – Vzdelávanie pre 21. storočie na Slovensku dlhoročne venuje deťom, mladým ľuďom i dôležitým dospelým, najmä učiteľom, rodičom, prostredníctvom projektov – **Poznaj svoje peniaze, Škola rodinných financií, Online generácia**. V projekte Komunita priateľská deťom sa chceme rozprávať so samosprávami a komunitami o tom, čo potrebujú dnešné deti, ako ich potreby napĺňať v komunite. Projekt **Vitafit** deťom a ich rodičom vysvetľuje zmysel zdravej výživy a potravín.
- Novou oblasťou v našej činnosti je **advokácia**, prostredníctvom ktorej chceme presadzovať potreby detí a mladých ľudí komunikáciou s verejnosťou, ale i s tými, ktorí o nich rozhodujú na úrovni legislatívy a jej výkonu.
- Naším najznámejším projektom je **Hodina deťom**. Ide o najväčšiu verejnú zbierku na pomoc deťom. Počas pätnásť rokov jej existencie sme podporili 1 573 projektov v hodnote **4 491 977,94 EUR**.

Nadácia pre deti Slovenska je spoluzakladateľom Koalície pre deti. V rámci medzinárodnej spolupráce je členom medzinárodných organizácií International Youth Foundation a Child & Youth Finance International.
www.nds.sk

Asociácia S. Kovalikovej – Vzdelávanie pre 21. storočie na Slovensku

*„Keď prichádzajú moje deti z triedy VEU/ITV na druhý stupeň, učitelia sa o ne bijú. Všetci ich chcú učiť.“
Iveta, učiteľka na I. stupni, ZŠ Považská Bystrica*

*„Naozaj si cením pestrosť programu a ochotu ho prispôbiť našim potrebám. Som plne spokojný a čudujem sa, prečo sa toto neučia všetci pedagógovia.“
Študent Gymnázia S. C. Lewisa Bratislava*

Asociácia S. Kovalikovej – Vzdelávanie pre 21. storočie na Slovensku (ASK) je mimovládna vzdelávacia organizácia. Od roku 1992 vzdeláva pedagógov, študentov vysokých škôl, pracovníkov s deťmi a mládežou, rodičov v inováčných edukačných programoch. Odborne garantuje zavádzanie ino-

vačného edukačného programu „**Integrované tematické vyučovanie**“ (ITV), overeného Štátnym pedagogickým ústavom (v súčasnosti rozpracovaného pod názvom Vysoko efektívne učenie /VEU/). Vzdeláva na základe akreditovaných vzdelávacích programov Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR (MŠVVaŠ SR). Spolupracuje s domácimi a zahraničnými vzdelávacími inštitúciami v oblasti inovácií vzdelávania.

ASK sa venuje týmto aktivitám:

- Vytvára metodiku rozvoja životných zručností/osobných a sociálnych kompetencií využívanú v prostredí školských tried i v komunitách pracujúcich s deťmi a mladými ľuďmi na Slovensku;

- Uskutočňuje tréningy, workshopy v metodike programu Vysoko efektívne učenie (1992 - 2013 pre viac ako 12 140 účastníkov).
- Od roku 1998 vzdeláva na základe akreditovaných vzdelávacích programov MŠVVaŠ SR: Vytváranie podmienok pre efektívne učenie, Efektívne riešenie problémov a podnecovanie individuálneho učenia a osobnostného rozvoja, Integrované tematické vyučovanie pre základné a stredné školy.
- Vydáva metodické materiály pre pedagógov inovatívnych tried a škôl.
- Poskytuje poradenské a konzultačné služby pre rodičov, pedagógov a riadiacich pracovníkov škôl pri riadení zmeny, zavádzaní programu Vysoko efektívne učenie v školách.
- Je partnerom Nadácie pre deti Slovenska v projektoch sociálno-finančnej gramotnosti - Poznaj svoje peniaze, Škola rodinných financií a v ďalších projektoch - Škola ako otvorená učiacia sa organizácia, Novo vynárajúce sa potreby detí, Mediálna výchova celkom inak, Online generácia, Vitafit, Think Big, Detom priateľská komunita.
- Spolupracuje na rozširovaní programu Spoločnosti pre mozgovu kompatibilné vzdelávanie na Slovensku - Rešpektovať a byť rešpektovaný.
- Odborne garantuje a spoluvytvára portál na podporu inovatívnych škôl - www.skola21.sk - súčasť celosvetového programu spoločnosti Microsoft - Partneri vo vzdelávaní.

- Uskutočňuje webináre a semináre pre manažment škôl o riadení zmeny v škole, podporuje školy v štruktúrovanej premene tradičnej školy na školu inovatívnu.

O Vysoko efektívnom učení

Edukačný model Vysoko efektívne učenie bol úspešne experimentálne overený (ŠPÚ, 2001). Ako sa uvádza v záverečnej správe z experimentálneho overovania, „...program možno považovať z odbornej stránky za najfundovanejší, najprepracovanejší vzhľadom na obsahovú i metodickú stránku, ako aj vzhľadom na systém prípravy pedagógov na jeho realizáciu“.

Silnou stránkou modelu je aj prepracovaná metodika rozvoja osobných a sociálnych kompetencií.

„Absolvovaný tréning životných zručností sa stal pre mňa inšpiráciou ako učiť. Aj napriek tomu, že som podobné zásady a metódy uplatňovala v rámci voľnočasových aktivít s deťmi, nevedela som si predtým predstaviť ich uplatnenie v rámci vyučovacieho procesu. Je mi ľúto, že mnohé z toho, čo na kurzoch odznelo, som nepočula už na vysokej škole.“

Katarína, učiteľka na II. stupni, ZŠ Kvačany.

www.ask21.sk www.skola21.sk

Jungwacht Blauring

Jungwacht Blauring (skrátene JUBLA) je najväčšia katolícka organizácia združujúca skupinky detí

a mladých ľudí v nemeckej časti Švajčiarska. Organizácia má spolu 32 000 členov, detí a mladých ľudí, ktorým poskytuje možnosti a priestor pre atraktívne aktivity vo voľnom čase s možnosťou spoznať

a rozvíjať svoje schopnosti, či zažiť nové veci. Hoci ide o katolícku organizáciu, je otvorená pre všetky deti a mladých ľudí bez ohľadu na ich vierovyznanie a kultúru.

Organizácia pracuje na dobrovoľníckom princípe a všetok čas venovaný deťom a mladým ľuďom je dobrovoľným príspevkom približne 7000 dobrovoľníkov. Pôvodne ide o dve organizácie - Blauring sa venuje dievčatám a Jungwacht pracuje s chlapcami. V niektorých farnostiach túto tradíciu dodržiavajú, v iných pracujú spoločne a vytvárajú zmiešané skupinky dievčat a chlapcov - v tomto prípade sa označujú združeným názvom JUBLA.

Život v organizácii Jungwacht Blauring sa odohráva predovšetkým vo farnosti, a to v skupinách detí

v rovnakom veku.

Jungwacht Blauring vo svojej činnosti uplatňuje týchto päť princípov:

- Byť spolu

- Mať príležitosť vyjadriť sa a participovať na rozhodovaní
- Veriť a konať v dobrej viere
- Byť kreatívnym
- Žiť v prírode a zažiť prírodu

Jungwacht Blauring poskytuje

- Príležitosti pre deti a mladých ľudí na ich osobný rozvoj a prijatie.
- Užitočné a zmysluplné voľnočasové aktivity, ktoré u detí i mladých ľudí podporujú zmysel pre zodpovednosť a poskytujú im cenné životné skúsenosti.
- Atraktívnu ponuku aktivít v duchu zásad participácie na voľbe týchto aktivít a dobrovoľnej účasti v nich.
- Komunitu, v ktorej sú veľmi dôležité viera a rituály.
- Miesto, kde deti a mladí ľudia môžu objaviť svoje vlastné schopnosti bez zažívania tlaku na výkon.
- Možnosti pre deti a mladých ľudí na posilnenie ich vlastnej sebadôvery.
- Radosť a priateľstvá na celý život!

www.jubla.ch

1. Novo vynárajúce sa potreby detí

1.1 Predstavenie konceptu

V akých nových situáciách dnes môžeme vidieť deti?

- Stále mladšie deti sú pri počítači.
- Prípravy do školy robia v detskej izbe - na počítači.
- Bábätko hrávajú sa s mobilom.
- Obézne deti v krajinách, ktoré boli vždy spájané s nedostatkom jedla (napr. India, Čína).
- Dospievajúce dievčatá, ale aj chlapci trpiaci poruchou príjmu potravy.
- Detskí vojaci a detskí samovražední atentátnici.
- Mladý človek sa zatvorí do izby a preruší kontakty s okolitým svetom, z vonkajšieho prostredia prijíma iba potravu (fenomén Hikikomori v Japonsku).
- Len 14 – 15-ročné dievčatá ako modelky na svetových predvádzacích mólach či na prvých stránkach časopisov.
- Skupinové násilie, šikanovanie s novým fenoménom – nahrávka násilia na mobil a šírenie prostredníctvom webu.
- Deti v reklamách a reklama zameraná na najmladšie vekové kategórie.
- Virtuálne priateľstvá detí, ich nové identity.
- Násilie v čoraz mladšom veku.
- Dievčatá, ktoré sa „vyrovnávajú“ chlapcom napr. v pití alkoholu.
- Deti v multikultúrnych a „netypických“ rodinách.

Rekha Wazir a Nico van Oudenhoven z holandskej organizácie International Child Development Initiatives (ICDI) si asi pred dvadsiatimi rokmi začali všímať javy, udalosti, potreby, ktoré sa týkali detí a boli veľmi neštandardné, rôznorodé, priťahovali pozornosť dospelých aj médií.

Kládli si otázky:

Existujú prepojenia/súvislosti medzi týmito javmi?

Majú potenciál narastať a stať sa závažnými?

Máme najskôr riešiť „staré“ potreby detí a mládeže?

Môžeme si „dovoliť“ pozerieť sa do budúcnosti?

Štúdiom výskumných správ, rôznych prieskumov, mediálnych správ nachádzali stále ďalšie a ďalšie opisy detí v nových situáciách. V priebehu rokov uskutočnili aj niekoľko vlastných prieskumných štúdií v krajinách ako Holandsko, India, Keňa a rovnako zamerané prieskumy uskutočnili aj tímy spolupracovníkov v Bulharsku, Nikaragui, na Slovensku

a v Rumunsku. Zisťovanie novo sa vynárajúcich potrieb detí v posledných dvoch krajinách sa zameralo na vekovú skupinu od 0 do 16 rokov.

1.1.1 Definícia NPD

Autori konceptu NPD uvádzajú definíciu novo sa vynárajúcich potrieb detí nasledovne (van Oudenhoven, N. - Wazir, R., 2006):

„Skupina voľne prepojených javov, výziev, príležitostí, udalostí, problémov a hrozieb, ktoré sa týkajú rozvoja detí, s ktorými sa deti doteraz nestretli, prípadne, ak sa v minulosti aj vyskytovali, ich výskyt sa výrazne zvýšil.“

Definícia je úmyselne voľná a zahŕňa nielen negatívne, ale aj pozitívne vnímanie toho istého javu (napr. práva dieťaťa v zmysle ich potrebnosti pre život detí, ich poznanie a uplatňovanie dospelými, ale aj nevyvážené uplatňovanie, nedostatočná výchova k detským právam v súlade s výchovou k zodpovednosti).

Ide o označenie situácií, príležitostí, problémov, javov a trendov, ktoré ovplyvňujú život detí najmä v posledných desiatich rokoch.

Príznačné je, že sa novovznikajúcim potrebám detí nevenuje zo strany rodičov, učiteľov, politikov a komunit dostatočná pozornosť. Chýbajú aj nástroje na analýzu a reagovanie na tieto potreby. Neexistuje legislatíva, ktorá by určovala, ako na tieto javy reagovať. (Ako súdiť desiatročného vraha?)

Nevieme presne, aký bude dopad NPD na vývin detí. Realitou je, že súčasná pedagogika, psychológia, iné vedné disciplíny nedokážu dosť rýchlo reagovať na meniace sa okolnosti, podmienky výchovy detí. Zdá sa, že najlepší prehľad o aktuálnych trendoch v živote detí majú reklamné firmy a marketingové spoločnosti.

Novo sa vynárajúce potreby detí vznikajú najmä v súvislosti:

- s globalizáciou,
- s rozvojom technológií (medicína, informačno-komunikačné technológie),
- s demografickými zmenami, fungovaním rodiny,
- so šírením nových ideí (práva detí),
- s tlakom komercie,
- s dramatickými revolučnými zmenami spoločnosti,
- s vytváraním virtuálnych svetov (virtuálne správy majú rovnaký vplyv ako skutočné udalosti).

Čo sa myslí pod pojmom „nové“ potreby detí?

- Nové - keď je rýchly rast/pokles vo výskyte javov.

- Univerzálne nové: nové pre všetky deti (používanie mobilu).
- Situačne nové: nové pre deti v ich situácii, ale bežné pre deti inde.

Kde sa vyskytujú nové potreby detí?

Nachádzame ich všade, v chudobných či bohatých krajinách, najvýraznejšie sa prejavujú v spoločnostiach, kde sa odohrávajú dramatické zmeny. Pre NPD je typické, že sa týkajú spoločností, nie krajín, štátov. V rámci jednej krajiny sú často veľké rozdiely (mestské dieťa z Bratislavy bude mať viac spoločného s viedenským dieťaťom ako so slovenským dieťaťom z vidieka).

1.1.2 Oblasti NPD

Aké sú základné oblasti skúmania NPD?

V nadväznosti na prácu holandských výskumníkov (Wazir, van Oudenhoven, 2006)¹ uvádzame nasledovné oblasti novo vynárajúcich sa potrieb detí na Slovensku:

1. Dodržiavanie Dohovoru o právach dieťaťa.
2. Nerovnomerný vzostup „dievčenskej sily“.
3. Znižovanie vplyvu tradičných sprostredkovateľov výchovy a vzdelávania (hlavne rodičov a učiteľov).
4. Prelínanie reálneho, virtuálneho a nemožného.
5. Sprístupňovanie nových oblastí.
6. Účinky globálneho životného štýlu.
7. Účinky transformujúcej sa spoločnosti.
8. Meniaci sa koncept detstva.

Ak chceme bližšie porozumieť tejto širokej a rôznorodej oblasti potrieb v živote detí, pozrime sa na niekoľko okruhov tém, ktoré sú podrobnejšie rozpracované v Prieskumnej štúdií o novo vynárajúcich sa potrebách detí na Slovensku (NDS, IUVENTA 2009).

Dodržiavanie dohovoru o právach detí

Dohovor o právach dieťaťa poskytuje všeobecný rámec pre potreby detí. Podpisali ho všetky štáty sveta okrem USA a Somálska. Znamená to, že deti môžu pri nedodržiavaní svojich práv žiadať úradnú moc o nápravu. Ide o veľký krok dopredu. Na Slovensku sa podarilo v posledných rokoch vytvoriť priaznivé legislatívne podmienky pre uplatňovanie detských práv. V realite sú však veľké rozdiely medzi deklarovaným zámerom a jeho naplnením v živote detí. Niektorí rodičia jednoducho nemajú šancu zaistiť deťom ani ich základné práva – zdravotnú starostlivosť či vzdelanie – bez aktívneho zásahu štátu. Chýbajú tiež kompetencie (schopnosti, poznatky) dospelých aj detí pre ich aktívne uplatňovanie (napríklad schopnosti partnerskej, rešpektujúcej komunikácie). Dohovor tak prináša nové výzvy pre mimovládne a medzinárodné organizácie. Možno očakávať, že tlak na vyžadovanie práv detí zosilnie, zvlášť u mládeže, ako dôsledok prevažujúcej výchovy k detským právam bez primeranej výchovy k zodpovednosti.

¹ Nico van Oudenhoven, N. Wazir, R.: Newly Emerging Needs of Children. An Exploration, Antwerp, Garant 2006.

Nerovnomerný rast „dievčenskej sily“

Dievčatá dobiehajú chlapcov a v niektorých oblastiach nad nimi aj vynikajú (školská úspešnosť). Ženy prenikajú do povolání, ktoré boli kedysi doménou mužov (doprava, súdnictvo, politika a diplomacia). Avšak dievčatá dobiehajú ba aj predbiehajú chlapcov i v negatívnych ukazovateľoch, ako je pitie alkoholu, fajčenie, užívanie drog a agresivita.

Obchádzanie tradičných sprostredkovateľov výchovy

Vzťah detí k širšiemu prostrediu tradične sprostredkovali rodičia, škola, susedia, obec. Dnes sa informácie zo „sveta vonku“ dostávajú priamo k deťom cez televíziu, internet a mobil. Konštatujeme znižovanie vplyvu rodičov aj učiteľov na výchovu a vzdelávanie detí. Deti vstupujú samé na nezmapované územia bez sprievodu rodičov či vychovávateľov, ktorí často ani nestačia držať krok s technickým novinkami, s ovládaním nových technológií. Mnohé deti veľa času trávia samé a chýba im možnosť experimentovať, objavovať a rozvíjať psychosociálne zručnosti v priamej interakcii silnými deťmi vonku (na ulici vo svojej štvrti, na ihrisku, na poli, v lese za domom). Aj telefónne linky pomoci vo svojej podstate obchádzajú rodičov či učiteľov. Príležitosti aj nástrahy vonkajšieho sveta, ulice sa natláčajú do bezpečnej detskej izby prostredníctvom rôznych médií. Atraktívnym mediálnym programom, hrám, príležitostiam učíť sa prostredníctvom informačno-komunikačných technológií stále ťažšie konkurujú tradičné učebné metódy v školách. Učitelia uvádzajú problémy s motiváciou detí k učeniu, nárast individualizmu, absenciu sociálnych kompetencií. Rodičia a učители ťažko hľadajú spolupracujúce stratégie v prospech detí, hlavne pri riešení problémov detí. Otázka pripravenosti rodičov na výchovu detí nie je spoločensky závažnou témou.

Chýba systematická podpora pedagogických inovácií. Napriek tomu sa objavujú snahy vytvárať školu ako model spolupracujúceho spoločenstva detí, rodičov a učiteľov, rozvíjať spoluprácu škôl a mimovládnych organizácií (MVO).

Positívnu úlohu v procese socializácie detí v súčasnosti dobe zohrávajú materské centrá.

Prelínanie reality, virtuality a nemožného u detí

Hranica medzi fantáziou a realitou bola u detí vždy neostrá. Virtuálny svet je v súčasnosti veľký, zaujímavý, podnetný a pre deti je stále ťažšie oddeliť reálne od nereálneho. Dnes sa deti priamo stávajú súčasťou a tvorcami virtuálnych svetov.

Tým, že sa deti a mládež ľahko dostanú ku konečným produktom, výsledkom práce (napr. referáty, spracované úlohy, hotové produkty v obchodoch ...) a nepoznajú proces, ako sa k výsledku dopracovať, tak sa im oveľa viac vecí zdá reálnych, chýba radosť z objavovania a korekcia vlastnou skúsenosťou.

Zväčšuje sa tlak rodiny aj médií na deti stať sa úspešnými vo svete módy, športu, zábavy. V realite je táto možnosť obmedzená. Neúspechy môžu viesť k únikom do virtuálneho sveta, kde je všetko možné, aj mať inú identitu. Prináša to otázku - kto má niesť zodpovednosť za definíciu a podobu detských vzorov a rolových modelov – deti, rodičia, štát, komerčný sektor?

Sprístupňovanie nových oblastí

Vďaka cestovaniu, sťahovaniu sa a internetu majú deti prístup k informáciám, veciam, emóciám, udalostiam z rôznych častí sveta. Deti majú príležitosti učiť sa cudzie jazyky, poznávať inú kultúru, morálku, rozmanitosť sveta priamo aj sprostredkované viac a intenzívnejšie ako kedykoľvek v minulosti. Čo prevziať, čo si zachovať? Vynárajú sa otázky, ako spracovať odlišnosti ekonomické, kultúrne, sociálne. Niektoré udalosti deti vnímajú a sú nimi často traumatizované, aj keď sa ich vôbec netýkajú. Otázkou je, aké sú účinky emočne silných obrazov na detskú myseľ? Budú deti ľahostajnejšie, citlivejšie, alebo budú mať väčší nadhľad? Ako ich učiť vyberať, overovať, kriticky posudzovať informácie, zodpovedne sa rozhodovať? Veľa rodičov sa snaží od malička vychovávať deti bilingválne, aké sú dôsledky pre deti? Tiež otvorenosť informácií o sexe v médiách nie je vyvážená otvorenosťou, s akou hovoria dospelí s deťmi o tejto téme.

Viditeľné potreby – nejasné riešenia – nedostatočné politické odpovede.

Účinky globálneho životného štýlu

Digitalizácia života, prenikanie masovej kultúry, konzumného spôsobu života, jeho medializácia ovplyvňujú životy detí. Nielen aké oblečenie nosiť, čo jesť, akú hudbu počúvať, ale aj aké vzťahy mať, ambície, identitu stále viac určujú médiá mimo vlastného životného rámca detí. Hlavne prostredníctvom televízie sa šíri tlak na konformitu a spotrebu. Deti sú ideálny cieľ pre reklamu so zámerom budovať lojalitu k značke od najútlejšieho veku. Aké sú následky týchto trendov pre fyzické a psychické zdravie detí? Mediálna výchova v školách predstavuje príležitosť venovať sa v školskom prostredí týmto otázkam. Sú na ňu pedagógovia pripravení? Ako bude využitá?

Presýtenosť vecami spôsobuje problémy s výberom už predškolačkom, rovnako ako schopnosť šetriť či odkladať peniaze. Potreba narábať, učiť sa manažovať svoje financie, vnímať peniaze nie ako životný cieľ, ale ako prostriedok, sa stále posúva k mladším deťom.

K najsilnejším nástrojom pretvárania života detí patrí mobil. Mení nielen charakter komunikácie s najbližšími, ale často aj potvrdzuje sociálny status. Komplexný a globálny problém – alkohol – prináša nový fenomén, tzv. „víkendové pitie detí (binge drinking“). Aké sú príčiny tohto javu? Ako protívaha k pretechnizovanému spôsobu života sa rozširuje hnutie prirodzenej starostlivosti rodičov o deti, zvýrazňuje sa potreba harmonického rozvoja detí, posilňovanie spirituality pri výchove.

Účinky transformujúcej sa spoločnosti¹

V súčasnosti u nás nastáva diverzifikácia a polarizácia spoločnosti hlavne v mestách (napr. niekde vznikajú mestské getá, zvyšuje sa napätie medzi národnostnými skupinami). Ukazujú sa potreby byť informovaný o rôznych inakostiach, poznávať ich, vedieť zaujať stanovisko, rešpektovať rôznorodosť. Zdá sa, že učenie v súvislostiach, vnímanie príčin a dôsledkov, vysvetľovanie historických súvislostí sa stáva naliehavejšie.

Ukázalo sa, že pri transformácii spoločnosti sa deti častejšie ocitajú v nových krízových situáciách. Ide zvlášť o deti niektorých sťahujúcich sa rodičov, súčasne choré a zanedbávané deti, deti bezdomovcov, odchádzajúci klienti z krízových centier a z detských domovov. Na riešenie ich problémov sú zvyčajne potrebné tímy špecialistov, ktoré zatiaľ neexistujú. Iniciatívu často preberajú osamotené a podfinancované MVO. Zvyšuje sa sociálna neistota rodičov. Niektorí rodičia zabezpečujú v prvom rade základné potreby detí, a tak sa objavili prípady, kde deťom chýbajú potrebné dokumenty (rodný list, zdravotný preukaz, občiansky preukaz). Vystáva problematika základnej občianskej gramotnosti a zodpovednosti.

Princíp participácie presadzovaný Európskou úniou si stále hľadá cestu v prístupe k deťom - na úrovni rodiny, školy, komunity, spoločnosti. Objavuje sa potreba brať impulzy od detí, počúvať ich názory, priberať ich do procesu mapovania a reagovanie na ich potreby.

Trend osamelosti detí, individualizácie, je v protiklade k potrebe sieťovania a spolupráce na báze dôvery.

Meniaci sa koncept detstva

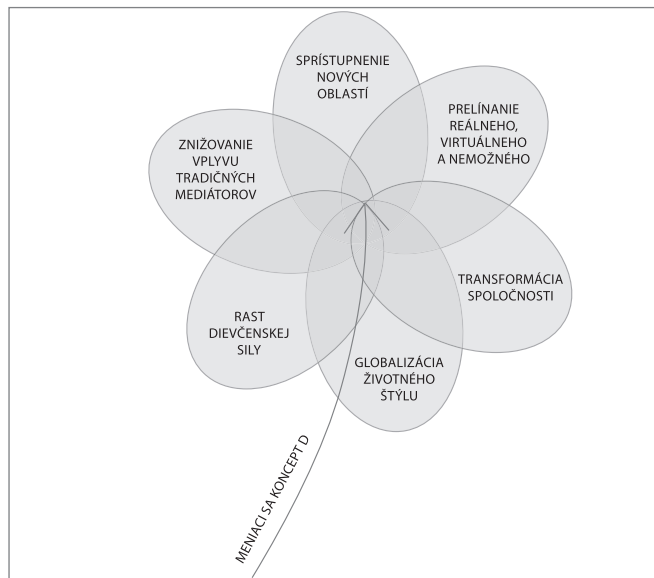
Názory na detstvo sa neustále menia, sú kultúrne odlišné, často aj protichodné a vyžadujú primeranú reakciu detí, rodičov a spoločnosti. Zaznamenávame, že deti dospievajú skôr predovšetkým fyzicky a zároveň sa predlžuje doba strávená štúdiom. Trendom je, že deti stále viac vystupujú ako aktívni tvorcovia s právom na ochranu a podporu. Stále viac preniká svet dospelých do sveta detí (cestovanie, choroby, sex, farbenie vlasov a ďalšie činnosti dospelých v detskom veku). Zároveň sú deti oveľa viac pod kontrolou (mobil, čipové karty v školách, ubúdajú miesta pre voľnú bezpečnú hru detí vonku). Deti sú viac informované, ale menej vychovávané, formované, sú často preťažované nárokmi rodiny, školy. Zmeny sa prejavujú v trávení voľného času detí. Mnohé deti ho majú presne naplánovaný, mnohé činnosti sa posúvajú do večerných, nočných hodín.

Mnoho detí má menej kontaktov s prírodnými materiálmi, manuálnou, remeselnou prácou, prácou na fungovaní domácnosti.

Odborníci konštatujú nárast civilizačných chorôb u detí (napr. celiakia, infarkt, cukrovka). Objavujú sa u nich aj nové choroby (hepatitída typu C HCV). Psychológovia hovoria o náraste sebapoškodzovania, v epidémii porúch správania a učenia. Môžeme pozorovať chýbanie spontaneity, vytrácanie sa skutočne voľného času, radosti, hier, tvorivosti, ktoré neodmysliteľne k detstvu patria.

Zmeny prebiehajú v štruktúre rodín, miznú viacgeneračné rodiny, fungujú netradičné modely rodín. Viac hovoríme o potrebe citovej výchovy, porozumenia, emocionálneho pochopenia. Stretávame sa aj s prejavmi vyváženého modelu života u rodičov detí s dopadom na výchovu detí. Harmonizácia medzi prácou a rodinou sa stáva diskutovanou témou.

¹ Táto oblasť NPD bola pridaná a rozpracovaná v slovenskej prípadovej štúdií Novo vynárajúce sa potreby detí na Slovensku, NDS 2009).

1.2 Sumár štúdie o NPD na Slovensku

Dohovor o právach dieťaťa

Výskumná štúdia o novo vynárajúcich sa potrebách detí na Slovensku bola spracovaná pod odborným vedením holandských expertov, pani Rekhy Wazirovej a pána Nico van Oudenhovena, ktorí sú tvorcami konceptu novo vynárajúcich sa potrieb a autormi rovnomennej publikácie.

Na zbere dát a spracovaní materiálu sa podieľali odborníčky, ktoré sa venujú deťom a mládeži najmä v oblasti formálneho aj neformálneho vzdelávania: Aneta Chlebičanová, Ľubica Bagalová, Erika Galanská, Darina Gogolová, Eva Ďuriková, Daniela Halašová, Soňa Javorková, Katarína Jirešová, Alena Matušková, Jana Miháliková, Mirka Kumančíková, Tatiana Piovarčiová.

Výsledný produkt je dielom autorského tímu: Tatiana Piovarčiová (NDS), Daniela Halašová (nezávislá), Jana Miháliková (Iuventa), Ľubica Bagalová (ŠPÚ), Darina Gogolová (ŠPÚ/ASK).

Text štúdie je členený do troch kapitol. Prvá opisuje súhrnne situáciu detí na Slovensku. Druhá obsahuje základné informácie o priebehu spracovania štúdie, zistenia prieskumu, analýzy výsledkov podľa jednotlivých tematických oblastí NPD. V tretej kapitole sa podrobnejšie venujeme analýze najakcentovanejšej oblasti NPD – znižovaniu vplyvu tradičných sprostredkovateľov výchovy.

Zhrnutie výsledkov prieskumu

Je zaujímavé konštatovať, že tri najvýznamnejšie témy pomenované respondentmi v súvislosti s vynárajúcimi sa potrebami detí - chýbanie rodičov a ich malá angažovanosť, nárast agresie, vplyv informačno-komunikačných technológií (IKT) a médií - boli zaznamenané bez ohľadu na veľkosť sídla. Zhodu sme zaznamenali aj pri porovnaní zoznamov vygenerovaných javov a potrieb medzi deťmi a dospelými - učiteľmi a rodičmi. V troch spomínaných najvýznamnejších oblastiach sa zhodovali aj s odborníkmi.

Vzhľadom na pedagogickú prax a práve prebiehajúcu školskú reformu je dôležité zistenie, že práve v detskej skupine sa na prvé miesto dôležitosti dostala potreba zmeny vyučovacieho štýlu učiteľov smerom k zmysluplnému, interaktívnemu, motivujúcemu sa učeniu. Rovnako v skupine študentov pedagogickej fakulty práve učebný štýl učiteľa, v súvislosti s potrebami detí, hral významnú úlohu. Obidve skupiny respondentov vnímavo identifikovali potreby, ktoré nie sú nové, ale sú dlhodobo málo reflektované dospelými - hlavne učiteľmi v našich školách, vysokoškolskými učiteľmi pedagogických smerov, riadiacimi pracovníkmi rezortu školstva.

V prieskume boli najčastejšie pomenované nasledovné javy:

1. malá až žiadna angažovanosť rodičov,
2. nárast agresivity,
3. príležitosti a ohrozenia informačno-komunikačnými technológiami (IKT) a vplyv médií,
4. zastarané, nevyhovujúce spôsoby učenia a vyučovania,
5. príležitosti a problémy trávenia voľného času detí,
6. tlak na výkon a úspešnosť detí,
7. dôsledky súčasného životného štýlu na zdravie detí.

Tieto témy sme zaznamenali vo všetkých typoch fokusových skupín - deti, učelia, rodičia, mimovládne organizácie (MVO) a vo väčšine rozhovorov s odborníkmi.

Prvé tri oblasti sa javili v skupinách ako najnaliehavejšie. Všetky najvýznamnejšie javy pomenované respondentmi v súvislosti s vynárajúcimi sa potrebami detí sú zaznamenané v prostredí veľkomesta aj v menších mestách, môžu sa vyskytovať v rôznej miere. Predpokladáme, že ide o vzostupný trend ich rozšírenia.

Situácie, javy, problémy a príležitosti, ktoré sme zozbierali, nie sú výrazne odlišné od tých, ktoré sa spomínajú v štúdiu „Potreby, podmienky a perspektívy detí a mládeže na Slovensku“¹. Aj v tejto práci boli pomenované javy, ovplyvňujúce život detí v súvislosti s prechodom spoločnosti od totality k demokracii, s rozširovaním informačných technológií, s procesmi globalizácie. Boli tu pomenované javy, ktoré sa objavujú aj v našom prieskume: nárast násillia a strach z neho, rozširovanie závislostí, zmeny v štruktúre rodiny, zviditeľnenie domáceho násillia, potreba posilnenia výchovnej funkcie školy a pod.

Čo sa však ukazuje ako nové, je nárast, masovejšie rozšírenie týchto javov. Napríklad nárast komputizácie a dostupnosti informačných technológií (skoro všetky deti na Slovensku – 97,2 %¹ majú prístup na internet, nárast vlastníctva mobilov deťmi – zo 60 % v roku 2006 na 76 % v roku 2008)². V súčasnosti zaznamenávame väčší výskyt a silnejšie prejavy týchto javov a súčasne naliehavejšie volanie po adekvátnom reagovaní zainteresovaných.

V prieskume sme zaznamenali aj niekoľko nových javov, ktoré sa v minulosti neobjavovali (napr. deti bez rodných listov a občianskych preukazov, deti systematicky vyučované už v dojčenskom veku - plávanie, jazyky). Znovu sa objavujú aj isté situácie, ovplyvňujúce vývoj detí, ktoré sa v spoločnosti už vyskytovali a zdá sa, že prichádzajú cyklicky. Napr. v súčasnosti prebieha tretia vlna migrácie za posledných 100 rokov, kedy rodičia – otcovia aj matky - odchádzajú za prácou do zahraničia. Deti sú tak vystavené novým situáciám, na ktoré ony, ani ich okolie nie sú pripravené.

1 Bakošová a kolektív autorov: Potreby, podmienky a perspektívy detí a mládeže na Slovensku, Nadácia pre deti Slovenska, Bratislava 2003

2 <http://dnes.atlas.sk/slovensko/232989/>

Tiež sa po viacerých desaťročiach znovu objavujú problémy súvisiace so zabezpečením základných potrieb detí, ako je dostatok jedla a štandardných podmienok na bývanie – a to nielen u rómskeho obyvateľstva.

1.2.1 Chýbanie rodičov a ich malá angažovanosť pri výchove detí

Chýbanie rodičov a ich angažovanosti pri výchove detí je najvýraznejšie akcentovaný jav, ktorý vyplynul z prieskumu. Ako problém ho vnímajú deti, učitelia, ale aj rodičia a ďalší odborníci. Podrobnejšie budeme tento jav popisovať a analyzovať v tretej kapitole. Ide pravdepodobne o jav postihujúci rozvinuté spoločnosti v súvislosti s rýchlym tempom rozvoja, so širokým využívaním informačno-komunikačných technológií, s nárokmi zamestnávateľov na čas a výkon zamestnancov, s rastúcimi nárokmi na životné podmienky aj za cenu pôžičiek či hypoték a posunom ku konzumnej spoločnosti. Aj v minulosti sme boli na Slovensku zvyknutí na pomerne časté chýbanie otcov v rodinách a ich nižšiu angažovanosť pri výchove. Dnes však chýbajú pri výchove detí nezriedka obaja rodičia. Rodičia často dlho pracujú a prichádzajú domov unavení, neschopní venovať svoju plnú pozornosť deťom, ich potrebám, trávia málo času so svojimi deťmi. Chýbajú v rodinách hlavne emocionálne. Hospodárske ťažkosti transformujúcich sa krajín, nedostatok pracovných miest na domácich trhoch sa spomína v súvislosti s transformujúcimi sa spoločnosťami aj v Bulharsku a Rumunsku¹, kde zaznamenali dlhodobé chýbanie rodičov pri výchove ich detí ako dôsledok migrácie rodičov za prácou. U nás sa tento fenomén objavuje zatiaľ hlavne na východnom Slovensku.

Ohrozuje súčasné pracovné zaneprázdnenie rodičov základné potreby detí a do akej miery? Čo môžu robiť jednotlivé zúčastnené strany pre riešenie tejto situácie? Ako kompenzovať, dopĺňať znižujúci sa vplyv rodičov? Čo môžu robiť širšie rodiny, škola, komunita? Akú podporu potrebujú zo strany politikov a štátnych aj neštátnych inštitúcií?

1.2.2 Narastanie agresivity

V odpovediach sme zaznamenali nárast agresivity medzi deťmi navzájom, aj vo vzťahu medzi deťmi a dospelými v mestskom aj dedinskom prostredí.

Problémy detí vo všetkých skupinách sa spájajú s rastúcou agresiou rovesníkov, objavuje sa agresívne správanie mladších detí voči starším, čo bolo v minulosti zriedkavé. Narastajú obavy zo šikanovania – je to oblasť, s ktorú sa deti najčastejšie obracajú vo svojich otázkach na ochrancu ľudských práv pri jeho návštevách škôl.

*„...zbil najlepšieho kamaráta... štyrikrát mu obil hlavu o zem a skoro mu sánku zlomil, začal ho kopať, oplul ho, odišiel a prechádzal sa po triede, akoby nič neurobil.“
(11-ročný žiak ZŠ)*

Respondenti fokusových skupín aj rozhovorov popisujú väčšiu hrubosť agresívnych prejavov detí všeobecne (tlčenie hlavy o zem, veľmi vulgárne vyjadrovanie sa o vlastných rodičoch a iné). Významné bolo uvádzanie nárastu drzého,

neúctivého správania sa detí voči učiteľom, rodičom. Slovník detí a mladých ľudí sa podľa vyjadrení respondentov stáva vulgárnejším, na verejnosti je počuť veľa hrubých slov, spoločnosť akoby tolerovala vulgarizmy a robí to aj prostredníctvom médií.

Môže to súvisieť s neúctivým a vulgárnym prejavom niektorých čelných politikov na verejnosti? Slúžia ako rolový model sprostredkovaný médiami? Alebo sú korene tohto problému inde? Ako ho riešiť?

Čo považujú dospelí za drzé a neúctivé správanie detí? Aké sú jeho príčiny? Ako dospelí reagujú na potreby detí? Aké modely riešenia konfliktov im prezentujú svojim správaním? Ako súvisí agresivita detí s napĺňaním ich potrieb? Aké sú úlohy školy, rodičov, komunity v súvislosti s nárastom agresivity u detí?

1.2.3 Príležitosti a ohrozenia informačno-komunikačných technológií (IKT) a vplyv médií

Fyzická aj cenová dostupnosť počítačov, internetu, množstva televíznych staníc, mobilných telefónov, najmä počas posledných piatich rokov, výrazne mení štýl života detí. Prieskum ukázal, že veľká časť detí a mladých si po príchode zo školy sadá k počítačom a trávi čas s virtuálnymi či skutočnými priateľmi, počítačovými hrami, so štúdiom a prípravou do školy či prezeraním zakázaných stránok. Vo veľkých mestách deti trávia viac času na internete, v menších mestách sa zase prejavuje silný vplyv pozerania televízie. Vplyv technológií rodičia a učitelia spomínali v súvislosti s menej častým čítaním kníh a so zúženou osobnou komunikáciou s priateľmi. Objavujú sa výraznejšie možnosti získavania informácií, ale aj nové druhy šikanovania (prostredníctvom mobilu či internetu). Zvyšujú sa príležitosti získavať informácie bez dohľadu a vplyvu dospelých. Deti sú vystavované tlakom obrazových médií, médií, ktoré predostierajú, ako majú vyzerieť, obliekať sa, čo majú jesť. Vzory blízkych ľudí tak často nahrádzajú mediálne hviezdy. Snaha po dosiahnutí predkladaných idolov ovláda ich životy po mnohé roky. Rastie túžba vyrovnáť sa predkladaným štandardom krásy, úspechu, šťastia.

Učitelia komentujú vplyv médií na posilnenie obrazového vnímania u detí – deti výrazne preferujú obraz pred zvukovými či písomnými informáciami. Je to výzva pre pedagógov na širšie využívanie médií, obrazovej technológie vo vyučovaní.

Zvyšujú sa zručnosti detí v narábaní s technológiami, ktoré sú pre nich prirodzenejšie ako pre ich rodičov, čoho následkom je výmena rolí pri učení sa a využívaní IKT. Deti techniku zvládajú ľahšie, predbiehajú často svojich učiteľov aj rodičov.

Aké dopady má širšie využívanie IKT, médií na prežívanie detí, na spôsoby učenia sa detí? Aké dopady má rozšírenosť IKT na schopnosti detí vytvárať vzťahy a dôverovať ľuďom, angažovať sa vo veciach spoločných? Aké sú účinné opatrenia pre maximalizáciu prínosov a minimalizáciu rizík a negatívnych vplyvov rozšírenia IKT?

1.2.4 Zastarané a nevyhovujúce spôsoby učenia a vyučovania

Zaujímavé je zistenie, že práve v detskej skupine sa na prvé miesto dôležitosti dostala potreba zmeny vyučovacieho štýlu učiteľov smerom k zmysluplnému, interaktívnemu,

¹ Iossifov I.: take us seriously. Bulgaria: a transitional generation finds its own way, ICDI, Leiden, The Netherlands 2006

motivujúcemu učení sa v súvislostiach. Podľa vyjadrení detí vo vyučovaní dominuje memorovanie poznatkov, chýbajú diskusie, výmeny názorov, podporujúce samostatné uvažovanie.

Vytváranie prostredia podporujúceho efektívne učenie nie je bežnou zručnosťou, ktorou učitelia disponujú. Podľa vyjadrení respondentov je stále ťažšie motivovať deti k učení sa. V triedach sa prehlbujú rozdiely vo vedomostiach medzi tými, ktorí sa systematicky pripravujú na vyučovanie a tými, ktorí sa pripravujú len nárazovo alebo vôbec nie. Len menšina detí sa učí sústavne. V triedach akoby chýbal stred, zvyšuje sa množstvo detí, ktorým sú ich učebné výsledky ľahostajné rovnako ako ich rodičom. Respondenti signalizujú aj zväčšovanie počtu vymeškaných hodín detí z vyučovania, sofistikovanejšie metódy výroby a používania ľahákov. Oproti minulosti sme zaznamenali znižovanie angažovanosti rodičov aj v príprave detí na vyučovanie, ich kontrole a pomoci. Deti sa pri problémoch s učením nie vždy majú na koho obrátiť. Takmer úplne chýba spolupráca učiteľov a rodičov.

Deti vo veku 10 – 15 rokov už majú rozvinutú schopnosť kriticky myslieť a povedať svoj názor. Táto skutočnosť by mohla podnecovať učiteľov, dôležitých dospelých, k počúvaniu názorov detí, k uskutočňovaniu spoločných diskusií, vŕhovániu detí do hľadania riešení problémov rodiny, školy, komunity.

Ako súvisia prejavy nezájmu detí o učenie s používanými metódami či obsahom učenia? Ako podnietiť dôležitých dospelých k počúvaniu detí s rešpektom a ich zapájaním do riešenia a diskutovania vecí, ktoré sa ich týkajú? Ako naučiť deti diskutovať s rešpektom o svojich názoroch s dospelými? Ako prehľbovať porozumenie medzi deťmi a dospelými? Ako uplatniť poznatky dnešnej doby o učení sa v podmienkach slovenských škôl?

Aj vo fokusovej skupine študentov pedagogickej fakulty považovali za dôležitú tému prispôbovať učebný štýl učiteľa potrebám detí. Budúci pedagógovia vnímajú potrebu zmysluplného učenia, motiváciu detí k učení a rozvoju sebaúcty detí.

Snahu o zmeny vo vzdelávacom systéme, zavedenie používania inováčných metód učenia deklaruje prebiehajúca školská reforma. Nie sú však známe stratégie, akčný plán ich realizácie, postupnosť krokov, ktorými by zmeny mali byť dosiahnuté.

Vychádza prebiehajúca školská reforma z reflexie vzdelávacích a rozvojových potrieb detí? Ako pristupujú pedagógovia a tvorcovia učebného obsahu a metód k zisťovaniu vzdelávacích a rozvojových potrieb detí? Majú dostatočné zručnosti, schopnosti, priestor reagovať na ne? Poskytuje súčasný systém vzdelávania reálne možnosti výberu vzdelávacej cesty? Ako sú využívané overené inováčné učebné prístupy v súčasnej školskej praxi? Ktoré opatrenia by podporili rozšírenie overených inováčných metód učenia (a vznik nových) do súčasnej pedagogickej praxe?

1.2.5 Príležitosti a problémy trávenia voľného času detí

V súčasnosti sa hlavne v mestách výrazne rozšírili možnosti, ponuka aktivít na trávenie voľného času. Deti môžu navštevovať rôzne krúžky, kurzy - tanca, plávania, jazykov a ďalšie aktivity už ako batoláta, pokračovať v rozvíjaní záujmov, vo vzdelávaní sa v predškolskom aj školskom veku. Okrem škôl a štátnych centier voľného času voľnočasové ak-

tivity poskytujú aj rôzne mimovládne a súkromné organizácie. Podľa vyjadrení respondentov ponuka voľnočasových aktivít nie vždy reflektuje potreby a záujmy súčasných detí a mladých ľudí. Pre mnohé školopovinné deti atraktívne trávenie voľného času býva cenovo ťažko dostupné, rodičia si nemôžu dovoliť ich financovať.

Respondenti tiež konštatujú zhoršovanie prístupu detí napr. k športoviskám. Dôvodom býva rušenie ihrísk, sponzoringom ich návštev, obmedzovanie širokej základnej práce s mladými športovcami (napr. u hokejistov). Potrebu všetkých detí je zmysluplné trávenie voľného času. Ponuka na jeho trávenie sa však často reflektuje len na potreby nadaných detí, ktoré sa danému odboru, športu, umeniu plánujú venovať profesionálne. Príležitosti na všestranný pohybový, umelecký rozvoj, možnosti venovať sa týmto činnostiam len pre radosť, sú dnes viac limitované.

V spôsoboch trávenia voľného času sa stále viac vyskytuje samostatná práca pri počítači, sledovanie televízie. Veľmi často deti trávajú celé dni v uzavretých miestnostiach s minimálnym pohybom pri presunoch zo školy domov. Vznik uzatvorených bytových blokov, ulíc, sídlisk ešte viac uzatvára mnohé deti v ich domovoch. Deti sa tak dostávajú menej do kontaktu s prírodou, s prirodzenými materiálmi.

Vo veľkých mestách sa často na miestach parkov a ihrísk stavajú multifunkčné komplexy. Niektoré deti začali tráviť voľný čas v nákupných centrách samé, s kamarátmi alebo s rodičmi.

V súvislosti s novými možnosťami detí vzdelávať sa, majú mnohé deti takmer všetok voľný čas vyplnený organizovanou činnosťou, plnením školských a domácich povinností. U mnohých detí sa stráca čas na prirodzenú voľnú hru, samostatne vybraný a organizovaný čas.

Poznajú dôležití dospelí (rodičia, pedagógovia, pracovníci centier voľného času, MVO samospráv...) záujmy, potreby dnešných detí v súvislosti so zmysluplným trávením voľného času? Kto, za akých podmienok môže na tieto potreby primerane a pružne reagovať?

1.2.6 Tlak na výkon a úspešnosť detí

Súčasťou dnešného životného štýlu dospelých je snaha presadiť sa, uspieť v živote. „Byť v niečom dobrý“ sa vyžaduje stále viac aj od detí. Pedagógovia a psychológovia konštatujú stupňovanie požiadaviek na výkony detí hlavne v súvislosti s prijímaním na osemročné gymnáziá a výberové školy. Mnohé deti sú v súvislosti s prípravou na životnú kariéru, kariéru športovca, umelca a pod., vystavované tlaku ambiciózných rodičov spĺňať ich očakávania, podávať požadované výkony. Preplnené rozvrhy mnohých detí nie sú vytvorené v súlade s ich záujmami a potrebami. U takto stresovaných, prepracovaných detí sa objavuje účelovosť konania podporovaná rodičmi, silná orientácia na „ja“, na napĺňanie vlastných potrieb.

Preťažovanie detí sa deje na úrovni rodiny aj školy. Predpísané požiadavky na výkony v škole, vytvorené pre priemerné deti, nie sú pre všetky deti zvládnuteľné v stanovenom čase. Stres je dnes pre mnohé deti každodennou súčasťou prípravy do školy. Množstvo úloh, ktoré s rastúcimi príležitostami deti dennodenne musia zvládať, redukuje stále viac činnosti typické pre detský vek a nahrádzajú ich činnosti zo sveta dospelých. Respondenti tiež konštatujú vytrácanie sa radosť zo života mnohých detí.

Ako posilniť vo výchove detí v rodine, škole možnosť výberu spôsobu učenia sa? Ako poskytovať deťom primeraný čas na dosiahnutie maximálneho osobného výkonu? Ako podporiť, umožniť, prežívanie harmonického detstva u čo najväčšieho počtu detí?

1.2.7 Dôsledky súčasného životného štýlu na zdravie detí

Respondenti prieskumu upozorňujú na zmeny, ku ktorým dochádza v celkovom dennom režime detí, v ich stravovacích návykoch. Zaznamenávame znižovanie výkonnosti a telesnej zdatnosti detí a ich psychickej odolnosti. Aktivity detí sa posúvajú stále viac do nočných hodín. Počas dňa sú mnohé detí preťažované požiadavkami školy a očakávaniami rodičov. Okrem toho, že mnohé deti sa stále čoraz menej pohybujú, aj telesná výchova v školách je stále menej náročná. Deťom chýbajú všeobecné schopnosti pohybovej koordinácie, u mladších detí sa objavuje znižovanie schopnosti chodiť a odhadovať vzdialenosti (stále sú niekam vozené). Potreba pohybu v súvislosti s vývojom svalov a nervov býva obmedzovaná zvlášť u chlapcov.

Deti preberajú viac zodpovednosti za zabezpečenie vlastného denného stravovania. Prejedanie sa, uprednostňovanie rýchleho občerstvenia, toxíny v potravinách a prostredí podporujú vznik dietetických problémov detí. Chýba striedmosť, sebaovládanie, vzniká nerovnováha v prijímaní jedla na osobnej úrovni (anorexie a bulímie), ktorá sa objavuje u stále mladších detí. Dietetické problémy tiež môže spôsobovať deťom uprednostňovanie stravy odporúčanej oficiálnymi autoritami pred prirodzeným výberom detí (napr. odporúčané denné dávky mlieka ponúkané aj deťom s poruchami trávenia mlieka). V súčasnosti sa objavujú pozitívne zmeny ako reakcia na narastajúce dietetické problémy detí v školských jedálňach, kde sa pripravuje aj možnosť na objednávanie a prípravu diétnej stravy.

Skoršie vyjadrovanie sexuality, skoršie sexuálne skúsenosti prinášajú naliehavú potrebu primeranej sexuálnej výchovy, zohľadňovanie rôznorodosti potrieb chlapcov a dievčat a akceptovanie inakosti.

Problémom, hlavne v mestách, sa stáva cielené pitie detí stále v mladšom veku (binge drinking). Dievčatá majú dnes problémy s fajčením častejšie ako chlapci, v pití tvrdého alkoholu chlapcov predbiehajú.¹

Zdravotný stav detí ovplyvňuje okrem kvality životného prostredia aj prítomnosť toxínov v tele matky, s čím môže súvisieť zvyšovanie počtu alergií, porúch CNS, metabolických porúch, porúch endokrinného systému a podobne u detí. Deti trpia stále častejšie typickými chorobami dospelých. Odborníci hovoria tiež o „epidémii“ špecifických porúch učenia i správania sa a náraste prejavov sebapoškodzovania. Rôzne názory odborníkov sú na vplyv očkovania, povinný a dobrovoľný imunizačný program a jeho dôsledky na zdravie niektorých detí. Medzi diskutované javy, ovplyvňujúce zdravie detí, je zaraďované aj pôsobenie elektromagnetického smogu rôznych prístrojov v domácnosti, zvlášť mobilov, ktorému sú vystavované stále mladšie deti.

Ako podnietiť komplexný prístup, vnímanie súvislostí ovplyvňujúcich zdravie detí? Kto, za akých podmienok, môže

podnietiť spoluprácu všetkých zúčastnených aktérov pri riešení dôsledkov životného štýlu na zdravie detí? Ako posilňovať vyvážený životný štýl detí a budovať zodpovednosť za vlastné zdravie u samotných detí?

1.2.8 Zhrnutie, námety a podnety

Skutočnosť, že vplyv tradičných sprostredkovateľov výchovy klesá aj na Slovensku, je zrejماً. Pôsobenie náhradných sprostredkovateľov je problematické (hlavne TV a internetu). O elimináciu niektorých dôsledkov a ich prevenciu sa snažia jednotlivci, iniciatívni rodičia, učители, projekty MVO, luventa, projekt Ministerstva vnútra, Unicef, eSlovensko². Je potrebné ich posilňovať, podporovať a rozvíjať – to je úloha pre vládu, samosprávu, komunity aj školy a jednotlivcov, ktorí pracujú s deťmi a mládežou.

Podmienky pre život detí v rodinách a komunitách sú stále náročnejšie v dôsledku zväčšujúcej sa pracovnej vyťaženia rodičov, stresu, rozpadu tradičnej veľkej rodiny a susedských vzťahov. Deti často pociťujú osamelosť, hľadajú poradcov, priateľov vo svojom blízkom reálnom aj virtuálnom okolí. Nie vždy nachádzajú tých dôveryhodných, pomáhajúcich. Deti v niektorých oblastiach predbiehajú znalosťami svojich rodičov aj učiteľov, menia sa tradičné vzťahy medzi deťmi a dospelými. Pri partnerskom prístupe, vedení dospelými, sú zvyčajne viac spolupracujúce, ochotné zdieľať hodnoty dospelých. Pre svoj zdravý rast potrebujú bezpečné, láskyplné prostredie, porozumenie, zmysluplné činnosti a rešpektovanie (hlavne ich základných) potrieb.

Dieťa však potrebuje najmä vzdelaných, zreých dospelých, ktorí sú ochotní mu venovať svoj čas, keď to potrebuje.

Ako aktuálna úloha vystupuje posilnenie role rodičov, školy, komunity pri poznávaní sveta a učení sa fungovať v ňom.

Ako je možné posilniť vplyv tradičných sprostredkovateľov výchovy? Ako eliminovať problematickosť nových sprostredkovateľov? Čo je pre to potrebné urobiť? Kto to môže, má urobiť?

Ako prioritné uvádzame nasledovné podnety, smerujúce k napĺňaniu potrieb detí:

- Vnímať deti, komunikovať s nimi s rešpektom.
- Zvýšiť angažovanosť rodičov vo výchove.
- Podporiť učiteľov v efektívnom učení.
- Podporovať fungovanie deťom priateľskej školy v komunite.
- Podporovať systematickú spoluprácu škôl a MVO.
- Hľadať efektívne spôsoby spolupráce rodičov, učiteľov, detí a ďalších odborníkov.
- Vytvoriť bezpečné, podnetné prostredie pre deti mimo školy.

Na základe získaných informácií je možné formulovať tieto a ďalšie podnety nasledovne:

- **Vnímať deti, komunikovať s nimi s rešpektom** ako s partnermi, schopnými veku primerane vyjadrovať svoje potreby a pri partnerskom vedení spolupracovať na riešení problémov života rodiny, školy, komunity.
- Podnietiť spoločenskú **diskusiu** rodičov, odborníkov **o význame rodičovskej výchovy a prípravy** dospelievajúcich a dospelých **na rodičovskú úlohu.**

1 Európsky školský prieskum o tabaku, alkohole a iných drogách (ESPAD) 1995 – 2007, stiahnuté 27. júla 2009 z TASR na <http://www.zzz.sk/?clanok=6029> ESPAD 2003 – 2007

2 Projekt Zodpovedne.sk zastrešuje Európska komisia v rámci komunitárneho programu Safer Internet plus (www.SaferInternet.org).

- **Poskytnúť príležitosti na vzdelávanie rodičov**, aby dokázali vytvárať pre deti láskyplné, rešpektujúce prostredie (kde dospelí deti akceptujú a počúvajú, spolu s deťmi vytvárajú pravidlá spoluzití, rozumejú ich prežívaniu, poznajú ohrozenia detí v súčasnom svete, vedia ako s nimi pracovať...).
- **Vzdelávanie k detským právam** uskutočňovať neformálne, nielen na úrovni poznatkov, ale aj ich implementácie do bežného života a to aj v súlade s vnímaním povinností detí.
- **Nastavovať pracovné podmienky**, tvoriť sociálnu politiku s ohľadom na možnosti zvýšenia angažovanosti rodičov vo výchove detí (vytváranie rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom).
- **Podporovať** (materiálne, politicky, personálne) **systematickú spoluprácu škôl a MVO**, prepájanie formálneho a neformálneho vzdelávania na pôde školy.
- **Podporovať spoluprácu škôl a komunity** pri zabezpečovaní činností a programov v súvislosti s vyučovaním a spoločenským životom školy (spolupráca s MVO na projektoch školy, tried; podpora peer programov; zapájanie zdrojových ľudí z komunity do vyučovania...).
- Vzdelávať učiteľov v programoch, prostredníctvom ktorých získajú potrebné **kompetencie vytvárať bezpečné prostredie podporujúce efektívne učenie**.
- **Hľadať efektívne spôsoby spolupráce rodičov a učiteľov**, hľadať inšpirácie v overených domácich a zahraničných projektoch. Vytvoriť podmienky pre spoluprácu rodičov a učiteľov v prospech detí.
- Rozvíjať a podporovať **programy komunitnej spolupráce pri vytváraní deťom priateľskej komunity**, ktoré obsahujú inovačné formy vzdelávania detí, zmysluplné trávenie voľnočasových aktivít, zabezpečenie bezpečnosti detí v komunite, ďalšie reakcie na potreby detí v danej komunite.
- Podporovať **fungovanie deťom priateľskej školy v komunite** (materiálne, politicky, personálne).
- **Vytvoriť bezpečné, pestré, podnetné prostredie pre deti mimo školy**, v ktorom sú dospelí k dispozícii a deti sa môžu s dôverou na nich obrátiť, porozprávať o denných starostiach. Deti tu tiež majú príležitosť venovať sa zmysluplnej činnosti či relaxu.
- **Čerpať zo zahraničných skúseností**, realizovať projekty podporujúce výmeny skúseností pri zvládaní nových skutočností a reagovaní na nové potreby detí.
- **Podporovať výskumy v súvislosti s novo sa vynárajúcimi potrebami detí**, so zapojením detí a odborníkov z rôznych oblastí.

1.3 Nové charakteristiky detstva a výchova

Úvodné poznatky o dieťaťi a detstve

Vo všetkých kultúrne a ekonomicky vyspelých krajinách sa veľká pozornosť odborníkov sústreďuje na deti, na ich život, výchovu a v poslednom období aj na ich blaho. Tento záujem presahuje hranice odborné i geografické. Dôvody záujmu sú

v prvom rade humanistické, ale aj ekonomické. Humanistické dôvody spolu so sebauvedomovacími procesmi viedli k tomu, že sa dieťa postupne stalo *chránenou súčasťou* generačného kruhu: starí rodičia – rodičia – deti – deti – starí rodičia atď. Vďaka technickému a technologickému pokroku a špecifikám životného štýlu vyspelejších spoločností sa deti stali viac-menej *vyčlenenými z pracovného života*. Postupom času sa potreby detí stali základnou požiadavkou výchovy, čo sa v niektorých prípadoch dostalo do rozporu s napĺňaním potrieb dospelých.

O dieťati sa vie, že je vývinovým štádiom človeka a obdobie jeho života sa označuje ako *detstvo*. Samotné vekové vymedzenie fázy detstva nie je ustálené, najčastejšie začína narodením a končí 15., prípadne 18. rokom (J. Průcha, Walerová, Mareš 1995, s. 47). Komplexnými charakteristikami jednotlivých fáz vývinu dieťaťa sa zaoberá ontogenetická psychológia (novšie biodromálna psychológia) a veková pedagogika.

Detstvo je sociálny status, človek s týmto statusom je nositeľom špecifických, v mnohom univerzálne platných znakov. Čo to znamená? Byť dieťaťom znamená byť *odkázaným na starostlivosť a lásku dospelého*, prijímať opateru, starostlivosť, výchovu a vzdelávanie, bez ktorých by sa dieťa nemohlo stať dospelým (človekom) a zároveň schopným starať sa o svoje vlastné deti. Hrozilo by prerhnutie generačného kruhu. Byť dieťaťom znamená byť tou ľudskou bytosťou, ktorá je *viazaná na rodičov, učiteľov a ďalších dospelých, ktorí mu sprostredkujú svet*, vovádzajú ho do životného prostredia v najširšom zmysle slova: do rodiny, do prírody, spoločnosti, sveta ľudskej kultúry. K tradičným znakom dieťaťa a detstva patrí veľká vnímavosť a spontaneita, hravosť a fantazijnosť, *potreba telesného pohybu, prirodzeného združovania sa, radosť z poznávania*.

Reálny obraz dieťaťa a jeho života (detstva) vždy do značnej miery určovali spoločenské podmienky. Inú hodnotu malo dieťa v časoch, kedy sa v rodinách rodilo veľa detí - neboli vzácne - a v dôsledku nedostatočnej zdravotnej starostlivosti ich veľa v útlom veku umieralo - nebolo rozumné citovo sa viazať. Iný obraz detstva patrí dobe a spoločenskému prostrediu, v ktorom je dieťa začlenené do pracovného rytmu rodiny - má iné hračky, iný „voľný čas“. Kolorit obrazu detstva silne určovalo spoločenské postavenie rodiny a jej sociálna úroveň (o mýtoch a reálnych obrazoch detstva v 19. storočí bližšie M. Lenderová - K. Rýdl, 1996).

V našom príspevku sa pokúsime o re/konstruáciu obrazu detstva súčasných detí, žijúcich v *globalizovanej (európskej) spoločnosti, ktorá navyše podlieha transformačným zmenám*. Budeme sa opierať o odborné pramene, okrem iných aj o zistenia, ktoré uvádza prieskumná štúdia N. van Oudenhoven a R. Wazir (ICCYS a ICDI). Analyzované znaky detstva v reflexii spojíme s aktuálnymi otázkami výchovy, prevažne rodinnej a školskej výchovy. Pokúsime sa zamyslieť nad tým, aký je obraz života súčasných detí, či sú súčasné deti iné ako boli ich rodičia v detstve a v čom sa zmenili podmienky pre prax a teóriu výchovy detí.

1.3.1 Detstvo v súčasnej rodine

Rodina je prvé a mimoriadne významné edukačné prostredie dieťaťa. Ak sa chceme pozrieť na obraz dieťaťa a premeny v detstve, musíme najskôr sledovať spoločenské (politické

a kultúrne) impulzy, ktoré rodinu v nedávnej minulosti zasiahli a pôsobia dodnes. Z európskych impulzov, ktoré napriek politickej izolácii vplyvali aj na našu rodinu, a po politických zmenách v roku 1989 ich vplyv ešte zosilnel, spomenieme:

- A) *emancipačné ženské hnutie a hnutie za rovnosť šancí,*
- B) *hnutie za antiautoritatívnu výchovu (západná Európa),*
- C) *sexuálna revolúcia, pokrok v medicíne a zavedenie anti-koncepčnej pilulky, ako aj ďalších foriem antikoncepcie,*
- D) *rýchly rozvoj vedy a rozširovanie vzdelávania,*
- E) *kultúrna revolúcia, rozšírenie prostriedkov masovej komunikácie a informačných technológií.*

Tieto impulzy postupne začali ovplyvňovať aj slovenské rodiny a v súčasnosti možno pozorovať, že sa v niektorých ukazovateľoch (napríklad rozvodovosť, zvyšovanie veku prvo-rodičov) slovenské rodiny (štatisticky) vyrovnávajú západoeurópskym rodinám. Všeobecne možno povedať, že tieto zmeny mali za následok *reštrukturalizáciu rodiny*, najmä zníženie počtu detí v rodine, vznik nových a prechodných foriem rodinného spolužitia, čo je nezriedka interpretované ako *kríza rodiny*. Zmenili sa vzťahy medzi pohlaviami, uvoľnili sa vzťahy v rodine, vzrástol počet rozvodov. Následne sa objavilo vysoké percento detí, ktoré vyrastali v rekonštruovanej rodine (s vlastnými a nevlastnými súrodencami, nevlastným rodičom), vzrástlo percento detí, ktoré žili v rodine s jedným rodičom. Správa OECD z roku 1990 hovorí, že v týchto krajinách jednu pätinu všetkých rodín tvoria rodiny s jedným rodičom a v USA štvrtinu (2001, s. 15). Ako konštatuje J. Hroncová (2009, s. 89 a 106), slovenská rodina sa z pozície pomerne konzervatívnej rodiny: vyššia sobášnosť, nižšia rozvodovosť (1,6 rozvodov na tisíc obyvateľov v roku 1990), nižší podiel neformálneho spolužitia a menej nemanželských detí (ich podiel činil v roku 1994 10%), dostala v roku 2004 do úrovne porovnateľnej s ostatnými európskymi krajinami. Napríklad v počte nemanželských detí sa SR zaradila na 8. miesto v Európe, hoci v porovnaní so Švédskom (55,5 % nemanželských detí) zostáva s necelými 25 % stále v pozícii bližšej ku konzervatívnejmu modelu rodiny. Pedagogicky znepokojujúca je skutočnosť, že 70 % rozvodov sa dotýka rodín s maloletými deťmi, aj keď v období rokov 1995–2004 stúpol počet rozvodov rodičov s jedným dieťaťom a klesol počet rozvodov s tromi a viac deťmi (tamže).

V súčasnosti sa konštatuje ďalší rast rozvodovosti, podľa L. Benkovičovej zo ŠÚ SR (TASR zo dňa 28.5. 2010) na 100 manželstiev uzavretých na Slovensku pripadlo 48 rozvodov, pričom oproti roku 2008 počet uzavretých manželstiev klesol o takmer 2000.

Všeobecne rastie počet rodičov, ktorí žijú v rodine bez uzavretia manželstva, vznikajú pre nás nezvyčajné typy „rodín“. V zahraničí sú známe partnerstvá ľudí rovnakého pohlavia, nezriedka vyúsťujúce do paradoxných situácií: uvedieme príklad zo štúdie N. van Oudenhovena a R. Wazira (2009, s. 24). Kanadský chlapec má troch reálnych rodičov: dve lesbické matky a biologického otca – darcu spermie.

V dôsledku globalizácie vznikajú medzinárodné manželstvá a rodiny, v praxi rodinnej výchovy dochádza k tomu, že dieťa žije v niekoľkých domácnostiach, dokonca v niekoľkých krajinách. To vytvára novú situáciu v napĺňaní základnej potreby, ktorú má každý človek – potrebu *mať stabilný a podľa možnosti aj harmonický domov*. Multikulturalizmus v rodinných vzťahoch však neprináša iba pozitívne zmeny. Infor-

mácie z praxe hovoria o tom, že miešanie kultúr so sebou prináša konflikty a riziká. V Holandsku bol popísaný problém i hindustánskych dievčat, ktoré tento konflikt nedokázali konštruktívne riešiť a rozhodli sa pre samovraždu (N. van Oudenhoven, R. Wazir 2009, s. 6). V EU je pomerne živým problémom nesúlad právnych systémov vo vzťahu k rozvodu. Desiat krajín (SR v tejto skupine nie je zastúpená) sa rozhodlo pre spoločné pravidlá v riešení týchto právne komplikovaných situácií. (http://ec.europa.eu/news/justice/100324_sk.htm zo dňa 2.6.2010).

Všeobecne sa vie o traumatizujúcom vplyve predrozvodových a rozvodových situácií na dieťa a o potrebe stabilného domova. Je potrebný predovšetkým pre zdravý vývin detskej emocionality. Ak chýba zdravá emocionalita v detstve a stabilita v rodine, vzniká riziko negatívnych následkov na celý život. Pre ilustráciu uvedieme príklad výchovne problémového správania sa dievčatka v materskej škole, Adelky, ktorá sa narodila v USA českej mamičke a talianskemu oteckovi. Prežila taliansky rozvod a niekoľkonásobné cestovanie (C. Boogerd 2009, s. 40-41). Šesťročná Adelka s obľubou rozbijala predmety zo skla tak, že sa roztrieštili na márne kúsky, škrtila iné deti, podrážala učiteľkám stoličky a kuchárkam do polievky nasypala za hrst špendlíkov. Pri výčitkách sa priamo a vyzývavo dívala učiteľkám do očí, najmiernejším výchovným problémom bolo zúrivé pobehovanie po miestnostiach materskej školy.

Rodina a rodičia tradične plnili funkciu *sprostredkovateľov informácií a skúseností o svete*, pričom v tradičnej rodine úlohu sprostredkovateľov plnili starí rodičia a starší súrodenci. Jednotlivé oblasti sprostredkovania kontaktov so svetom boli rodovo rozdelené: matka a stará matka uvádzali do vnútorných aspektov života dospelých: rodina a vzťahy v nej, roly, úlohy a tabu. Otcovia uvádzali do vonkajšieho sveta – do sveta práce, občianstva a politiky. Aj tento druh edukačného a socializačného pôsobenia rodičov bol vďaka emancipačnému hnutiu spochybnený. Toto spochybnenie sa odohrávalo a odohráva v kontexte spochybnenia rodičov ako sprostredkovateľov informácií a skúseností, na čom sa nemalou mierou okrem *hnutia za antiautoritatívnu výchovu a všeobecného rozvoja demokracie* (šírenie sa liberalizmu) podpísal aj *rozvoj informačných a komunikačných technológií* a globalizačné vplyvy v životnom štýle. Vďaka tomu, že sú moderné médiá dostupné deťom a deti majú prirodzené danosti ovládať ich - môžu prenikať do všetkých otázok života, a to dokonca aj bez vedomia rodičov. Pritom nie je potrebné odvolávať sa na výskumné zistenia pri tvrdení, že deti a mládež často predbiehajú v zručnostiach pracovať s modernými médiami dospelých.

1.3.2 Autorita a výchova

Ak sa pozrieme na ľudské vzťahy v rodine, zastavíme sa pri ďalšom fenoméne, ktorým je *uvolnenie rodičovskej autority*. Ten bol spojený na jednej strane so spoločenskými zmenami na pracovnom trhu a na strane druhej s rozvojom psychoanalytického poznania a nástupom hnutia za antiautoritatívnu výchovu. Pokles formálneho významu autority otca ako živiteľa rodiny („hlavy rodiny“), súvisiaci so ženským emancipačným hnutím, vyvolal trend liberalizácie výchovy. Liberalizácia výchovy, ktorá bola spojená s ďalším hnutím, zasadzujúcim sa za práva detí, priniesla do praxe výchovy

veľa nových, a často veľmi radikálnych myšlienok. Dokonca aj programovú výchovu k neposlušnosti (nemecké materské školy Kinderladen, myšlienky života s deťmi bez výchovy – H. von Schoenebeck).

Pokles rodičovskej autority sa najvýraznejšie prejavil v nahradení klasických metód výchovy, a najmä odmietnutím metódy trestu. Zmenila sa celková klíma výchovy – v prospech uvoľnenosti komunikácie – s nástupom slobodného nastolovania požiadaviek deťmi s veľkým dôrazom na detské emócie. Hovoríme o *rovnocennom vzťahu detí a dospelých, emancipácii detí, o právach detí a ich presadzovaní, o detskej autonómii, o antiautoritatívnej výchove, o komunikácii na báze vyjednávania* (posledne menovaný pojem pochádza z teórie demokratického riešenia konfliktov - A. Bednařík, 2001). Uvoľnenie rodičovskej autority je všeobecne konštatované, aj keď sociologické štúdie upozorňujú na rozdiely v *miere uplatňovania autority verus poskytovania slobody v rozhodovaní deťom*. Rodiny s vyšším ekonomickým statusom majú výraznejšie tendencie k podpore autonómnosti dieťaťa, rodiny z najnižších spoločenských vrstiev inklinujú k rodinnej výchove založenej na tradičnom rolovom rozdelení a uplatňovaní rodičovskej autority. V praktickej rovine sa to premieňa do prevládajúceho typu komunikácie na báze *zákazov a príkazov* a v liberálnom štýle výchovy na báze *vyjednávania*. Kvôli úplnosti treba doplniť, že uvoľnenie výchovy so sebou prinieslo zneistenie (časti) rodičov, čo malo za následok návrat k autorite v podobe hraníc vo výchove (limity vo výchove). Súčasné moderné príručky odporúčajú vyjednávajúce tendencie detí a mladých ľudí riešiť akceptáciou pocitov a trvaním na oprávnených požiadavkách (A. Kast-Zahr 2008).

Pokles autority otca je fenomén, ktorý sa spolu s inými faktormi podpísal na zneistení alebo chýbaní rodičovských vzorov, a to nielen vo výchove, ale aj ako vzorov správania k inému pohlaviu: matka k otcovi, otec k matke. Dalo by sa povedať, že sa *rozpadol jednoznačný vzor prirodzeného sociálneho učenia rodovým rolám, a hlavne rodičovskej zodpovednosti*. Naozaj nemožno namietat proti úsiliu odstrániť rodové predsudky a stereotypy. Je však otázka, nakoľko médiá (oblúbené u detí a mládeže) pomáhajú v tom, aby si utvárali reálne vzorce správania k druhému pohlaviu všeobecne a zvlášť v rodičovských situáciách. Ako upozorňuje štúdia N. van Oudhovea a R. Wazira (2009, s. 26), *tlakom kultu krásneho tela, imidžu solventného mladého muža a mladej úspešnej ženy* dochádza k tomu, že si ženy prajú byť skôr veľkými sestrami svojim dcéram a otcovia sa snažia držať krok so svojim synom v mladistvom výzore. To podľa odborníkov vyvoláva rast bariéry, ktorou sa chcú mladí odlišiť od dospelých a objavuje sa nový zdroj konfliktov medzi deťmi a rodičmi. Trend osamostatňovania sa mladých rodín a relatívna izolácia, spolu s náročnosťou životného štýlu rodičov, prispievajú k tomu, že sa z rodiny vytratili typické situácie stmelovania rodiny a zároveň prirodzené vzory, riešenie náročných životných situácií, akými sú: ochorenie, starostlivosť o chorého člena rodiny, úmrtie, chcené a nechcené dôsledky uzatvárania partnerských vzťahov.

Dosiaľ konštatované demografické a psychologické znaky súčasnej rodiny úzko súvisia s fenoménom, na ktorý upozorňujú niektoré odborné pramene z oblasti rodinnej výchovy (S. Walper 2009). *Je to neistota rodičov v otázkach výchovných cieľov*. Citovaná autorka hovorí o 50 % rodičov, ktorí sa vo výchove cítia byť neistí a považujú za ťažké *konzekventne stanovovať hranice vo výchove*. Úspešná trénerka

rodičovských skupín A. Kast-Zahn (2008, s. 17) upozorňuje, že s dnešnými deťmi to nie je ťažšie, než to bývalo kedysi, dnešní moderní rodičia sú omnoho sebakritickejší, čo destabilizuje a naruša istotu v ich konaní.

Prvým aspektom tejto neistoty je neistota v základnej *cieľovej orientácii*, ktorá sa v dôsledku naznačených zmien viaže na krízu autority. Všeobecne možno konštatovať, že určité charakteristiky rodinnej výchovy ako staré ustupujú a nové (v polaritnej kvalite) nastupujú:

Ustupujúce

poslušnosť, podriadenosť
autorita
telesné tresty, tresty
obmedzená a zaslúžená odmena
kontrola

Nastupujúce

samostatnosť, sloboda rozhodovania dieťaťa
partnerstvo, ústupčivosť vo vyjednávaní
pravidlá, dohody, úsilie o spoluprácu
láskyplná starostlivosť
očakávanie otvorenosti dieťaťa, emocionalita

Všeobecná demokratizácia vzťahov v rodine, ktorá je podľa nášho názoru daná aj tlakom kultúry zvonka, stavia rodičov do relatívne nových situácií. Ich riešenie, ak ide napríklad o efektívnu komunikáciu, výchovu bez telesných trestov, stanovovanie hraníc bez uplatnenia autority, sťažuje aj nedostatok poradenskej pomoci rodičom - či už ide o odbornú literatúru, tréningy alebo rodinné poradenstvo. S. Walper (2009) upozorňuje, že teoretické práce viac ponúkajú poznatky o chybách vo výchove ako o metodikách výchovy. To sa v posledných rokoch mení (A. Faber – E. Mazlish 2007, A. Kast-Zahn 2008).

1.3.3 Nové trendy v rodičovskej výchove

O nových trendoch v rodičovskej výchove, ktorá rešpektuje osobnosť dieťaťa, uplatňuje humanistické prístupy, sa možno dozvedieť už niekoľko rokov: V knihe o efektívnej výchove *starostlivého (dobrého) rodiča* nahradil *zodpovedný rodič* (D. Dinkmeyer, G. D. McKay 1976), odvrhnuté zákazy a príkazy nahradili *prirodzené a logické dôsledky* (R. Dreikurs, L. Grey 1997, s. 59 a nasl.), neskôr sociálne limity vo výchove a hranice (W. Ott & K. Rink 2002, M. Potočárová 2004). Štúdium zlyhania vo výchove prinieslo na pomoc praxi *teóriu chybných cieľov správania sa dieťaťa* a odporúčané spôsoby pedagogických riešení (R. Dreikurs, L. Gray 1997). Z nášho pohľadu neoceniteľnú službu môže praxi rodinnej výchovy preukázať monografia T. Gordona *Úspešná rodičovská výchova* (1995). Možno ju chápať ako sústavu námetov a povzbudení pre rodičov, ktorí sa cítia byť v pozícii zlyhávajúcich vychovávateľov. Podnetné sú aj úvahy o zručnostiach (skills) vychovávateľa, učiteľa, ktoré majú pomôcť tomu, aby dieťa dokázalo prevziať kontrolu nad svojim správaním. Ide o skupiny zručnosti, ktoré T. Gordon vymedzuje ako *čeliace, pomáhajúce a preventívne*. <http://www.calstela.edu/faculty/jshindl/cm/gordonabstract414.htm>

Podobne ako v iných oblastiach pedagogickej práce sa do popredia dostáva problematika kompetencií, v tomto

prípade rodičovských kompetencií. Necháme bokom spory o terminologickú vhodnosť alebo správnosť označení spôsobilosť, zručnosť, kompetencia v rodinnej alebo rodičovskej výchove. V odbornej literatúre je už problematika kompetencií v rodinnej výchove otvorená (M. Potočárová 2008 s. 127-128). V zahraničí sa rozvíja *konceptia kompetentnej výchovy*, ktorá je založená na výskumných záveroch a ktorú S. Walper orientuje do štyroch okruhov (2008, s. 4):

- 1) *Aplikácia poznatkov z výskumov výchovných štýlov*, pričom treba zdôrazniť, že dochádza k prehodnoteniu autoritatívneho štýlu výchovy (nie autoritárskeho štýlu) a upozorňuje sa na výskumom získané údaje výhod tohto výchovného štýlu: lepšie sebacítie, menej problémového správania, menej depresie a úzkosti, lepšie školské výkony, lepšie vzťahy s vrstovníkmi (tamže, s. 6).
- 2) *Aspekt teórie správania* so zameraním na vytváranie želaných spôsobov správania v ranom veku detí a obmedzovania neželaných spôsobov správania.
- 3) *Aspekt teórie vzťahov a rodičovskej väzby* s dôrazom na jemný a citlivý vzťah rodiča k dieťaťu ako základu pre vytvorenie vzťahu poskytovaného bezpečia.
- 4) *Aspekt emocionálnej regulácie* so zameraním na podporu emocionálnej zrelosti dieťaťa (emocionálnej kompetentnosti dieťaťa) prostredníctvom poradenstva v emocionálnom živote dieťaťa (doslova koučing emócií).

Stručne vyjadrené - kompetentná výchova stavia na dvoch pilieroch výchovy:

1. **Pomoc dieťaťu** v spracovaní svojich pocitov a citov.
2. **Spôsobilosť rodiča stavať (a udržiavať) hranice** (S. Walper 2009).

Na tomto koncepte rodinnej výchovy je veľmi zaujímavý príklon k výchovnej autorite, návrat k významu kontroly dieťaťa (monitoring) a premyslené rozvíjanie schopnosti dieťaťa spolupracovať (byť otvoreným k výchovným zámerom – opatreniam rodičov).

Výchova a nové koncepty rodičovskej a školskej výchovy musia počítat ešte s jedným fenoménom – a tým je zmena životného štýlu, rozvoj komunikačných médií a priemyslu zábavy, ktoré prispeli k zmene celkovej rodinnej klímy v rodinách, výrazne modifikujú sociálny život spoločnosti a následne prirodzený rozvoj sociálnych zručností detí. Kým v minulosti bola kultúra živou súčasťou života ľudí, pretože ju tvorili a prežívali, v súčasnosti sa ľudia stávajú viac jej konzumentmi. Vlastnú produkciu kultúrnych hodnôt nahradil priemysel kultúry, ktorý v masovom meradle ovplyvňuje hodnotový systém veľkých skupín obyvateľstva (veľkolepé televízne súťaže, televízne seriály). Kultúrny posun v živote rodiny asi najvýstižnejšie vyjadruje predchádzajúce a súčasné centrum rodiny. Kým v minulosti bol centrum rodiny *rodičovský stôl (prípadne krb)*, v súčasnosti je to *televízor (u starších detí počítač) a chladnička*. Pri tejto príležitosti je zaujímavé pozrieť sa na komplexné pedagogické teórie niektorých alternatívnych škôl (napríklad waldorfskej školy, montessori školy), kde sa za súčasť výchovy považuje aj špecifický životný štýl, ktorý je odvodený od životných podmienok výchovy dieťaťa. Podobne formuloval určité požiadavky na životný štýl, klímu v rodine aj moderný pedagogický model ITV (v súčasnosti v USA známy pod označením HET).

1.3.4 Sociálny život rodiny a sociálny život detí

Demografické charakteristiky súčasnej rodiny a životný štýl, ktorý v nej prevláda, určuje ešte jednu charakteristiku detí, s ktorou sa bude musieť teória nielen rodinnej výchovy nejakým spôsobom vyrovnáť. Tento fenomén zasahuje predovšetkým deti zo stredných vrstiev a mohli by sme ho nazvať *vynútená osamelosť*. Deti sú kvôli zníženej bezpečnosti na uliciach (riziko útoku, zneužitia, únosu) vozené autom do školy, na krúžky, šport, k priateľom. Voľný čas netrávia vonku, v spoločenstve vrstovníkov a podľa vlastnej voľby, ale zostávajú doma. Často osamotené s televízorom a počítačom. Ich sociálny život je prirovnávaný životu v osamelosti na striedajúcich sa ostrovoch: doma, krúžok, športový klub, doma (H. Stange, 2006, s. 49). Socializačný proces takýchto detí je ochudobnený a jednostranný, zakladá riziko **deficitu sociálnych spôsobilostí**, ktoré sú potrebné pre reálny pracovný život. Deficit sociálnych spôsobilostí sa ako prvý najskôr prejaví v škole. Nie je vylúčené, že neschopnosť ovládať vlastné emócie, rozpoznávať emócie iných, poznanie, ako následky vlastného konania pôsobia na iných, spolutvoria významný základ príčin výchovne problémového správania alebo sociálnej patológie v správaní sa detí a mladistvých.

Sú krajiny, kde v školách zavádzajú špeciálne programy, zamerané na rozvoj (tréning) potrebných spôsobilostí a poznania. Ilustračne môžeme opísať tabuľku schopností (spôsobilostí a zručností), potrebných na riešenie konfliktov, s ktorými pracujú holandské deti v prakticky zameranom programe C&SCO (s. 133,161). Tabuľka má 27 položiek (napríklad používanie „ja správ“, vedieť povedať „prepáč“ a priznať si chybu, povedať, čo chcem, čo sa mi páči, schladieť sa, zabaviť sa (zobrať si time-out), vedieť sa rozhodnúť, vedieť byť otvorený na dosiahnutie spoločného riešenia.

Neprehliadnuteľný je aj problém narastajúceho nedorozumenia medzi najdôležitejšími vychovávateľmi dieťaťa, medzi rodičmi a učiteľmi. Aj bez štatistických alebo výskumných údajov, iba na základe správ z médií, možno usudzovať, že počet verbálnych a fyzických útokov rodičov na učiteľky rastie. Problém má širšie socializačné korene. Školská socializácia sa podľa H. Stangeho (2006, s. 46-48) výrazne líši od rodinnej socializácie. Citovaný autor hovorí o odlišnej kultúre v rodine a v škole, o rozporoch vo výchove detí. Citované rozdiely by sme mohli zovšeobecniť a aplikovať aj na naše podmienky. Medzi rodinou a školou existujú rozdiely v racionálnom a emocionálnom *zainteresovaní dospelého na individuálnom rozvoji dieťaťa*. Škola nemôže mať taký emocionálny a „odovzdaný“ postoj k dieťaťu, aký k nemu často prejavujú rodičia (rodina). Logicky v škole nie je možné všetkým žiakom poskytnúť takú slobodu rozvoja a taký priestor na komunikáciu vyjednávaním, ktorá sa uplatňuje napríklad v rodinách s vyšším sociálnym statusom. Učiteľia v školských triedach s väčším počtom žiakov (vychádzajúc aj z tradícií) celkom prirodzene využívajú komunikáciu na báze *pravidiel, príkazov a zákazov*. To platí dovedy, kým sa nemôžu alebo nedajú uplatniť prvky alebo systémy žiackej samosprávy a sebariadeného učenia.

1.3.5 Dieťa a diverzita modelov rodinnej a školskej výchovy

V oblasti vzájomných vzťahov medzi žiakmi dochádza k stretom rôznych vzťahových a komunikačných skúseností z rozličných rodinných prostredí, čo môže vyvolávať napätie a konflikty (myslíme tým aj na nové zdroje napätia a konfliktov, ktorými sú nerovnosti v sociálnom a kultúrnom zázemí rodiny).

Typ výchovného vzťahu sa odráža a následne utvára v komunikácii. Komunikácia učiteľ/ka – žiak sa utvára (výnimkou sú niektoré alternatívne alebo súkromné školy) na základoch *pedagogickej autority*, čo je dané tradíciou aj početnosťou školských tried. Pritom je známe, že vzťahy v rodine výraznejšie inklinujú k *partnerskému typu vzťahov*, čo je nezriedka kombinované s typom výchovy obranného či ofenzívneho protekcionizmu. V priestoroch školy sa tak stretávajú dva odlišné svety štýlu a cieľov výchovy.

Okrem toho v školách dochádza ešte k inému typu stretnutia: ide o záujmy učiteľov/učiteľiek a záujmy detí. Učители majú *povinnosť motivovať žiakov k učebnej práci*, ktorá je svojou povahou veľmi odlišná od voľného, a často aj konzumného, spôsobu trávenia voľného času v rodine. Žiaci sa v dôsledku vlastných predstáv a očakávaní o učení sa, skúseností z komunikácie s rodičmi dostávajú do stavu emočnej nespokojnosti a nezriedka aj nudy. *Cítia sa byť tlačení a ovládaní systémom skúšok, známok a vysvedčení*. Navyše sa k tomu pridáva problém *spoločenského podhodnotenia učiteľskej roly*. Terčom spochybnenia a kritiky je aj oprávnenosť vzdelávacieho obsahu, k čomu nemalou mierou prispievajú aj nie celkom šťastne vedené kurikulárne reformy (chýbajúce učebnice, neúplné vzdelávacie štandardy, často uvádzaná nedostatočná pomoc učiteľom v realizácii reformných zmien).

Prácu učiteľov v súčasnosti neúmerne sťažuje neuspokojivá komunikácia učiteľov s rodičmi. Aj v tejto oblasti sa stretávajú spoločensky podmienené **dva typy očakávaní**: rodičia chápu prácu učiteľov ako službu klientom s právom zasahovať do učiteľskej práce, učители svoju prácu považujú za odbornú, teda takú, do ktorej by laici nemali neodborne zasahovať. Nezhody medzi rodičmi a učiteľmi, problematické vzťahy medzi učiteľom a žiakom sa môžu ešte viac skomplikovať v prípade, ak je dieťaťu diagnostikovaná porucha učenia, hlavne ak je tento problém kombinovaný s nechotou alebo neschopnosťou rodičov pomáhať deťom v učebných ťažkostiach.

Negatívny vzťah ku škole posilňuje aj krízový stav ekonomiky a reálne skúsenosti zo života, ktoré deti presvedčujú o tom, že namáhavé *štúdium a diplom* (maturitné vysvedčenie, vysokoškolský diplom) nemusia byť *zárukou získania adekvátnej práce a želaného spoločenského postavenia*.

1.3.6 Pedagogické východiská

Naznačili sme niekoľko problémov, ktoré ovplyvňujú rodinnú a školskú výchovu v procesuálnej a efektivej stránke. Na často kladenú otázku: sú deti iné, ako boli kedysi, by zrejme mal odpovedať výskum. Avšak aj naša analýza ukázala, že to, čo sa mení, sú podmienky, v ktorých deti žijú. Podmienky života utvárajú nové charakteristiky detí a detstva. V analýzach nových znakov detstva by sme mohli ešte ďalej

pokračovať. Pozornosť by si zaslúžili ďalšie fenomény: nové generácie hračiek, hier a tiež kultúry detstva, ktoré vytvárajú komerčné spoločnosti a ktoré sa presadzujú na úkor autentickú detskú kultúru utváranú deťmi. Osobitnou kapitolou sú informačné technológie a nové sociálne siete. V tejto súvislosti sa môžeme odvolať na už citovanú medzinárodnú štúdiu N. v. Oudenhovena a R. Wazira, ako aj kolektívnu prácu pod vedením T. Piovarčiovej.

V tomto príspevku sme pozornosť venovali rodine, rodinnej výchove a výchove v škole v kontexte nových znakov detstva a potrieb detí. Ak sa cítíme byť zodpovední za deti, nové charakteristiky detí sú ich novými pedagogickými potrebami a našimi výzvami.

Hľadať riešenia však vôbec nie je jednoduché, aj keď by sme sa mohli odvolať na dobré knižné publikácie s praktickým zameraním. Načrnuté problémy majú širší kontext.

Najskôr by sme chceli poukázať na to, že v pozadí zmien, ktoré zasiahli rodinu, stojí hodnotová rozkolísanosť a zreteľný nástup relatívne novej hodnoty – individualizmus. V tejto súvislosti sa môžeme oprieť o názor S. Bendla (2001, 166-167), ktorý analyzoval spoločenské aspekty problémov s disciplínou detí a odvolal sa na správu examinátorov OECD (1996). Hovorí sa v nej o tom, že ak v spoločnosti chýbajú hodnoty, môže to byť spôsobené tým, že „*chýba projekt spoločnosti*, ktorý by viedol k všeobecnej zhode“ (tamže, s. 166).

Zamyslieť sa možno aj nad spoločným názorom J. Semráda a S. Bendla o tom, že sa niekedy *neodôvodnene príliš skoro začína s individualizáciou dieťaťa*. Ako je to myslené? Neodôvodnenosť predčasnej individualizácie spočíva v tom, že je rozvíjaná už v čase, kedy ešte dieťa nevrástlo do širších spoločenských noriem a pravidiel (tamže, s. 166).

Naše analýzy ukázali, že v rodinách klesá prirodzený potenciál pre výchovu sociálnych vzťahov a rozvoj sociálnych spôsobilostí detí. Ukázali tiež, že existujú odôvodnené obavy z toho, že rodina nedokáže plniť výchovnú funkciu v takom rozsahu, v akom by to deti potrebovali. Nezriedka je plnenie výchovnej funkcie sťažované ďalšími charakteristikami, ktoré súčasnú rodinu postihujú (bližšie J. Hroncová 2009, s. 92-95): nezamestnanosť, veľká časová a pracovná zaneprázdnenosť jedného alebo oboch rodičov a pod. O akých riešeniach uvažovať, ak rodina nemôže plniť výchovnú funkciu? Najskôr by to mali byť riešenia a pomoc - *smerujúce k podpore rodiny*. Potom by sa pozornosť mala sústrediť na ďalšiu, socializačnú inštitúciu s podobným zameraním a vplyvom na dieťa ako je rodina – a tou by mala byť škola. V zahraničí nie je výnimkou, že sa škola stáva miestom rozvíjania (tréningu) sociálnych spôsobilostí detí. Je otázka, či predmety etická výchova a náboženská výchova, ktoré sa vyučujú v našich školách, dokážu vyrovnať prípadné deficity z rodinnej výchovy? A je vôbec spoločenská a odborná zhoda v tom, že škola má suplovať výchovnú funkciu rodiny?

Naše školy majú povinnosť vytvárať výchovné programy. To je samo osebe dobrý zámer, avšak s niekoľkými otvorenými otázkami: Z akých koncepčných základov vychádzajú výchovné programy škôl? Aký hodnotový základ majú a ako reagujú na potreby praxe výchovy a aktuálnu životnú situáciu detí?

Je potešiteľné, že aj na Slovensku je k dispozícii odborná literatúra s množstvom námetov na uplatnenie už vyskúšaných inovačných metód výchovy, napríklad projekt školský kmotor, sociálne laboratórium, kampaň (S. Bendl 2001, s. 203-204), uplatnenie výchovných postupov pre celú škol-

skú triedu a školu (S. Bendl 2005, s. 267-276). To, čo však školy a učitelia/učiteľky v súčasnosti asi najviac potrebujú, je priestor (a čas) pre spoločné a úprimné rozhovory s deťmi a o deťoch s rodičmi, v učiteľskom kolegiu, rozhovory, ktoré sú vedené úprimnou snahou podporiť rozvoj každého jednotlivého dieťaťa.

Autorka Mária Matulčíková, Filozofická fakulta UK Bratislava

1.4. Koncept NPD v štátnej politike voči deťom a mládeži

Štátna politika voči deťom a mládeži v Slovenskej republike

Po revolúcii v roku 1989 trvalo niekoľko rokov, kým sa legislatívne ukotvila oficiálna politika voči deťom a mládeži. V roku 1992 boli prijaté Zásady štátnej politiky voči deťom a mládeži, čo bol prvý oficiálny porevolučný pokus urobiť štátnu podporu mládežníckej politike systémovou a transparentnou. Pôvodných dvanásť zásad bolo v roku 2000 rozpracované na prvú oficiálnu koncepciu štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži do roku 2007. Súčasťou prvého dokumentu bola Národná správa o stave politiky voči deťom a mládeži, ktorá analyzovala len niekoľko oblastí: rodina, zamestnanosť, vzdelávanie, voľný čas, sociálno-patologické javy atď.

S rozvojom celej spoločnosti, ale najmä pod vplyvom záväzkov vyplývajúcich zo vstupu Slovenska do Európskej únie, stala sa stále viac viditeľná potreba postaviť politické opatrenia na poznatkoch a dôkazoch. Keďže mládež je skupina, ktorá prechádza agendami viac ako desiatich ministerstiev, regionálnou a miestnou samosprávou – je koordinácia identifikácií znalostí o deťoch a mládeži, ich triedenie a sprístupňovanie relevantným subjektom stále viac aktuálnou. V roku 2008 bola prijatá nová koncepcia štátnej politiky (Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky voči mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013), ktorá zdôrazňuje nevyhnutnosť komunikácie medzi praktikmi, výskumníkmi a tvorcami politiky.

Postavenie IUVENTY v procese tvorby a implementácie štátnej politiky

IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, priamo riadená inštitúcia Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu v Slovenskej republike (MŠ SR), má za cieľ napomáhať implementácii štátnej politiky. Na jednej strane poskytuje rôzne formy podpory (grantové programy vzdelávania, publikácie) a k svojej tradičnej orientácii na podporu práce s mládežou pridáva aktivity zamerané na tvorbu štátnej politiky. IUVENTA je platformou na stretávanie Medzirezortnej pracovnej skupiny k mládežníckej politike, ktorá funguje od roku 2009. V roku 2010 pripravila Správu o mládeži 2010, ktorá opisuje stav a kvalitu života mladých ľudí aj vo svetle zrealizovaných opatrení štátnej politiky za roky 2007 – 2010.

IUVENTA podporuje aj sieťovanie výskumníkov a výskumníčov a podporuje rôzne výskumné projekty aj ako partner.

Identifikácia a analýza potrieb

IUVENTA vníma od začiatku potenciál projektu zameraný na novo vynárajúce sa potreby detí – ďalej len NPD (projekt Nadácie pre deti Slovenska, Civil Society Development Foundation Rumunsko a International Child Development Initiatives Holandsko) a podporila tvorbu štúdie o NPD na Slovensku zaradením projektu do výskumov podporených priamo zo zdrojov MŠ SR. Projekt bol od začiatku považovaný na jednej strane za inovatívnu metódu/prístup a na strane druhej ako ďalší priestor na získavanie ďalších informácií a pohľadov na skupinu detí a ich potreby.

Doterajšie využitie konceptu NPD v opatreniach štátnej politiky

- Prieskum k NPD, ktorý vyšiel knižne ako štúdia, bol cenným zdrojom podkladov k **Správe o mládeži 2010**.
- Koncept NPD bol zaradený aj do **Akčného plánu štátnej politiky voči mládeži na roky 2010 – 2011¹**, ktorý vyplýva z dokumentu Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky voči deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013 najmä pre oblasť vzdelávania a trávenia voľného času.
- Koncept NPD bol predstavený pracovníkom a pracovníčkam samospráv zodpovedným za mládež v rámci projektu PARTNERSTVO. Projekt je zameraný na získavanie kompetencií k tvorbe mládežníckej politiky na miestnej úrovni, zodpovedajúcej skutočným potrebám detí a mládeže.

Možnosti ďalšieho využívania NPD v opatreniach štátnej politiky voči mládeži

Podmienka tvorby politiky postavená na poznaní potrieb a skutočnej situácie detí a mládeže v praxi naďalej zostáva aktuálna. IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže – do prípravy podkladov pre tvorbu jednotlivých opatrení zaradiť aj tento koncept ako jedno z VÝCHODÍSK. Ide o dve pravidelné aktivity:

- Príprava Správy o mládeži (2013), ktorej predchádza zber údajov z rôznych výskumov, prieskumov, ale aj samostatné zisťovania prostredníctvom fokusových skupín, osobných interview a pod.
- Štruktúrovaný dialóg – pravidelný zber názorov mladých ľudí k aktuálnym problémom národnej aj európskej mládežníckej politiky. Jedným z nástrojov štruktúrovaného dialógu budú aj skupiny, pracujúce na princípoch metódy NVP.

Ďalej je dôležité zabezpečiť, aby metóda zisťovania NPD sa ďalej šírila a využívala. Jedna z cieľových skupín, ktorá môže tieto informácie využiť, sú pracovníci školských zariadení,

¹ http://www.minedu.sk/data/USERDATA/DetiMladez/KMAT/2010/Navrh_akcneho_planu_politiky_mladeze_na_roky_2010-2011.pdf

ktorí sú samosprávou stále častejšie využívaní ako experti na tvorbu mládežníckej politiky na miestnej úrovni. IUVENTA spolu v Metodicko-pedagogickom centre pripravuje inovačné štúdium pre túto cieľovú skupinu, kde jednou z predstavených inovácií bude aj NPD. Projekt vzdelávania sa pripravil na akreditáciu na MŠ SR k 15. decembru 2010.

Autorka príspevku Jana Miháliková, IUVENTA, Bratislava

2 Identifikácia novo sa vynárajúcich potrieb

2.1. Metódy zisťovania NPD

Uvádžeme tri hlavné metódy prieskumu NPD:

2.1.1. Mediálny prieskum

2.1.2. Fokusová skupina

2.1.3. Rozhovor (interview)

2.1.1. Mediálny prieskum

Noviny, časopisy, elektronické spravodajské médiá – rozhlas, televízia a internet - sú svojou aktuálnosťou a často teritoriálnym zameraním najlepším zdrojom informácií o novo vynárajúcich sa potrebách detí a mladých ľudí v tom-ktorom regióne. Reportáže z jednotlivých regiónov a komunít prinášajú názory spektra ľudí zainteresovaných na danej udalosti či téme.

Pri použití mediálnych správ pre účely prieskumu NPD je vhodné okrem uvedenia zdroja urobiť sumarizáciu informácie o identifikovanom jave/potrebe spolu s prípadnou citáciou jadra výpovede.

2.1.2. Fokusová skupina

Fokusová skupina (FS) sa uskutočňuje prostredníctvom organizovanej (facilitovanej) diskusie skupiny ľudí, ktorí majú niečo spoločné a majú vzťah k danej téme.

Zloženie a veľkosť skupín. Pre potreby prieskumu novo vynárajúcich sa potrieb (NPD) je vhodné viesť diskusiu so skupinami z rôzneho prostredia, s účastníkmi rôzneho veku (deti a mladí ľudia, dospelí s rôznym profesijným zameraním - napr. z oblasti vzdelávania, verejnej správy, samosprávy, mimovládnych organizácií, zdravotníctva, polície, liniek pomoci deťom, zástupcov rodičov a iných členov komunity. Detské skupiny môžu byť vytvorené zo žiakov, z detí ulice, deti v inštitucionálnej starostlivosti a pod.).

Počet účastníkov fokusovej skupiny má byť okolo 10 – 15, pri vyšších počtoch je potrebné pracovať v podskupinách a zabezpečiť aj facilitátorov malých skupín. **Dĺžka trvania** jedného stretnutia je 1 – 2 hodiny, obvykle 1,5 hodiny.

Cieľom stretnutí fokusových skupín je prediskutovaním vhodne zvolených otázok dospieť k takému náhľadu a porozumeniu, ktoré nie je možné dosiahnuť použitím jednoduchého dotazníka.

Úloha vedúceho/facilitátora FS. Kľúčom pre úspech fokusových skupín je interakcia, zapájanie všetkých zúčastne-

ných. Interaktívne nastavenie umožňuje účastníkom diskusie stavať na myšlienkach ostatných členov skupiny, podnecuje nové myšlienky a umožňuje dospieť k takým záverom, aké sa nepodarí dosiahnuť žiadnemu jednotlivcovi vlastnými silami.

Facilitátor:

- Riadi priebeh FS.
- Vedie diskusiu pomocou niekoľkých základných otázok, ktoré v závislosti od situácie ďalej rozvíja.
- Facilituje (uľahčuje) diskusiu členov skupiny, umožňuje, aby prejavili svoje názory (nemá dominovať diskusií).
- Povzbudzuje každého účastníka v skupine, aby sa zapájal do diskusie.
- Zabezpečuje, aby diskusiu nevedlo len pár jednotlivcov zo skupiny.
- Pomáha účastníkom rozvíjať zaujímavé oblasti kladením podporných otázok, napríklad: „*Mohli by ste uviesť nejaký príklad?*“ „*Povedzte o tom niečo viac*“ „*Pokračujte...*“ „*To je zaujímavé, čo ešte...?*“

Facilitátor by sa mal vyhnúť uzavretým otázkam (s možnými odpoveďami áno – nie), mal by používať otvorené otázky s cieľom zistiť skutočné názory a skúsenosti zúčastnených ľudí. Pre fokusové skupiny nevyužívame žiaden formálny dotazník, avšak stretnutie by malo byť dôkladne naplánované.

Priebeh fokusových skupín

Otvorenie. Stretnutia fokusových skupín facilitátor obvykle otvorí privítaním účastníkov, predstavením sa, stručnou informáciou o dôvode a cieľoch stretnutia, o priebehu FS a použití získaných údajov.

„*Získať názory detí na súčasné podmienky ich života... iste budete mať veľa nápadov, ktoré budú slúžiť na podnietenie diskusie, hľadanie riešení dospelých, ktorí život detí ovplyvňujú.*“

Pri skupine s dospelými účastníkmi sa na začiatku venujeme stručnému opisu toho, čo rozumieme pod novo vynárajúcimi sa potrebami detí (NPD). Môžeme využiť príklady, ktoré umožnia rozlíšiť „nové“ potreby. Vhodným príkladom novo vynárajúcich sa potrieb je téma HIV/AIDS u mladých ľudí. Asi pred 15 rokmi sa tomuto javu nevenovala veľká pozornosť, v súčasnosti je jednou z priorít osvetových programov.

Na začiatku stretnutia je tiež potrebné venovať sa etickým otázkam, ku ktorým patrí:

- a) zachovanie dôvernosti osobných informácií (nekomentovať výpovede iných účastníkov diskusie mimo fokusovej skupiny),
- b) získanie súhlasu s citovaním názoru (bez uvedenia celého mena, len krstné meno a vek),
- c) nahrávanie a zapisovanie poznámok z diskusie.

Pri vedení skupín s deťmi bude potrebné urobiť aj dohodu o spôsobe komunikácie.

„Odpovedajte volne, keď váš predchádzajúci rečník skončí, aby sme každého mohli dobre počuť.“

Je vhodné sa dohodnúť na základných pravidlách:

- Hovorí jeden, aktívne počúvanie.
- Hovoriť za seba – vyjadrovať svoj názor.
- Rešpektovať názory iných – každý má právo na svoj názor.
- Diskutovať o názore (nekritizovať druhého).

Pri práci s deťmi môžeme v úvodnej časti zaradiť krátku rozhrievačku (napr. „Vymenia si miesto všetci tí, čo dnes raňajkovali, prišli pešo, obedujú v školskej jedálni, pracovali, učili sa v tejto miestnosti, diskutovali na podobnú tému s niekým...“)

Vedenie diskusie

Na podnietenie diskusie a získanie informácií a názorov o novo vynárajúcich sa potrebách detí a mladých ľudí môžete využiť nasledovné otázky:

- *Vedeli by ste pomenovať nejaké nové situácie, trendy, výzvy, problémy a príležitosti, ktoré ovplyvňujú život detí (0 – 16 rokov), ale sa nevyskytovali pred desiatimi rokmi, alebo keď ste boli mladší?*
- *Aký je ich vplyv na vývoj detí celkovo? Ako vplývajú na zdravie, zdravotný stav detí a mladých ľudí? Ako vplývajú na vzdelanie detí? Ako na ich emocionálny vývoj? Ako to vplýva na ich rodinné väzby a hodnotový systém?*
- *Aké sú podľa vás novo vynárajúce sa potreby detí? Čo podľa vás deti a mladí ľudia potrebujú iné ako predchádzajúca generácia (v škole, doma, vo voľnom čase, od učiteľov, rodičov, iných súčastí komunity)?*
- *Čo je potrebné urobiť na reagovanie/vyrovnanie sa s týmito novo vynárajúcimi sa potrebami? Čo je podľa vás novou úlohou rodičov, školy, MVO, médií, vlády...? Ako by ste sa vy/vaša organizácia mohli zapojiť – aká by mohla byť vaša rola v reagovaní na novo vynárajúce sa potreby detí a mladých ľudí?*

Pri fokusovej skupine, ktorej účastníkmi sú deti, sa osvedčilo otázky prispôbiť a napísať na veľké háčky papiera (flipchart). Príklad formulácie otázok pre deti:

- *Mohli by ste pomenovať nejaké nové situácie, príležitosti, problémy, ktoré v súčasnosti ovplyvňujú život detí vo veku od 0 – 16 rokov?*
- *Čo vaši starší súrodenci, alebo rodičia ešte nemohli robiť a vy už máte príležitosť?*
- *Aké problémy dnes musíte riešiť vy, ale oni ešte nemuseli?*

Počas diskusie facilitátor pracuje vždy len s jednou otázkou. Po prediskutovaní nových potrieb/príležitostí/problémov facilitátor pomáha skupine rozpracovať/diskutovať hlavné oblasti, ktoré považujú za najdôležitejšie (1-3 priority, vybrané z príležitosti aj z problémov). Počas diskusie je úlohou facilitátora povzbudzovať, podnecovať, oceňovať, zameriavať zorný uhol na rôzne oblasti.

Je vhodné, aby zvukový **záznam** a písomný záznam/zápis (môže byť aj viditeľný pre všetkých - na flipcharte) robil pomocník facilitátora/zapisovateľ. Osvedčilo sa zapisovať zvlášť nové príležitosti a zvlášť problémy/ťažkosti.

Záver fokusovej skupiny

- *Záverečné otázky: Čo chcete ešte dodať? Ako ste sa v diskusii cítili?*
- Podakovanie za dôležitú aktivitu, ocenenie aktivity účastníkov.

Pokiaľ vás v skupine zaujme niekoho životný osud a/alebo skúsenosti v súvislosti s NPD, požiadajte ho o interview.

Spracovanie výstupov fokusovej skupiny

1. **Kompletný prepis** diskusie čo najskôr po skončení fokusovej skupiny umožní analýzu údajov. Potrebné je uviesť presné znenie položenej otázky a všetky reakcie účastníkov, uvedené v priamej reči (1. osoba j. č.):

Napr. Jana(13) „Väčšinu voľného času strávim chatovaním, počas týždňa nechodím s kamoškami von, len niekedy v piatok popoludní.“

Pri písaní záznamu možno používať niektoré dohodnuté značky

Jana(13) - respondent

Zjednodušenie označenie respondentov (CH - chlapec, D - dievča)

M - označenie moderátora

(slovo) slovo v zátvorke predstavuje pravdepodobne počuté, zapisovateľ si nie je istý znením výpovede ((zamyslel sa)) dvojité zátvorky obsahujú opis moderátora, jeho poznámku, komentár

/ ľavá lomka označuje miesto, kde sa hovorenie respondenta prekrýva s hovorením iného člena skupiny (.) bodka v okrúhlych zátvorkách označuje prestávku v hovorení

(5) číslo v okrúhlych zátvorkách označuje dĺžku (sekundy)

prestávky v hovorení (stačí aj (...)) pauza v hovorení

Pokiaľ použijete iné znaky, doplňte ich význam do legendy. časť výpovede, ktorú respondent zdôrazňuje, podčiarknite.

Spracované podľa D. Silvermana: Ako robiť kvalitatívny výskum, Pegas, 2005, ISBN 80-551-0904-4

2. **Analýza obsahu diskusie.** Hľadanie trendov a vzorcov (charakteristických prejavov), ktoré sa opakovane vyskytujú v rámci fokusovej skupiny/fokusových skupín alebo interview.

3. Zápis z fokusových skupín

Zápis zo skupiny obsahuje nasledovné identifikačné údaje: FOKUSOVÁ SKUPINA

Miesto: Dátum: Čas:

Facilitátor/i: Počet účastníkov: M/Ž, D/CH

Krstné mená a vek účastníkov: Napr. Jana(13), Vlado(11), Mária(15), Braňo (15), Zuzana(12), Ivan(11), ...

2.1.3. Vedenie rozhovoru/Interview

Fokusové skupiny ako aj individuálne rozhovory sú užitočné na získanie dostatočne hlbokých, kvalitných informácií. Interview poskytuje dostatok času na získavanie podrobných informácií od dôležitých ľudí z komunity, ktorí majú špecifické skúsenosti s deťmi i mladými ľuďmi a ich potrebami. Napr. jedným z dobrých tipov sú pracovníci z telefonickej linky pomoci vo vašom regióne. Rozbor dôvodov, prečo deti telefonujú na tieto linky, nám môže pomôcť zistiť nové potreby i problémy a zmapovať aktuálne trendy (www.pomoc.sk).

Pri výbere ľudí pre interview buďte tvoriví, hľadajte autority vo svojom obore.

Na vedenie rozhovoru – interview - v súvislosti s novo vynárajúcimi sa potrebami uvádzame niekoľko tipov:

- Buďte pripravení.

- Vopred si pripravte zoznam otázok. Vo všetkých rozhovoroch by ste mali klásť rovnaké/podobné otázky, príbuzné tým ako na stretnutiach fokusových skupín, s tým rozdielom, že pri interview môžete dať viac skúmajúcich, prehľbujúcich otázok.
- Uistite sa, že je jasná hlavná otázka rozhovoru.
- Jasne pomenujte cieľ rozhovoru.
- Požiadajte osobu, s ktorou robíte rozhovor, o povolenie, aby ste si mohli robiť poznámky, príp. záznam z rozhovoru, ako aj povolenie, aby ste ju mohli vo vybraných odpovediach citovať.
- Nekladte otázky, na ktoré je odpoveďou áno/nie, dávajte otvorené otázky, aby respondent mohol voľne odpovedať.
- Poradie otázok prispôbajte plynutiu rozhovoru. Nedržte sa prísne vopred pripraveného scenára – pôsobí to umelo a rušivo. Pre vás je dôležité vystihnúť názorov a postrehov odpovedí človeka, ktorý sedí s vami.
- S respondentom nediskutujte o správnosti jeho názoru - akceptujte jeho/jej pohľad na vec.
- Snažte sa dodržať vopred určený čas na rozhovor, ktorý neprekročí jednu hodinu na jeden rozhovor.
- Každý rozhovor robte len s jednou osobou.
- Ak nepoužijete diktafón a dostali ste zvolenie citovať osobu, s ktorou robíte rozhovor, zaznamenávajúte si do úvodzoviek konkrétne vety/slovné spojenia/slová, vo svojich poznámkach. Takto budete môcť tieto slová neskôr použiť.
- Poznámky čím skôr po rozhovore prepíšte.

Otázky na rozhovor

- *Mohli by ste pomenovať nejaké nové javy, príležitosti, problémy, ktoré ovplyvňujú život detí vo veku od 0 – 14/16 rokov vo vašom meste, v obci, regióne, ktoré sa nevyskytovali pred desiatimi rokmi alebo keď ste boli mladí?*
- *Aký je ich vplyv (vyberte 2 - 3 najdôležitejšie javy) na vývoj detí všeobecne a v špecifických oblastiach, napríklad, zdravie, vzdelanie, socializácia, emocionálny vývoj, rodinné väzby a hodnotový systém?*
- *Ako by ste ich vysvetlili, čo ich spôsobilo (čo je ich príčinou)?*
- *Aké sú podľa vás novo vynárajúce sa potreby detí? Čo podľa vás deti a mladí ľudia potrebujú iné ako predchádzajúca generácia? (v škole, doma, vo voľnom čase, od učiteľov, rodičov, iných súčastí komunity)?*
- *Čo sa podniklo alebo čo je potrebné a vhodné urobiť, aby sa reagovalo na novo vynárajúce sa potreby? Čo je úlohou rodičov, školy, MVO, médií, vlády...?*
- *Aká by mohla byť vaša rola v tom všetkom? Ako by ste mohli napomôcť riešiť situáciu?*

2.2 Príležitosti a ohrozenia detí IKT

Nasledujúci zoznam príležitostí a ohrození detí informačno-komunikačnými technológiami (IKT) vychádza zo zistení štúdie o Novo vynárajúcich sa potrebách detí na Slovensku, NDS, Iuventa 2009, a výstupov workshopov v regiónoch Bratislava, Rohožník, Dunajská Streda, Detva a Michalovce (2010). Je možné pracovať s ním na workshopoch s tematikou novo vynárajúcich sa potrieb detí. Účastníci vymenované

javy môžu doplniť vlastnými pozorovaniami. Následne zo zoznamu vyberú 2 - 3 prioritné javy a v ďalšom kroku k nim hľadajú zodpovedajúce potreby detí (v súvislosti s vybraným javom) a zodpovednosti dospelých komunity.

Zoznam príležitostí a ohrození:

- Sprístupnenie množstva užitočných informácií, ktoré by inak neboli prístupné. Rozšírené možnosti samostatného učenia sa, zníženie vekovej hranice pre samostatné získavanie rôznorodých informácií.
- Rozšírené možnosti učenia sa cudzích jazykov.
- Zlepšenie zručností narábania, využívania informačno-komunikačných technológií.
- Možnosť poznávať iné svety prostredníctvom textov, obrazov, zvukov.
- Možnosti tvoriť nové svety, byť ich súčasťou, byť aktívny. Deti sa podieľajú na vytváraní virtuálneho sveta, vytvárajú diskusné skupiny, pridávajú sa k rôznym skupinám.
- Rozšírenie možností sebaprezentovania, byť viditeľný, dôležitý (deti vytvárajú vlastné web stránky, zverejňujú rôzne aj intímne údaje).
- Príležitosti spoznávať nových ľudí, zoznamovať sa s novými ľuďmi.
- Nové príležitosti na trávenie voľného času, hranie hier, sťahovanie hudby, inej zábavy.
- Zdravotné ohrozenie (vplyv na zrak, držanie tela pri práci na počítači, dlhé sedenie, málo pobytu na čerstvom vzduchu, bolesti hlavy, očí, znížená schopnosť koncentrácie...).
- Prelínanie virtuality a reality, stieranie hraníc medzi virtuálnym a reálnym svetom (očakávanie reakcií, aké deti vidia vo filmoch, napr. k 18. narodeninám dostanú auto, kamarát po údere, zásahu strelou vstane, má viacej životov).
- Nedostatok osobnej komunikácie a korekcie osobnou skúsenosťou (napr. rodina je doma a jej členovia komunikujú cez e-mail, chaty, pozývajú sa na večeru, odkazy si nechávajú na chladničke).
- Málo kontaktov s prírodou - veľa detí má menej príležitostí denne sa dotýkať prírodných materiálov, pracovať s materiálmi (hlina, kamene, voda, lezenie po stromoch, ležanie v tráve... V školách často technické práce nahrádzajú hodiny informatiky, jazykov). Môže byť diagnostikovaná nová porucha - nedostatok kontaktov s prírodou - nature deficit disorder (Richard Louv).
- Nedostatok realistických a pozitívnych vzorov (vzory detí zo superstar, miss, napr. chýbajú vzory správania, konania mužov iných ako akčných hrdinov, ktorí riešia problémy inak ako silou).
- Tlak informácií o svete, vplyv iných hodnôt a kultúrnych vzorov (prezentované nové kultúrne zvyky, hodnoty, nové náboženstvá, tlak na národnú hrdosť, multikulturalizmus verzus etnocentrizmus, dostupnosť informácií o terorizme, rasizme, sexuálnych praktikách).
- Znižovanie vplyvu tradičných autorít, hlavne rodičov a učiteľov, menšia „poslušnosť“ detí, deti si informácie často nájdu samé na internete, v televízii.
- Tlak na homogénnosť a jednotu, nízka tolerancia k odlišnostiam (deťom médiá predkladajú vzory krásy – štíhle až vychudnuté modelky, svalnatých akčných hrdinov, elektronické roboty...).
- Silný vplyv médií a reklamy - význam image, značky, kult tela (význam značkových vecí, túžba ich vlastniť, prezen-

tovať seba prostredníctvom vecí, ktoré vlastním, aj deti s poruchou blízku autizmu, ktoré cielene nevenovali pozornosť televíznemu programu, prekvapili rodinu pospevaním nápevu zo známej reklamy).

- Nevhodné obsahy majú dopad na emocionalitu a prežívanie (zvýšená vzrušivosť detí, „majú nervy“ na učiteľov, rodičov, kamarátov, skratové riešenia problémových situácií – samovraždy, sebaopoškodzovanie, dostupné webstránky s návodmi na podporu v nezdravom životnom štýle Pro mie, pro anna, prosi, predkladanie sexuálneho správania z pornofilmov ako vzorov prirodzeného sexuálneho správania).
- Ovplyvňovanie vnímania normálnosti (prezentované extrémne správanie môže byť vnímané ako nová norma správania, skoré prejavy sexuality, skorý sexuálny styk, anorexia, bulímia ako životný štýl...).
- Deti strácajú súkromie aj v dôsledku ich stálej dosažiteľnosti najmä prostredníctvom mobilov. Niektoré deti sú vystavené veľmi protektívnej výchove. Úzkostlivosť rodičov, zvýrazňovanie negatívnych správ médiami zvyšujú strach rodičov, ktorí ho prenášajú aj na deti. V snahe ochrániť deti pred negatívnymi vplyvmi sa rodičia snažia o zvýšenú kontrolu. Niektoré školy napr. zavádzajú čipové karty pre deti, poskytujúce informácie o ich príchode a odchode. Deťom sa obmedzujú možnosti na prežívanie intimity, detských tajomstiev, ktoré sú podľa psychológov tiež dôležité pre zdravý vývoj dieťaťa, jeho sebadôveru a sebaúctu.

Jav: nedostatok pozitívnych vzorov

Popis a súvisiace javy: v záujme atraktívnosti médiá často prezentujú viac negatívneho ako pozitívneho, prezentovanie skreslených vzorov – akčných hrdinov, ktorí riešia problémy silou, málo príležitostí zažiť pri výchove „správne“ mužské vzory, skreslené informácie o fungovaní sveta, čo je v živote dôležité, hodnotné tovary (značkové veci, autá, peniaze, sex), posilňovanie kultu tela, krásy, obdiv celebrit, posilňovanie trendu „viditeľnosti“, preceňovanie významu peňazí, podceňovanie vzťahov, duševných hodnôt.

Otázky na zamyslenie a riešenie

Aké dopady má širšie využívanie IKT, médií na prežívanie detí a na spôsoby ich učenia sa? Aké dopady má rozšírenie IKT na schopnosti detí vytvárať vzťahy a dôverovať ľuďom, angažovať sa vo veciach spoločných? Aké opatrenia sú účinné pre maximalizáciu prínosov a minimalizáciu rizík a negatívnych vplyvov rozšírenia IKT?

2.3 Javy i potreby detí a zodpovednosť dospelých/komunity

Pri mapovaní potrieb detí sa často stretávame s pomenovaním javov, situácií v živote detí, konštatovaním súčasného stavu. Aby bolo možné reagovať, zlepšovať situáciu, je potrebné zistiť, aké konkrétne potreby detí sa v súvislosti s pomenovaným javom v skupine, rodine, škole, lokalite, regióne objavujú. Na základe ich identifikácie je možné definovať zodpovednosť dospelých, komunity, hľadať riešenia a plánovať aktivity.

V nasledujúcom texte uvádzame výstupy z workshopov o NPD, kde sme sa snažili rozlíšiť javy i súvisiace potreby a následne identifikovať zodpovednosť dospelých/komunity ako podkladu pre diskotovanie a plánovanie konkrétnych akcií (Senec, Rohožník, Dunajská Streda, Bratislava Rača, január – jún, 2010).

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none"> • niekam patriť • podobať sa niekomu a súčasne sa odlišovať • potreba sebadôvery, sebaúcty, hrdosti • byť v niečom dobrý • byť obľúbený • byť dôležitý, získať pozornosť • byť výnimočný • poskytovať jasnú otvorenú spätnú väzbu • hovoriť s dospelými o živote • chcieť sa podobať svojim vzorom • mať vzor otca, matky • uplatňovať svoje záujmy a nadania • rozumieť konaniu dospelých • napodobňovať športovcov, hercov, spevákov a ďalšie medializované tváre (vzory, ktoré prezentujú médiá) 	<ul style="list-style-type: none"> • podporovanie projektov, aktivít detí, kde hľadajú, poznávajú čestných, pracovitých, zručných, obyčajných, neobyčajných ľudí v okolí detí, v rodine • prezentovať príbehy, výkony, zaujímavých dospelých, detí, ktorí sa riadia tým, že robia to, čo hovoria • podporovať rast sebaúcty detí v každodennom živote (doma, v škole) • učiť sa poskytovať jasnú, otvorenú spätnú väzbu • oceňovať pomáhajúce profesie v komunite • oceňovať filantropov v komunite, poznávať ich dôvody pomáhania • podpora záujmu o veci duševné, vyvažovanie záujmu o veci materiálne, prezentovanie harmónie, vyváženosti v živote • byť zorientovaný v meniacom sa svete • učiť deti rozlišovať medzi dobrom a zlom, reflektovanie situácie, pomenovanie stavu • sebazvedľovanie dospelých v oblasti výchovy detí

Jav: sociálna izolácia detí

Popis a súvisiace javy: chýbanie rodičov pri výchove - emocionálne, fyzické, mentálne, úzkostlivé matky, veľa času stráveného pri počítači, preorganizovaný program, denný rozvrh detí, nárast individualizmu, sledovanie vlastného prospechu, kombinácie sociálnych a zdravotných postihnutí, ich nárast, nové formy komunikácie.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none">vzájomné rozhovory, komunikácia v rodineosobný kontakt detí s priateľmi, rodičmibyť vypočutýmať atraktívnu ponuku voľnočasových aktivítrozprávať sa, zdieľaťpochváliť saniekam patriťpotreba vyjadriť svoju jedinečnosťosobné stretnutie s rodinou, cítiť fyzický kontakt, záujem, starostlivosť rodičamožnosť prezentovať vlastný názorplánovať si voľný čas aj samostatnenebyť stále organizovaný, „zaúkolovaný“mať možnosť výberu voľnočasových aktivítžiť, učiť sa a hrať, tráviť čas v bezpečnom prostredíprežívať radosťodolať tlaku skupiny, jednotlivca	<ul style="list-style-type: none">viac času venovať svojim deťom, vnímať to ako priorituprejavovať porozumenie deťomzachytiť prvé signály ak vidia, že s ich dieťaťom nie je niečo v poriadkuhľadať fungujúce spôsoby spolupráce rodiny a školy - organizovať s rodičmi oslavy učenia, spoločné aktivity, poradenstvo pre rodičovorganizovať a dávať návrhy v triede, škole, komunite na spoločné aktivity, ktoré rozvíjajú záujmy detíbyť dôveryhodnou osobou pre dieťa, neposudzovať, nementorovaťzabezpečiť priestor, kde je možné takéto osoby nájsť osobne (virtuálne)vysvetľovať veku primeranedbať na spoločné aktivity rodiny, aspoň spoločná večerazabezpečiť viac príležitostí, kontaktov s prírodou a starostlivosťou o zvieratápodporovať v činnosti materské centrá ako priestory na trávenie voľného času detí a rodičmi, utváranie susedských vzťahovuskutočňovať aktivity, umožňujúce osobné poznávanie rôznych sociálnych prostredí, skupín detí

Jav: emocionálny hlad detí

Popis a súvisiace javy: „nevyrozprávané“ deti, dožadovanie sa fyzického kontaktu od učiteľov, vychovávateľov v škole, upútavanie pozornosti dospelých, rovesníkov negatívnym spôsobom.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none">hovorí o svojich pocitoch, názoroch, cítiť sa vypočutý, zviditeľniť sa vo svojom okolí (reálnom, virtuálnom)byť pochopený, akceptovaný okolím, blízkymi ľuďmicítiť blízkosť, dôveru vo svojom okolíodolávať prílišnému tlaku na prispôsobenie samať možnosť výberu pri rozhodovaní sa o svojom živote (mať príležitosť žiť svoj vlastný život)vytvárať si pozitívny obraz o sebe, prehlbovať seba-poznanie, seba porozumenierobiť chyby, učiť sa z nich	<ul style="list-style-type: none">vyhradiť si čas na komunikáciu a aktivity s deťmizamestnávateľia vytvárajú podmienky pre spoločné trávenie voľného času detí s rodičmi /zamestnancami/organizovať aktivity, na ktorých sa môžu zúčastniť, uspieť nielen talentovanípodporovať anonymné linkypočúvať detimapovať, skúmať ich potreby, vytvárať priestor pre poznávanie potrieb detí a dospelýchreagovať na potreby detí viesť k zodpovednosti za svoje činyvenovať deťom svoju sústredenú pozornosť a láskuvysvetľovať veci veku primeranepodporovať objavovanie detírealizovať rovesnícke aktivity v komunite (peer programy)prevádzkovať v komunite sieť podporných organizácií (psychologická poradňa, školský psychológ, pedagóg voľného času, zájmové MVO...)oceňovať spoločenskú zodpovednosť firiem v komunite, prezentovať zamestnávateľov, ktorí vnímajú vo svojich zamestnancoch aj rodičov (Baťa, Salve Group)

Jav: nízka sebaúcta detí

Popis a súvisiace javy: úzkostlivosť detí, poruchy učenia, správania sa, víkendové pitie detí, upútavanie pozornosti negatívnym spôsobom, vulgárny slovník.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none">• byť rešpektovaný a prijatý• byť oceňovaný• hovoriť bez strachu o sebe• cítiť sa bezpečne• dostávať priateľskú podporu• mať príležitosti na sebahodnotenie• mať jasne definované humanistické pravidlá• dostávať jasnú, otvorenú konštruktívnu spätnú väzbu	<ul style="list-style-type: none">• vytvárať podporné skupiny pre učiteľov a pre rodičov• mapovať a poznávať potreby detí• získať zručnosti efektívnej, priamej a rešpektujúcej komunikácie• uskutočňovať zážitkové, participatívne vzdelávanie• vytvárať dôveryhodné, bezpečné prostredie• umožniť deťom robiť chyby, poskytovať spätnú väzbu, preferovať prirodzené následky pred trestom

Jav: splývanie virtuálneho a reálneho sveta

Popis a súvisiace javy: nedostatok osobnej komunikácie a korekcie osobnou skúsenosťou, rýchle získanie hotových výsledkov práce, nepoznanie procesov, málo kontaktov s prírodným prostredím, nedostatok reálnych a pozitívnych vzorov, deti sú zručnejšie v používaní IKT ako ich rodičia, veľa času trávia vo virtuálnom priestore, spoluvytvárajú ho, virtuálny svet má prednosť pred reálnym, je zaujímavejší, atraktívnejší pre deti, sociálne vzťahy zmenili charakter (popri reálnych sociálnych kontaktoch vytvárame aj virtuálne), autorita médií sa dostáva nad autoritu blízkych, sociálne (rodinné) väzby sú odsúvané, chýbajú mechanizmy spracovania veľkého množstva informácií, často technika ovláda deti, a nie deti techniku.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none">• potreba budovať virtuálne kontakty• mať vedomosti a zručnosti z používania IKT, schopnosti byť súčasťou sociálnych sietí• poznať negatíva a pozitíva virtuálneho sveta• poznať limity pre pohyb vo virtuálnom svete• kriticky zvažovať príčiny a dôsledky• potreba psychohygieny a schopnosť zadeliť čas medzi virtuálny a reálny svet• žiť v atraktívnej realite (bezpečné miesta pre deti na hru, šport, voľný čas, možnosť voľby v každodennom živote, vnímať médiá ako nástroj nie cieľ)• dostatok príležitostí dotýkať sa, pracovať s prírodnými materiálmi	<ul style="list-style-type: none">• nadobudnutie zručností a informácií o virtuálnom svete, jeho výhodách a rizikách rodičmi, učiteľmi• poznanie pozitív aj negatív virtuálneho sveta• vytvorenie atraktívnej ponuky aktivít pre deti v realite• podporovať znovobjavenie prírodného sveta• upevňovať a podporovať rodinnú súdržnosť• usporiadať komunitné akcie podporujúce príslušnosť ku komunite aj pre celé rodiny, rodinné aktivity – relaxačné, vzdelávacie, pracovné• posilniť rodičovské schopnosti (vedieť stanoviť hranice a zabezpečiť ich dôsledné dodržiavanie, pozorne, empaticky počúvať deti, prejavovať porozumenie...)• posilniť prácu s rodičmi (vzdelávanie rodičov, poradenstvo pre rodičov...)• dospelí sú vzormi pre deti – „Robím to, čo hovorím“ (presvedčiť svoje dieťa, aby mohlo veriť rodičovi, komunite)• posilniť dôveru v autoritu a dôveryhodnosť (prezentácie dôveryhodných ľudí v médiách)• vytvoriť a diskutovať o pravidlách trávenia voľného času na internete, objasňovať prínosy a riziká, sieťovať pri tom rôzne inštitúcie, využívať aj virtuálne nástroje

Jav: pokles významu vzdelávania

Popis a súvisiace javy: vzdelanie nie je považované za predpoklad úspešného života, diplom, vedomosti, schopnosti, zručnosti nezaručujú získanie atraktívneho zamestnania, primeraného finančného ocenia, používanie neefektívnych málo podnetných metód učenia, predimenzovanosť učebných osnov, ich odtrhnutosť od reálneho života a potrieb detí, podceňovanie cieleného rozvoja sociálnych a osobných kompetencií.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none">• učiť sa prostredníctvom zážitkov, hry• učiť sa v tímoch pri uplatňovaní foriem skupinového vyučovania formou projektov• dostávať spätnú väzbu, ocenenie• učiť sa v súvislostiach (napr. metodikou integrovaného tematického vyučovania)• cielene rozvíjať aj v škole osobné a sociálne zručnosti detí• prezentovať sa, ukázať, v čom som dobrý• prežívať radosť• pri učení mať možnosť výberu (napr. spôsobov spracovania úloh)	<ul style="list-style-type: none">• vyčleniť čas učiteľom na vzdelávanie sa v metodikách zážitkového učenia• poskytnúť väčšiu voľnosť učiteľom, zredukovať obsah učiva• finančné zabezpečenie projektov, pomôcok pre učenie• naučiť sa poskytnúť jasnú, otvorenú spätnú väzbu• podporovať vzdelávanie pedagógov a ich koučovanie pri uplatnení nových metód učenia• podporovať rozvíjanie sociálnych zručností detí rovnako ako získavanie vedomostí• poskytnúť pozitívne vzory vzdelaných, pomáhajúcich, vyrovnaných, dobrých ľudí• poskytnúť príležitosť pre rodičov vzdelávať sa v metódach vyučovania a výchovy• pravidelne si vymieňať skúsenosti medzi školami v komunite• pripravovať pedagógov na zmenenú situáciu vo vzdelávaní (pracovať s inovačnými metódami učenia už na VŠ)• zapájať deti do života obce

Jav: stúpajúca agresivita u detí

Popis a súvisiace javy: stúpajúce problémy v školách s disciplínou, prejavy šikanovania, kyberšikanovanie, hrubšie prejavy agresivity v riešení konfliktov medzi deťmi, vulgárne vyjadrovanie na verejnosti, zvyšovanie agresivity mladších detí voči starším, „dovoľovanie si“.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none">• cítiť bezpečie, istotu, dôveru a lásku od blízkych ľudí• potreba pozitívneho sebaobrazu• seberealizovať sa, uplatniť svoje danosti, nadania• niekam patriť• byť viditeľný• mať možnosti komunikovať s dôveryhodnou osobou• vytvárať priateľský vzťah učiteľ – žiak• potreba zaujímavého programu, činnosti• učiť sa alternatívne riešiť konflikty	<ul style="list-style-type: none">• výcvik trénerov pre pedagógov v rozvoji sociálnych a osobných zručností• uskutočňovať workshopy o rešpektujúcej komunikácii pre rodičov• dostatok psychohygieny• priamosť, láskavosť, dôslednosť pri uplatňovaní pravidiel• vytvárať atraktívne príležitosti na aktívne využitie voľného času• hľadať v deťoch niečo dobré• nehodnotiť u detí len vedomosti• uplatňovať aj slovné hodnotenie• vizualizovať úspechy detí, dospelých, komunity• používať rešpektujúcu komunikáciu• schopnosti kooperatívneho riešenia konfliktov• vytvoriť podmienky na rozvoj sociálnych a osobných kompetencií pedagógov v základných a stredných školách• vytvoriť podmienky na vzdelávanie a vzdelávať pedagógov v inovačných metódach učenia

Jav: zvyšovanie drogovej závislosti

Popis a súvisiace javy: ocitnutie sa v krízových situáciách (napr. deti nútene sa sťahujúcich rodičov, odchod z inštitucionálnej starostlivosti, krízových centier), prechod medzi rôznymi stupňami škôl, nedostatok sebadôvery, sebarealizácie, odvahy, napodobňovanie nevhodných životných vzorov, preberanie ich životných štýlov, málo podnetné prostredie na trávenie voľného času, priveľké očakávania, nároky na výkon, chýbanie účinných nástrojov prevencie drogovej závislosti, dostupnosť, ľahší prístup k drogám.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none">vyhľadávanie intenzívnych zážitkov, dobrodružstvapotreba cítiť blízkosť, mať naplnené emocionálne potrebypotreba sebauplatneniadostatok „kvalitného“ času tráveného s rodičmidostatok príležitostí na zaujímavé trávenie voľného časupotreba dôveryhodného blízkeho človekastotožnenie so základnými spoločenskými hodnotami (dobro – zlo)	<ul style="list-style-type: none">pôsobenie odborníkov (terénnych sociálnych pracovníkov)šíriť dôveryhodné informácie o drogách v komuniteinformovanosť rodičov o rizikách drog, dopadoch, možnostiach prevenciezameriavať sa na riešenie problému, nie na odsudzovanie správania človeka, dieťaťavytvárať bezpečné priestoryv komunite sprístupňovať školské areály pre deti a mladých, viac zaangažovať centrá voľného času

Jav: zmena role matky/rodičov

Popis a súvisiace javy: tlak na úspešnosť, celoživotné zlepšovanie sa, sebarealizácia rodičov, detí, vysoký štandard v spotrebe, túžba mať veľa vecí, znižovanie vplyvu rodičov vo výchove, ich obchádzanie, chýbanie rodičov v rodine.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none">potreba emocionálnej podporybyť vypočutýbyť pochopenýbyť prijatý - láska bez podmienokbyť milovanýpotreba fyzického kontaktu (pohladenie, objatie...)potreba nerozdelenej pozornostipotreba prispôsobenia sa chodu rodiny po návrate rodičov z dlhodobého pobytu v cudzine	<ul style="list-style-type: none">vytvárať prostredie podporujúce rodinu (napr. miesta na stretávanie rodín)venovať sa téme, propagovať, koordinovať, rozvíjať rodičovské zručnostizamestnávateľia v komunite vnímajú a podporujú rodičovské zručnosti, potreby rodičovdo školských vzdelávacích programov zaraďovať témy o rodičovských zručnostiach, o premene rodinyakceptovanie zmenených podmienok fungovania detí v rodinách s dlhodobou neprítomnosťou rodičovučiť sa spôsoby efektívnej komunikácie v zmenených podmienkach

Jav: zmena tradičnej rodiny

Popis a súvisiace javy: zvyšovanie rôznorodosti rodinných modelov, tlak na úspešnosť, celoživotné zlepšovanie sa, sebarealizácia rodičov, vysoký štandard v spotrebe, túžba mať veľa vecí, znižovanie vplyvu rodičov vo výchove, ich obchádzanie, chýbanie rodičov v rodine, hľadanie sa rodičov vo svojich rodičovských rolách.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none">žiť vo funkčnej rodinecítiť záujem rodičov, dôležitých dospelýchbyť zahrnutý láskou rodičovcítiť pokoj, harmóniu, zázemievnímať dôveru, učiť sa dôverovaťcítiť pochopenie dospelýchbyť akceptovanýpoznať rôzne typy rodín	<ul style="list-style-type: none">poskytovať poradenstvo pre rodičovzabezpečiť základné sociálne zabezpečenieupraviť procesy adopciepodporovať vznik a činnosť krízových centierpodporiť vznik staronových foriem riešenia problémov detí v širšej rodinezabezpečiť právnu ochranu deťompodporovať aktivity pre celé rodinypodporovať rešpektovanie rôznych typov rodín

Jav: predčasné sexuálne skúsenosti, promiskuita, zneužívanie

Súvisiace javy: dostupnosť rôznorodých informácií, obrazov o sexe, otvorenosť k sexuálnym skúsenostiam v mladšom veku, vzťahy mladých dievčat a podstatne starších chlapcov, na dievčatá sa kladie zvýšený tlak ako sexuálne uspokojiť partnera, pedofília a pornografia na internete, prezentované ako ponuky na „priateľstvo“, malá otvorenosť hovoriť o sexe s deťmi v rodinách.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none">• porozumieť vlastnej sexualite• potreba prijatia• zvýrazniť, prejavíť svoju mužskosť a ženskosť• mať pozitívne vzory, ktoré sú cool• jasnejšie, jednoznačnejšie vymedzenie hraníc medzi reálnym sexuálnym správaním a virtuálnou prezentáciou sexuality v médiách• poznať tradície, morálku, zvažovať dôsledky svojich činov• venovať sa činnostiam, ktoré k detstvu patria, mať čas na hru...• naučiť sa dešifrovať informácie z médií, od kamarátov• otvorene hovoriť o sexualite v rodinnom prostredí• počuť pravdu, že sexualita je súčasťou emocionálneho prežívania• zapadnúť, vyniknúť, byť výnimočný, aby miera výnimčnosti bola...	<ul style="list-style-type: none">• priestor pre rodičov, kde by sa mohli poradiť, ako sa s touto témou vyrovnáť, vymeniť si skúsenosti• mať ľudí, ktorí sa dokážu priblížiť mladým s touto témou• zminimalizovať negatívne vplyvy• naučiť deti brániť sa pred zneužívaním, vnímať svoju sexualitu, nemoralizovať, nevysťažovať• oceňovať a modelovať tradičné hodnoty, priame a čestné jednanie• zaujať veku primeranými aktivitami• využiť potenciál ľudí, ktorí vedia niečo odovzdávať (nemusia mať na to školy)• poskytnúť deťom pripravených, dôveryhodných dospelých, s ktorými môžu preberať tému• prejavovať komunitnú spolupatričnosť a zodpovednosť (napr. hľadky rodičov a polície cez víkend)

Jav: migrácia z mesta do dediny

Popis a súvisiace javy: denné dochádzanie rodičov za prácou, detí do školy mimo miesta bydliska, chýbanie susedskej kontroly, rozpad susedských väzieb, izolácia rodín, polarizácia spoločnosti.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none">• poznať susedov, spolužiakov v škole• cítiť prijatie v skupine, triede, komunite• zúčastňovať sa podujatí v škole, komunite (kultúrne, športové podujatia, programy, rôzne aktivity)• mať príležitosť požiadať o pomoc v škole, susedstve, komunite• vybrať si z aktivít, ktoré sa v komunite usporadúvajú (zbery, brigády, trhy, súťažné akcie, hasiči...)• podpora rodičov, zdieľanie zážitkov, prežívania pri zmene prostredia	<ul style="list-style-type: none">• aktívne zapojenie migrujúcich rodičov do akcií – uličné, školské, organizované obecným úradom• vytvoriť priestor pre aktivity starých rodičov, zapojiť ich do aktivít, podporiť ich iniciatívy• vytvoriť adaptačné programy pre deti ohrozené migráciou rodičov• všímať si v škole deti v adaptačnom období a poskytnúť im pomoc, podporu ak to potrebujú (tutoriál staršieho žiaka, členstvo v rovesníckej skupine)• poskytovať možnosť výberu pri zúčastňovaní sa a organizovaní komunitných aktivít

Jav: uzatváranie sa do jadrových skupín

Popis a súvisiace javy: nárast individualizácie, klesá súdržnosť komunity, obce, rezonuje potreba bezpečného priestoru na hranie, voľnočasové aktivity, znižujúca sa angažovanosť rodičov, starých rodičov pri výchove, schopnosti rodičov počúvať, rozumieť, konať s ohľadom na potreby detí, potreba vzdelávania rodičov, potreba vzdelávania pedagógov, pracovníkov v komunite v inovačných metódach výchovy a vyučovania.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none">• poznanie a vytvorenie bližších vzťahov aj v širšej rodine• potreba mať blízky vzťah aj so starými rodičmi (často ešte pracujú, nemajú, podobne ako rodičia, čas na vnúčatá)• potreba poznať svoje korene (rodina, obec, národ – kto som?)	<ul style="list-style-type: none">• vytvárať dostatočnú protiváhu sily médií – „pivo“ – „my“• podporovať aktívnych členov komunity, ich participáciu na komunitnom plánovaní• podporovať tradičné aktivity v komunite• zisťovať potreby detí, rodičov

- poznať tradície, zvyky, hodnoty v lokalite, kde žijem fyzicky
- cítiť podporu skupiny, jednotlivcov
- byť prospešný v skupine, v ktorej žijem
- mať medzigeneračné kontakty v komunite

- vytvárať mechanizmy na reagovanie na potreby detí
- vizualizácia, informovať, zverejňovať potreby detí aj spôsoby reagovania na ne
- podporovať zdieľanie zodpovednosti za život v komunite (zapájať firmy, realizácie spoločných projektov detí a dospelých)
- vytvárať možnosti na participáciu detí, mladých ľudí a preberanie zodpovednosti za život v komunite (podpora aktívneho občianstva)
- podporovať spoluprácu inštitúcií v komunite pri projektoch rozvíjajúcich sociálne a občianske zručnosti
- uskutočňovať spoločné aktivity viacerých škôl, rotovať ich organizačné zabezpečenie
- vytvárať možnosti realizácie rovesníckych programov v komunite
- podporovať medzigeneračné učenie v komunite

Jav: presýtenie informáciami, pretlak informácií

Popis a súvisiace javy: diverzifikácia spoločnosti, narastanie rôznorodosti, tlak na homogenitu, zvyšovanie napätia medzi národnosťami, bulvarizácia spravodajstva, sprístupnenie nových oblastí a svetov, sprístupnenie hotových výsledkov, poznávacích procesov, možnosti spoluvytvárať svety, nižšia schopnosť študentov tvorivo spracovať informácie, úloha umenia ako socializačného nástroja sa vytráca.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none"> • vedieť selektovať, analyzovať, kriticky hodnotiť informácie • využívať rôznorodé zdroje, poznať ich dôveryhodnosť (osobné, médiá...) • overiť hodnovernosť informácií • poznať a zväžiť príčiny, dôsledky • zostať sám sebou – nestratiť vlastnú identitu • tvorivo spájať, spracovať informácie 	<ul style="list-style-type: none"> • diskusie v rodinách (spoločné večere) o aktuálnom dianí • ukladať v škole úlohy, podporujúce tvorivé spracovanie informácií • viesť diskusie o probléme, nehodnotiť, ale pomenovať • zverejnenie dobrých príkladov na zachovanie identity • väčší dôraz klásť na formovanie detí ako informovanie • k problémom uskutočňovať diskusie rôznych generácií

Jav: posun hranice detstva, tlak na výkon

Popis a súvisiace javy: posun činnosti dospelých do detského veku, civilizačné choroby v detskom veku, preorganizované denné rozvrhy detí, vznik uzavretých obytných komunít, očakávania úspešnosti detí už v útlom veku, snaha žiť život podľa vzorov prezentovaných v médiách, v športe.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none"> • hrať sa, tešiť sa • voľný bezpečný pohyb • spolurozhodovať o trávení voľného času, výbere záujmov • byť vypočuté • byť ocenené, cítiť úspech • kontaktovať sa so živou prírodou • poznávať rolu otca, matky, svoju (práva a zodpovednosti všetkých) • byť zapojený do hľadania riešení napĺňania svojich potrieb • mať voľný čas a nerobiť nič • snívať aj cez deň • venovať sa veku primeraným činnostiam 	<ul style="list-style-type: none"> • vyjasnenie zodpovednosti detí a dospelých • nepremietať vlastné ambície do života detí • realisticky posudzovať schopnosti detí • nepreháňať s úzkostlivosťou • vytvárať pokojnú atmosféru pre deti, zabezpečiť chvíle pokoja pre deti (nevyplnené činnosťou, povinnosťami) • vytvárať podmienky pre radovanie sa detí zo života • byť zorientovaný vo svojich životných cieľoch a prioritách • učiť deti preberať zodpovednosť za svoje činy • nehodnotiť len výkony detí, vnímať celého človeka • vytvárať priestor na reflektovanie rolí v rodine (ako deti vnímajú svojich rodičov) • vytvárať priestor na participáciu detí na dianí v komunite, zapájanie detí do hľadania riešení ich potrieb

Popis a súvisiace javy: dostupnosť informačno-komunikačných technológií pre všetky deti, vznik podporných skupín na internete, pôsobenie diskusných fór rôznych extrémistických, diskutabilných náboženských skupín, kultov a iných nevhodných obsahov pre deti, trend viditeľnosti a otvorenosti.

Potreby detí	Zodpovednosť dospelých/komunity
<ul style="list-style-type: none">• niekam patriť• byť videný• potreba „bezpečnej“ komunikácie• cítiť podporu, názorovú zrodu• poznávať neznáme svety• mať priateľov• byť súčasťou niečoho väčšieho• uspokojovať zvedavosť• poznať zákonitosti fungovania sociálnych skupín• hľadať svoje vzory• poznať pravidlá života, podmienky rôznych sociálnych skupín• byť vypočutý, ocenený• prezentovať svoje schopnosti	<ul style="list-style-type: none">• poznať spôsoby fungovania, pravidlá života v sociálnej sieti• byť si vedomý výhod a rizík fungovania v sociálnej sieti• hľadať spôsoby spolužitia detí a dospelých v sociálnych sieťach (spoluvytvárať pravidlá tohto fungovania – písané aj nepísané)• prezentovať životné postoje, hodnoty, zdieľať ich s deťmi• poznať, spoznávať nepísané pravidlá života rôznych skupín• poskytovať príležitosti deťom na prezentovanie svojich schopností• počúvať deti, reflektovať ich prežívanie, prejavovať porozumenie

2.4 Rozlišovanie druhov potrieb detí

V súvislosti s potrebami detí môžeme hovoriť o viacerých druhoch potrieb:

1. **Bežné potreby**, spojené s chudobou a zaostalosťou. Nazývajú sa aj základné potreby. Napríklad: do tejto kategórie patria záležitosti, týkajúce sa zdravotného stavu detí, ich úmrtnosti, gramotnosti, výživy, práce ap. Tieto potreby pretrvávajú a nedostatkom naďalej trpí mnoho detí v rôznych kútoch sveta, ale aj u nás – najmä v rómskej populácii. Tieto potreby dominujú vo výskumoch a politických programoch.

2. **Skryté potreby**: ťažšie sa vyhodnocujú a môžu ostať nepovšimnuté. Napríklad pohlavné zneužívanie detí, znevýhodnenia, trestanie, odmeňovanie, obchodovanie s deťmi, štýl učenia, rešpektovanie detí pri výchove a vzdelávaní ap. Sú však rovnako dôležité pri posudzovaní životnej situácie a rozvoja detí.

3. **Novo vynárajúce sa potreby**: zatiaľ nemáme k dispozícii konkrétne mechanizmy, ako ich predvídať, vyhodnocovať, ani ako na ne reagovať. Majú však potenciál výrazne ovplyvniť životnú situáciu a rozvoj dieťaťa.

Cvičenie na odlíšenie – delenie bežných potrieb a novo vynárajúcich sa potrieb.

Ktoré z vymenovaných javov vnímate v súvislosti s bežnými potrebami detí, a ktoré s novo vynárajúcimi sa potrebami detí:

1. Rodičia nie sú k dispozícii (v dôsledku migrácie oboch rodičov) a do života svojich detí sa zapájajú len vo veľmi malej miere .

2. Skutočnú komunikáciu medzi deťmi nahrádza sprostredkovaná komunikácia.

3. Deti radšej zostávajú doma, pretože virtuálny priestor je príťažlivejší ako tráviť čas s inými alebo venovať sa športu.

4. Potreba motivujúcejších vzdelávacích prístupov v škole.

5. Narastajúci tlak na podávanie výkonu a dosiahnutie úspechu.

6. Detské vzory (hrdinovia) sú skôr roboty než ľudia.

7. Šikanovanie detí, ktoré bývajú na sídliskách (v obytných kolóniách).

8. Nárast zneužívania a násillia voči deťom zo strany dospelých.

9. Rómske deti a deti iných etnických menšín zažívajú diskrimináciu.

10. Následky súčasného životného štýlu sa prejavujú na zdraví detí.

2.5 Príklady oblastí NPD

Zhrňame výstupy z focusovej skupiny a z interview realizovaných počas workshopu o novo sa vynárajúcich potrebách v Petržalke.¹ Výstupy sú doplnené poznámkami o informáciách získaných v zahraničí² a počas realizácie prieskumu o novo sa vynárajúcich potrebách detí na Slovensku³ a zosumarizované podľa oblastí NPD definovaných v spomenutých prieskumoch.

1 Workshop bol realizovaný v Cik-Cak centrum Petržalka 10.-11.mája 2010 v spolupráci s OZ Odysseus.

2 Nico van Oudenhoven N., Wazir R.: Newly Emerging Needs of Children. An Exploration, Antwerp, Garant, 2006.

3 Plovarčiová, T. a kol.: Novo vynárajúce sa potreby detí na Slovensku, Nadácia pre deti Slovenska, Iuventa, Bratislava 2009.

Oblasť NPD: Sprístupňovanie nových oblastí, nové technológie. Prelínanie reálneho, virtuálneho a nemožného

Vplyv internetu

- Deti sú zvyknuté tráviť čas virtuálne. Klesá potreba reálneho, ak sa vôbec vytvorila.
- Počítačovú gramotnosť majú deti stále v nižšom veku. Deti učia rodičov ovládať počítač a narábať s internetom.
- Stále mladšie a mladšie deti ovládajú internet. Už v prvej triede ZŠ učiteľia „nútiť“ žiakov hľadať informácie na internete.
- Virtuálna socializácia – chat, sociálne siete, virtuálne zvieratá, virtuálne vzťahy, virtuálna identita – sú rovnako dôležité ako „reálna“ socializácia.
- Existuje nový spôsob komunikácie „chat“. Vznik nových symbolov (smajlíky, piktogramy), cez ktoré deti komunikujú, nahrádza komunikáciu face-to-face.
- Vznikajú on-line kamarátstva a priateľstvá. Priatelia, ktorých poznám len prostredníctvom internetu, majú „rovnakú váhu“ ako priateľstvá, ktoré vznikajú osobne. „*Mám kamarátov na internete, ktorých som nikdy nestretol*“ alebo „Po čase sa stretnem aj naživo s priateľmi, ktorých som našiel cez net a žijú v iných mestách.“
- Intimita sa prostredníctvom internetu stáva vecou verejnou.
- Kyberšikanovanie – kompromitujúce videá sú prístupné na nete.

Poznámka: Zavádzajú sa rôzne opatrenia, väčšina z nich však neúspešne, s cieľom odraziť čoraz silnejšie útoky zo strany „kybernetického šikanovania“ (Page 2006). (Oudenhoven, N. a Wazir, R., Prieskumná štúdia). Slovenská štúdia identifikovala kyberkriminalitu ako ďalší negatívny jav. Je potrebné, aby deti vedeli, že virtuálny priestor obsahuje aj informácie, ktoré možno zneužiť, alebo javy, ktoré ich môžu ohroziť. Psychológovia upozorňujú, že značne sa rozmáha pornografia a pedofília, často prezentované ako ponuka na rozprávanie sa, „priateľstvo“. Ale i ako zárobok. U nás sa podnikajú prvé kroky v prevencii a poradenstve. Robia to neziskové organizácie v súčinnosti s Ministerstvom vnútra SR (Unicef, OZ e Slovensko, napr.: stránka www.zodpovedne.sk). Zatiaľ sú to ojedinelé iniciatívy – kto sa pridá? Akými formami? (Piovarčiová, T. a kol., 2010. Novo vynárajúce sa potreby detí na Slovensku. Prieskumná štúdia.)

- Dospelí vnímajú čas trávený hrou na počítači ako „stratený čas“.
- Závislosť od počítača.
- Deti tu dokážu získať veľa informácií. Na nete je množstvo informácií, oveľa viac ako v knižnici/v knihe. Vedia deti s týmto množstvom informácií narábať? Internet je prostriedok dostať sa k informáciám, nie zdroj – na internete sú rôzne zdroje informácií. Venujeme dostatočnú pozornosť, aby sme spoznali zdroj informácií na internete?
- Deti sú otrokmi telefónu, PC a internetu.

Poznámka: Optimisti zdôrazňujú neobmedzené možnosti detí, získavanie nových zručností, úžitok z osobného rastu. A znižujú význam rizík, ktoré vysvetľujú ako prejav konzervatívneho, príliš ochrannárskeho a starostlivého prístupu (Tapscott 1997). Nech je platnosť týchto argumentov akákoľvek, realita je

taká, že deti skutočne vstupujú na nezmapované územie a čoraz viac „objavujú svet“ bez sprievodu svojich opatrovateľov, ktorí majú čoraz menej prostriedkov na to, aby s deťmi držali krok, nieto ešte im pomáhali pochopiť ohromné dojmy, ktorým čelia (Oudenhoven, N. a Wazir, R., Prieskumná štúdia).

Vplyv a rozmach televízie

- Deti trávia viac času pri televízii. Sú tam zaujímavejšie programy ako kedysi.
- Existujú programy a televízne kanály pre deti.
- Vplyv reklamy na deti. Túžba po značkovom oblečení. Rozmach „kastovníctva“ podľa značiek (napr.: Adidas, Nike, D&G...).
- Deti túžia po veciach.
- Média vytvárajú pocit ohrozenia – rodičia sa boja nechať deti samé vonku, ísť do školy a pod. Kontrolujú ich cez mobilné telefóny.
- „Televízor už moc nesledujem, všetko sťahujem z netu“.

Poznámka: Televízia je najvplyvnejším poslom týchto správ a obchodné spoločnosti veľmi rýchlo pochopili rastúci význam televízie ako prostriedku komunikácie s deťmi. Moc televízie popri silnej a rastúcej kúpnej sile detí z nich robí ideálny cieľ pre reklamu, ktorej zámerom je vybudovať lojalitu k značke výrobku v čoraz mladšom veku detí. S cieľom pomôcť deťom v ich úsilí porozumieť svetu a vyrovnáť sa s ním sa realizuje celý rad opatrení. Napríklad, v niektorých krajinách sa zakázali televízne reklamy zacielené na deti do veku 12 rokov, alebo vysielanie reklám na alkohol na kanáloch špeciálne určených deťom a mládeži (Oudenhoven, N. a Wazir, R., Prieskumná štúdia).

Vplyv mobilných telefónov

- Deti sú otrokmi telefónu, PC a internetu.
- Deti sú obmedzované, stále sú dostupné a kontrolované.

Poznámka: Prieskumná štúdia realizovaná na Slovensku taktiež upriamuje pozornosť na tento fenomén. Deti strácajú súkromie aj v dôsledku ich stálej dosažiteľnosti najmä prostredníctvom mobilov. Úzkostlivosť rodičov, zvýrazňovanie negatívnych správ médiami zvyšujú strach rodičov, ktorí ho prenášajú aj na deti. V snahe ochrániť deti pred negatívnymi vplyvmi sa rodičia snažia o zvýšenú kontrolu najmä prostredníctvom mobilu. (Piovarčiová, T. a kol., 2010. Novo vynárajúce sa potreby detí na Slovensku. Prieskumná štúdia.)

- Mobily umožňujú zaznamenávať zážitky – napr.: cez videá, MMS, internet v mobile. Nielen samotný zážitok je zážitkom, ale aj zdieľanie zážitku tu a teraz je novým zážitkom. Napr.: poslanie videa na facebook priamo z akcie. Príchod počítačov úplne zmenil ľudstvo – je to enormný skok vo vývine ľudstva.

Poznámka: Výskum realizovaný autormi koncepcie Novo vynárajúcich sa potrieb potvrdil tento predpoklad. Deti si dnes vytvárajú a používajú cesty, ktoré samy riadia, alebo ktoré sú inak mimo dosahu rodičov a poskytovateľov starostlivosti. Platí to aj obrátene, lebo informácie sa teraz dostávajú zvonku k deťom priamo a obchádzajú obvyklé sprostredkovateľské štruktúry. Deti čoraz mladšieho veku zároveň majú prístup k internetu

a k vysoko konkurenčnému komerčnému sektoru dospelých. Batoľatá sú cieľovou skupinou nového softvéru, ktorý im umožňuje surfovať a posielat správy cez internet bez pomoci rodičov (Madslien 2004). Len o trochu staršie deti nemajú vôbec žiadny problém narábať s technickými novinkami, ktoré sú úplnou hádankou pre nechápajúcich rodičov. Počet detí, ktoré používajú internet, rastie geometrickým radom. To isté platí pre mobilné telefóny, ktoré sa v súčasnosti stali súčasťou nosnej konštrukcie detstva a bez ktorých by sa mladí ľudia cítili ako „bez rúk“ (Oudenhoven, N. a Wazir, R., Prieskumná štúdia).

Deti skôr sexuálne dospievajú

- Deti majú skôr záujem o sex.
- Nehanbia sa pýtať si knihy o sexe a sexualite.
- Na dievčatá sa kladie zvýšený tlak ako sexuálne uspokojiť partnera („Skúšali sme už análny i orálny sex, čo mám robiť, aby bol môj chlapec so mnou spokojný?“)
- Dostupnosť a masívnosť sexuálnych obrazov v médiách – reklama, TV, internet.

Poznámka: Slovenská štúdia identifikovala výrazný nárast sexuality. Deti sú vystavované obrazom sexu v rôznych podobách od malička vo veľkých dávkach a sú poväčšine ponechané na seba, ako ich spracujú. Otvorenosť informácií o sexe v médiách nie je vyvážená otvorenosťou, s akou o sexe hovoria dospelí s deťmi. Rodičia nie sú pripravení riešiť situácie a hovoriť o nich s deťmi, v mnohých rodinách je reč o sexe stále tabu. V školách stále – napriek snahe osvietenejšej časti spoločnosti – nie je dostatočná sexuálna výchova a výchova k zodpovednému partnerstvu... Deti so sexom oveľa viac experimentujú a často im chýbajú dôveryhodní dospelí, s ktorými by hovorili o týchto citlivých témach a problémoch. (Piovarčiová, T. a kol., 2010. Novo vynárajúce sa potreby detí na Slovensku. Prieskumná štúdia.) OZ Odyseus urobilo prieskum o sexuálnom správaní mladých ľudí v zábavnom prostredí. Prieskum bolo možné realizovať vďaka finančnej podpore Ministerstva školstva SR cez grantovú výzvu ADAM administrovanú IUVENTOU. Vybrané výsledky prieskumu sú uverejnené na stránkach OZ Odyseus. http://www.odyseus.org/index.php?option=com_content&view=article&id=120:prieskum-sexualneho-spravania&catid=40:novinky&Itemid=156

Užívanie drog v skoršom veku

Poznámka: V slovenskej štúdií sa ako nový fenomén v súvislosti s drogami identifikovalo víkendové pitie detí ako cieľ voľnočasovej aktivity. Zatiaľ je spájaný hlavne s väčšími mestami. Fenomén je vo svete známy pod názvom binge drinking (pozn. v nemecky hovoriacich krajinách „Komatrinken“), najčastejšie mu podľahnú 13 - 17-roční tínedžeri. Medzi otrávenými sú aj 10-ročné deti (namerali im aj 1-3 promile). Snaha o represívne legislatívne riešenie zrejme nie je jedinou cestou a nemusí priniesť želané výsledky. Pokiaľ by sa problém riešil (výlučne) represívne, ako to zatiaľ navrhujú poslanci parlamentu, v mnohých prípadoch by neprivolanie záchranky mohlo znamenať ohrozenie života detí. Lekári potvrdzujú, že opité deti bývajú nájdené opustené a podchladené, aj keď sa potvrdí, že pili s kamarátmi (ER, pediatrička). Strach, panika, nezáujem, chýbajúca spolupatričnosť, neznalosť, čo treba robiť, sa v týchto náročných situáciách podpisujú pod reakcie

kamarátov opitých detí. Represia by túto situáciu mohla len zhoršiť. (Piovarčiová, T. a kol., 2010. Novo vynárajúce sa potreby detí na Slovensku. Prieskumná štúdia.)

Oblasť NPD: Znižovanie vplyvu tradičných sprostredkovateľov výchovy a vzdelávania

Rodičia nemajú na deti čas

Rodičia poskytujú málo starostlivosti deťom. Kvôli nedostatku financií a kvôli kríze rodičia viac pracujú.

- Je predĺžený dôchodcovský vek a preto ani starí rodičia nemajú veľa času na vnúčatka.
- Je menej času na deti.
- Vysoká rozvodovosť. Vznikajú nové formy rodiny (rozšírené mama – otec – mamin partner – otcova partnerka – nevlastný súrodeneč...).
- Mladý človek zarába celý život na bývanie. Strata/zmena sociálnych istôt.
- „Moje dieťa má všetko (materiálne), ale trávim s ním málo času.“
- Strata pozitívnych vzorov u rodičov.
- „Chcel by som byť viac s otcom. Býva v práci od 6:00 do 19:00 a robí aj v sobotu.“

Škola

- Učiteľ nemá rešpekt. Študent vie o svojich právach, ale nie o svojich povinnostiach.
- Je znížená úcta voči učiteľom. Deti nadávajú učiteľom. Je to ich vnímanie demokracie.

Oblasť NPD: Účinky globálneho životného štýlu

Menej pohybu vonku

- Deti sú menej vonku, čas trávia za PC.
- Deti sedia doma pri PC, nešportujú, nejdú von.
- Fenomén nákupných centier:
 - deti trávia voľný čas v nákupných centrách.
 - Nákupné centrum je najlacnejšia forma trávenia voľného času v peknom prostredí v škaredom počasí.
 - Deti saturujú svoje potreby nakupovaním vecí.
- Vznikajú nové „seky“ napr. EMO – deti sa v nich združujú a tieto skupiny sú vypuklejšie/kontroverznejšie svojím zameraním, ako boli v minulosti podobné skupiny.

Zameranie na výkon

- Snaha rodičov vytvárať nové aktivity pre deti za každú cenu. Samotné matky nevedia, či je to dobré a naozaj potrebné. „Ukazujem svojmu dieťaťu možnosti. Zvyšujem mu mieru nárokov na samého seba.“
- Už 6-mesačné deti chodia na kurzy/krúžky, napr. plávania, stále mladšie deti sa v škôlke učia cudzie jazyky.
- Malé deti majú vyplnenú každú hodinu času aktivitou – plávanie, botanická, ZOO, kolotoče...
- Snaha rodičov je zaplniť každý voľný čas dieťaťa.
- Matky medzi sebou súperia.

Poznámka: Z diskusie medzi účastníkmi a účastníčkami workshopu vyplynulo, že tlak je zameraný najmä na deti v nízkom veku 0-3 rokov. Výskum realizovaný autormi koncepcie Novo vynárajúcich sa potrieb prináša príklad, kam tento fenomén môže viesť:

- Holandsko: desaťročné deti prejavujú známky vyhorenia („burn-out“) (Leidsch Dagblad 2004a).
- Nemecko: rodičia podávajú deťom tabletky na zlepšenie ich výkonu (Brabants Dagblad 1984).
- Surinam, Spojené štáty a iné krajiny organizujú súťaže krásy pre deti predškolského veku i mladšie.
- India: už trojročné deti sa musia podrobiť prijímacej skúške na vstup do miestnej materskej školy (Balduff 2004).

(Oudenhoven, N. a Wazir, R., Prieskumná štúdia)

Oblasť NPD: Nevyvážený nárast „sily dievčat“

Zvýšený tlak na dievčatá

- Tlak na dievčatá cez médiá. Znižuje sa vek, kedy sa dievčatá sexuálne prezentujú.
- Zvyšuje sa tlak na výzor – dievčatá musia dobre vyzerieť – je to predkladaný obraz.

Poznámka: Výskum realizovaný autormi koncepcie Novo vynárajúcich sa potrieb potvrdil tento predpoklad. Dievčatá sa zároveň v čoraz mladšom veku vyznačujú správaním typickým pre dospelých a robia si nárok na práva dospelých žien. Nedávna debata v Spojenom kráľovstve a už aj v USA otvorila otázku, či tínedžerky, teda dievčatá vo veku 13, resp. 14 rokov, môžu podstúpiť umelé prerušenie tehotenstva bez súhlasu rodičov (BBC 2004, Stout 2005). Tento prejav správania typického pre dospelých u čoraz mladších detí je črtou, ktorá charakterizuje nielen Západ, ale začína presiakat na povrch všade, dokonca i v tých krajinách, kde sú dievčatá a ženy v spôsobe svojho života absolútne obmedzované. Rovnako je znepokojujúca snaha dievčat vyrovnat sa chlapcom v celom rade negatívnych prejavov. To je tiež dôvodom pre obavu (Oudenhoven, N. a Wazir, R., Prieskumná štúdia).

Čo ďalej?

Napriek tomu, že môžeme mať pocit, že nie sme pripravení čeliť týmto skutočnostiam, naša záverečná diskusia nás nenechala ľahostajnými. Vieme, že aj keď zatiaľ nemáme všetky relevantné informácie, napriek tomu, že sme zmätení a nevie-

me, ako môžeme čeliť týmto javom, nezostávame nečinnými. Každý z nás je obohatený novým zistením, môže hľadať cesty, ako týmto novým skutočnostiam čeliť. Sme odhodlaní dozvedieť sa o daných fenoménoch viac a hľadať riešenia, ktoré sú zatiaľ pred nami skryté.

Slovami autorov konceptu „Jednou z hlavných úloh, ktoré stoja pred nami, je zapôsobiť na čitateľa tak, aby sa skúmanie novo sa vynárajúcich potrieb nejavilo ako márna práca. V skutočnosti tento prieskum môže navyše zlepšiť spôsob chápania všeobecnejších potrieb detí a prístupu k nim. Tvorcovia politických stratégií a zásad konania nemajú inú možnosť než pochopiť, ako ich politické línie súvisia s denným životom obyvateľov, ktorí žijú v stále rozmanitejších a meniacich sa štruktúrach. V ideálnom prípade by politickí aktéri mali byť vnímaví, flexibilní a čoraz viac pripravení na nové ešte neznáme situácie a schopní nenechať sa prekvapiť chodom udalostí. Najlepším príkladom je problém HIV/AIDS, ktorý sa stal kľúčovou prioritou rozvojovej pomoci. Už samotné počty postihnutých detí, ako i mnohé problémy, ktoré ohrozujú zdravú existenciu detí, vytlačili túto problematiku do popredia. Vlády, medzinárodné a mimovládne organizácie sú nútené reagovať na úrovni politickej i praktickej. Ide o jeden z fenoménov, ktorý má dopad na deti, ktorý sa stal ťažiskovým a teraz sa mu dostáva pozornosti, ktorú si zasluhuje. ... „Chceli by sme zdôrazniť skutočnosť, že novo sa vynárajúce potreby narastajú, ako sa zdá, exponenciálne, čo sťažuje naše úsilie udržať s nimi krok, nieto ešte na ne primerane reagovať. Skrátka, deje sa príliš veľa vecí, ktoré postihujú deti, a to na príliš mnohých frontoch.“ (Oudenhoven, N. a Wazir, R., 2006)

Čo pomáha identifikovať novo sa vynárajúce potreby detí? Naše tipy

- Ide o jav, ktorý ovplyvňuje deti a môžeme v súvislosti s ním identifikovať reálnu, zvyčajne nerefektovanú potrebu detí.
- Takéto javy sa nevyskytovali v minulej generácii alebo ak áno, tak vo výrazne menšej miere.
- Keď ich objavíme, sme nimi zaskočení – neprebehla o nich diskusia, nemáme k nim jasný postoj.
- Nie sú opísané, spoznané.
- Chýba terminológia na ich označenie. Väčšina fenoménov je v angličtine.
- Chýbajú odporúčania, know-how, ako na ne reagovať.
- Chýbajú politiky, ktoré na ne reagujú, predvídajú ich.

Výstupy získané účastníkmi/účastníčkami workshopu v Petržalke spracovala Soňa Pekarovičová.

3 Možnosti reagovania na novo vynárajúce sa potreby detí

Uvádzame výsledky workshopu expertov/facilitátorov NEN, ako boli vypracované na stretnutí v januári/ februári 2010 v Senci.

3.1 Budovanie hodnotiaceho, strategického a intervenčného systému

Ako sa štandardne reaguje na novo vynárajúce sa potreby detí a mládeže?

- O udalosti informujú médiá - seriózne, alebo z nej urobia senzáciu.
- Občas prinesú správu o ďalšom vývoji udalosti.
- K udalosti sa niekedy vyjadrujú politici/štátni úradníci/odborníci.
- Unáhlené, skratkovité reakcie.
- Udalosť zostarne a nahradí ju niečo iné.
- Dlhšie rezonujú len tie udalosti, ktoré sú častejšie a významnejšie, napr. HIV/AIDS.
- Niekedy je už neskoro...

Potreba hodnotiaceho, strategického a intervenčného mechanizmu/systému

Je dôležité budovať mechanizmy/systémy reagovania na novo sa vynárajúce potreby detí a mládeže na lokálnej úrovni, ktoré sú schopné:

- Predvídať novo vznikajúce potreby a ich dôsledky, ako aj dopady nekonania/nereagovania na ne.
- Hodnotiť súčasné postupy, intervencie a potrebné zmeny (šírku, hĺbku).
- Rozvíjať stratégiu na viacerých úrovniach (lokálne, oblastné, celoštátne).
- Intervenovať zmysluplne a viditeľne so zapojením viacerých zainteresovaných strán.

Kto by mal byť zapojený do systému? Zloženie takéhoto mechanizmu:

- Jednotlivci a organizácie, ktoré majú prístup/sú zapojení do širokých sietí. Mali by byť zložené z jednotlivcov/organizácií, ktoré majú prístup k širokým sieťam.
- Mali by zahŕňať najdôležitejších ľudí zainteresovaných v záležitostiach týkajúcich sa detí, napr. rodičov, sociálne služby, lekárov, políciu, učiteľov, relevantné mimovládne organizácie, odborníkov z médií ap.

- Členské zloženie by malo byť široké a nehierarchické.
- Členstvo by sa malo aj meniť, napr. podľa udalostí, projektov, tém ktoré sa riešia.
- Mali by v ňom byť zastúpené aj deti a mladí ľudia.

Jeden či viac systémov / mechanizmov?

Namiesto jedného rozsiahleho regionálneho či štátneho centra by bolo lepšie mať sieť navzájom prepojených lokálnych štruktúr. Táto sieť navzájom prepojených štruktúr by mohla tvoriť rámec pre vzájomné učenie sa, výmenu informácií a spoločnú činnosť.

Hlavné úlohy takéhoto systému/mechanizmu

- Určiť význam „novej“ potreby, napr. ako ovplyvňuje rozvoj dieťaťa, nakoľko je dôležitá?
- Zvýšiť povedomie o príčinách a následkoch novo vynárajúcich sa potrieb detí a mládeže.
- Rozhodnúť o tom, ako sa bude činnosť vyvíjať. Kto by sa mal zúčastniť, čo by sa malo urobiť.
- Rozvinúť filtre, ktoré zachytia novo vynárajúce sa potreby v čo najranejšom štádiu.
- Scitlivieť programy na novo vynárajúce sa potreby detí.
- Nastaviť monitorovacie mechanizmy.
- Zaviesť stratégie predvídania.
- Počúvať a zohľadňovať názory detí a mladých ľudí.
- Skúmať a navrhovať riešenia novo vynárajúcich sa potrieb.
- Zbierať údaje o kľúčových ukazovateľoch rozvoja dieťaťa s cieľom monitorovať trendy, dosah stratégií, priorít, rozloženie zdrojov a informovať verejnosť.
- Zvýšiť pozornosť k preventívnym opatreniam, ktoré sa zameriavajú na celú populáciu. Identifikovať rizikové faktory a mechanizmy, ako sa s rizikovými faktormi vyrovnávať.

3.2 Návrh systému sledovania a reflektovania NPD

1) Koho osloviť a zapojiť do mechanizmu sledovania a reflektovania NPD

- Osloviť kompetentných - tých čo môžu (UPSVar, št. správa, samospráva) tzv. POLITICI,
- odborníkov - tých, čo vedia - tzv. VÝSKUMNÍCI/EXPERTI,
- zástupcov rodičov, detí, MVO, školy... - tých, čo chcú - tzv. PRAKTICI,

- zástupcov škôl a školských zariadení: MŠ, ZŠ, SŠ, VŠ, CVČ, školské strediská záujmovej činnosti, vychovávateľov z domovov mládeže (internátov),
- výchovných a kariérnych poradcov v školách, terénnych sociálnych pracovníkov, UPSVaR, „servisné centrum“ na lokálnej úrovni,
- materské centrum, nezapojených rodičov mimo centier,
- detské a mládežnícke organizácie a MVO združujúce okrem dospelých aj deti a mládež,
- CPPP, sociológov,
- účastníkov okrúhlych stolov luventy, grantistov NDS, participantov UNICEF, účastníkov tréningov NDS, Asociáciu S. Kovalikovej, Školy dokorán, Združenia Orava, Živice...,
- inovátorov práce s deťmi v škole a mimo školy,
- detské domovy,
- políciu,
- cirkev (katechetov, farárov, vedúcich rôznych speváckych a divadelných súborov pôsobiacich pri farách),
- lekárov, zdravotníkov,
- mladých ľudí, deti, zástupcov subkultúr (zabezpečiť vzájomný rešpekt),
- predstaviteľov médií, kultúry, športu,
- výskumné pracoviská (ŠPÚ, VÚDPaP...),
- iných sympatizantov tejto myšlienky (tzv. OTVORENÉ HLA-VY), napr. ľudí z biznisu.

Budovať úplne novú štruktúru/využívať existujúce/ mix predchádzajúcich?

2) Akým úlohám sa venovať

- Uskutočniť lokálne výskumy, mapovanie NPD, očakávania skupín,
- identifikovať javy a následne definovať potreby detí, dospelých, komunity – uvedomiť si, čo sa deje v živote detí,
- orientácia v potrebách detí (staré – nové – skryté/nereflektované),
- scitlivieť dospelých na NPD,
- zvyšovať porozumenie príčin a dôsledkov NPD,
- tvoriť mechanizmus mapovania potrieb,
- príprava na mapovanie, vyškolenie ľudí, tvorba otázok na monitoring „čo deti prežívajú“,
- tvorba vízie deťom priateľskej komunity,
- selektovať návrhy riešení (brať do úvahy deti), vybrať priority,
- tvoriť akčné plány na realizáciu priorít,
- monitoring postupu zapájanie ľudí ad hoc,
- hľadať riešenia nereflektovaných potrieb,
- monitoring, ako to vidia dospelí,
- zbierať nápady pre motiváciu ľudí pracovať s NPD,
- diskusia k výstupom,
- systematicky a celistvo uplatňovať Dohovor o právach dieťaťa,
- medializácia (aj na lokálnej úrovni).

Výber prioritných úloh na dohodnuté obdobie, rozdelenie zodpovedností pri plnení úloh.

3) Kto má byť iniciátorom týchto aktivít?

Potrební sú iniciátori:

IUVENTA, NDS, UNICEF (konferencie, okrúhly stôl, open space...), nadšenci pre tému.

Potrební sú koordinátori:

- Samospráva (pripojenie na oficiálne štruktúry)¹
- CPPP?
- CVČ²
- experti?
- MVO
- škola

Potrební sú realizátori:

(koordináčnej jadro, stále skupiny, ad hoc skupiny...)

Ako zabezpečiť zapojenie všetkých skupín?

4) Akú funkciu by mala/mohla plniť webstránka/online portál?

- Podpornú funkciu, informačnú, prieskumnú...,
- mal by slúžiť ako infokanáľ (pomocník) pre všetky lokálne siete,
- web by mal okrem informácií obsahovať aj databázu expertov,
- rozdelenie úloh na online portáli – komunikácia v určenom čase,
- diskusné fórum,
- poskytovať príklady dobrej praxe ako reagovať na potreby,
- poskytovať účastníkom tréningov metodické materiály pre prácu s deťmi,
- prostredníctvom dotazníkov zbierať údaje o NPD pre prieskumy a analýzy.

Ako udržať aktuálnosť?

5) Ako udržať motiváciu partnerov

- Rozdeliť roly podľa záujmu zapojených ľudí,
- vstupovať do procesov – tréningy; pripomienky k vládnym dokumentom; strategické smerovanie,
- nájsť zdroje, aj cez biznis, grantové programy NDS, komunita na podporu monitoringu NPD,
- zdieľať úspech motivuje, organizovať stretnutia Open Space,
- sieťovanie cez www a možnosť inšpirovať sa navzájom,
- reagovať na výzvy (projektové),
- zabezpečiť fungovanie webu,
- organizovať pravidelné fóra na osobnú výmenu skúseností,
- IUVENTA v rámci svojich aktivít propagovať portál a sieťovať záujemcov s expertmi alebo inými praktikmi.

Kto bude motivovať?

6) Kto bude monitorovať výstupy?

- A) IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže (Bratislava) zaradí metódu NVP do svojich pravidelných zisťovaní pre potreby tvorby medzisektorovej a medzirezortnej politiky voči mládeži (2010 – 2013). V princípe ide o dve pravidelné aktivity:

¹ V rámci pravidelnej tvorby politiky voči mládeži môže zaradiť do analytickej časti (do časti VÝCHODISKÁ) aj tento koncept.

² CVČ sú školské zariadenia a na ich vzdelávaní sa podieľa viacero subjektov (najmä MPC a IUVENTA) – obe inštitúcie môžu zaradiť do svojich syláb aj využitie tohto modulu zachytávania a reflektovania potrieb.

1. Príprava Správy o mládeži (2013), ktorej predchádza zber údajov z rôznych výskumov, prieskumov, ale aj samostatné zisťovania prostredníctvom fokusových skupín, osobných interview a pod.
 2. Štruktúrovaný dialóg – pravidelný zber názorov mladých ľudí k aktuálnym problémom národnej aj európskej mládežníckej politiky. Jedným z nástrojov ŠD budú aj skupiny pracujúce na princípoch metódy NVP.
- B) Na regionálnej úrovni je možné, aby sa monitoringu venovali centrá poradenstva a psychologické prevencie (CPPP) a pracovníci školských úradov. Na tieto úlohy je potrebné vyčleniť kapacity.
- C) Ďalšou možnosťou sú lokálne, regionálne organizácie, MVO, ktoré s podporou komunitného grantovania sociálne zodpovedných firiem, komunitných nadácií, robia prieskumy a plány reagovania na NPD, ktoré sa stanú súčasťou plánov hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce.

Spracovali: Tatiana Piovarčiová a Jana Miháliková na základe podnetov účastníkov workshopov pre facilitátorov, január, február 2010.

3.3 Ako reagovať na NPD

Ponúkame niekoľko podnetov na reagovanie na novo sa vynárajúce potreby detí z workshopu Rekhy Wazir doplnené o závery slovenských expertov.

- Podporovať programy na zvyšovanie citlivosti k novým potrebám detí.
- Systematicky a celistvo uplatňovať Dohovor o právach dieťaťa.
- Zvyšovať porozumenie príčin a dôsledkov NPD.
- Získavať a podporovať dospelých nadšencov pre tému NPD.
- Vytvárať monitorovacie postupy.
- Tvoriť do budúcnosti orientované/proaktívne politiky.
- Sieťovať kľúčových hráčov na úrovni komunity aj tvorby štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži.

Prioritné oblasti, v ktorých je potrebné na Slovensku reagovať, boli expertmi projektu počas aktivít definované nasledovne:

- Vnímať deti, **komunikovať** s nimi **s rešpektom**.
- Zvýšiť **angažovanosť rodičov** vo výchove.
- Podporiť učiteľov v **efektívnom učení**.
- Podporovať fungovanie **deťom priateľskej školy** v komunite.
- Podporovať systematickú **spoluprácu škôl a MVO**.
- Hľadať efektívne spôsoby **spolupráce rodičov, učiteľov, detí a ďalších odborníkov**.
- Vytvoriť **bezpečné, podnetné prostredie** pre deti mimo školy.

Účastníci konferencie Novo vynárajúce sa potreby detí (12. 10. 2010 v Bratislave) vybrali nasledovné štyri oblasti pri-

oritných činností, ktoré vedú k naplneniu NPD a navrhli k nim úlohy, zodpovednosti dospelých.

1. Vnímať deti, komunikovať s deťmi s rešpektom

Čo pre to treba urobiť (úlohy, zodpovednosti dospelých):

- pozeráť sa na problémy aj očami dieťaťa
- učiť sa rešpektovať navzájom
- byť dôveryhodní, konať dôveryhodne, hovoriť pravdu
- používať efektívnu komunikáciu, napr. aktívne počúvanie, kooperatívne riešenie konfliktov, odhaľovať vlastné stereotypy v komunikácii
- uskutočňovať ciele aktivity pre rodičov a deti
- rozvíjať rodičovské zručnosti a rodičovské kompetencie (posilňovať rodičovstvo)
- uskutočňovať projekty – tréningy na rozvoj sociálnych a osobných zručností pre dospelých aj deti
- využívať tréningy a vzdelávania pre rodičov, ak je to potrebné aj terapie pre rodičov a deti
- školám a učiteľským zborom ponúknuť tréningy komunikačných zručností
- podporovať učiteľov v získavaní kompetencií pre Vysoko efektívne učenie

2. Podporovať fungovanie deťom priateľskej školy v komunite

Čo treba pre to urobiť (úlohy, zodpovednosti dospelých):

- zavádzať do škôl osobný prístup k deťom, učiteľom, rodičom
- rozvíjať osobnú zaangažovanosť rodičov, učiteľov, komunity
- vytvoriť príležitosti na zapojenie sa rodičov do procesov a aktivít školy
- využiť rodičovské stretnutia na učenia sa rešpektujúcej komunikácii
- podporovať rešpektujúcu komunikáciu, učiť sa komunikovať s rešpektom, učiť sa riešiť konflikty
- podporovať vyučovacie stratégie a metódy Vysoko efektívneho učenia sa detí
- uskutočňovať oslavy učenia detí s rodičmi, spoločné aktivity pre deti, rodičov a starých rodičov
- rozvíjať spoluprácu so samosprávou a širšou komunitou pri zušľachtovaní prostredia školy
- podporovať systematickú spoluprácu škôl a MVO pri vzdelávaní učiteľov aj pri voľnočasových aktivitách detí

3. Hľadať efektívne spôsoby spolupráce rodičov, učiteľov, detí a ďalších odborníkov

Čo treba pre to urobiť (úlohy, zodpovednosti dospelých):

- pomenovať spoločný záujem, ktorý spája rodičov, učiteľov, deti, vytvoriť platformu spolupráce, hľadať overené do-

máče a zahraničné programy a metódy spolupráce medzi rodinou a školou

- potrebný je neutrálny iniciátor – štát? samospráva? MVO? (napr. MVO je takýto hnací motor v Rumunsku)
- **ROBIŤ SVOJU PRÁCU NAJLEPŠIE AKO SA DÁ**
- využívať metódy Vysoko efektívneho učenia v školách, pravidelné stretnutia detí rodičov a učiteľov, „oslavy učenia s rodičmi“
- stimulovať, podporovať iniciatívne návrhy rodičov
- vtiahnuť rodičov do škôl, napr. vo voľnom čase, urobiť tvorivé dielne pre trávenie času detí spolu s rodičmi
- pozývať rodičov - odborníkov do triedy vyučovať, rozprávať o preberanej téme
- počúvať návrhy, očakávania detí, pýtať sa detí

4. Vytvoriť bezpečné, podnetné prostredie pre deti mimo školy

Čo treba pre to urobiť (úlohy, zodpovednosti dospelých):

- vytvoriť podmienky pre zdieľanie skúsenosti, názorov, pocitov v bezpečnom prostredí (zabezpečiť priestory a zodpovedných dôveryhodných dospelých)
- podporiť vytváranie komunít v bytovom dome, na ulici – osloviť ľudí zo susedstva na vedenie záujmových krúžkov, napr. ako to robia v Dunajskej Strede a Bratislavský samosprávny kraj
- zapojiť rodičov do aktivít „sprevádzania“ detí domov v neskorých nočných hodinách
- vytvoriť nízkoprahové programy (podporovať terénnu prácu)
- hľadať overené zahraničné metódy a postupy utvárania bezpečného komunitného prostredia

3.4 Akčné plány reagovania na NPD

Metóda akčného plánovania

Akčné plánovanie typicky zahŕňa diskutovanie, rozhodovanie a zaznamenanie toho, čo sa plánuje robiť, kedy a kto sú zúčastnené osoby - v záujme splnenia stanovených/definovaných cieľov. Je formou „cestovnej mapy“ k naplneniu definovaných zámerov a cieľov.

Dizajn a implementácia akčného plánovania je rôznorodá v závislosti od rozsahu a miery konkrétnosti rozpracovania danej témy. Môže mať podobu veľmi všeobecného plánu v zmysle úvah, čo by bolo možné/vhodné robiť pre naplnenie široko definovaného (strategického) cieľa. Takýto všeobecný/strategický akčný plán sa potom obvykle rozpracováva do čiastkových konkrétnych akčných plánov pre jednotlivé poskupiny/strategické úlohy/funkcie. Takýto detailný akčný plán popisuje súbor krokov, smerujúcich k naplneniu stanoveného cieľa, s uvedením termínov, do kedy majú byť jednotlivé činnosti vykonané a v akej následnosti, očakávaných/požadovaných výsledkov jednotlivých krokov, zodpovedných a spolupracujúcich

osôb a disponibilných/potrebných zdrojov. Súčasťou takýchto podrobných akčných plánov býva aj plánovanie spôsobu monitorovania a vyhodnocovania ich implementácie.

Možné ťažkosti pri akčnom plánovaní:

Jedným z problémov pri metóde akčného plánovania je, že obvykle ide o záverečnú etapu stretnutia, kedy sú zúčastnení ľudia už unavení z predchádzajúcich tvorivých diskusií. Metóda akčného plánovania sa im môže zdať príliš detailná, pomalá a únavná. Preto sa akčné plány často celkom ignorujú a výsledky predchádzajúcej tvorivej práce skupiny ostávajú „visieť vo vzduchu“ bez kontaktu so životnou realitou a bez reálnych výstupov.

Akčný plán by mal byť „živým“ pracovným dokumentom, ktorý by sa mal zúčastnenými osobami/stranami pravidelne prehodnotiť z hľadiska jeho plnenia, dostupnosti zdrojov, nových príležitostí a vonkajších podmienok.

Nasledujú ukážky akčných plánov pre niektoré z identifikovaných oblastí NEN, ako boli vytvorené na workshopoch so zástupcami komunity.

Akčný plán. Téma: Predčasné sexuálne skúsenosti, promiskuita, zneužívanie

STAV:

- Mladí začínajú skoro sexuálne žiť
- Problém: neschopnosť detí odhadnúť mieru rizika a závažnosti promiskuity a zneužívania

CIEL:

- Zabrániť nežiaducim zdravotným problémom - pohlavné choroby, HIV/AIDS...
- Predchádzať sociálnym dôsledkom - nechcené tehotenstvo, aborty (potraty)
- Predchádzať psychickým problémom – depresia, traumy, problémy s nadväzovaním blízkych a partnerských vzťahov...

KROKY:

1. Prevencia – vzdelávanie, osвета, prednášky
2. Diskusie s „obetou“ – otvorené diskusia s človekom, ktorý zažil obdobnú životnú situáciu
3. Diskusie s „vernými“ partnermi, diskusie o vzťahoch, láske...

Téma: Bezpečné využívanie počítačov a internetu

SÚČASNÝ STAV:

Počítač „Už mi kúpte poriadny počítač“

- Deti sú často zručnejšie v práci s PC ako rodičia
- Často sa používa PC na hranie hier
- 3 zo 4 chlapcov hrajú hry
- Zvyšujú sa požiadavky na výkon a pamäť – finančné nároky
- Náročné na zdravie: oči/psychika/motorika

Internet

- Deti sú častejšie online ako rodičia – strata sociálneho kontaktu

- Prístup k nevhodným informáciám/obsahu
- Psychicky nevhodný obsah – sex, násilie, nezákonné aktivity
- Zneužívanie osobných informácií, bezpečnosť
- Sociálne siete online na vzostupe
- Chat
- Zdieľanie obsahov – fotky/video/zážitky
- Emócie /názory
- Aplikácie Pokec /Facebook
- Extrémny vzostup užívateľov – nové sociálne siete

CIELE:

Škola, časový horizont: 2-3 r.

- „Ako zodpovedne pracovať s počítačom a internetom
- Sexuálna výchova
- Vykreovať so žiakmi morálny kódex
- Obťažovanie
- Anonymita
- Neetiketa
- Ponuka bezpečných stránok

Rodičia, časový horizont: 2-3 r.

- Prepojenie s deťmi na sociálnych sieťach (Facebook + Pokec)
- Diskusia s deťmi o bezpečnosti PC, údaje
- Diskusia o zdravotných rizikách
- Diskusia o nevhodnom obsahu – sexualita, násilie
- Vytvárať alternatívu k virtuálnemu svetu
- Návrat k prírode a osobnému kontaktu
- Použiť sociálne siete na spojenie aj v reálnom svete – pozvánky na podujatia

ĎALŠIE KROKY: 2010

- Otvoriť program: „Deti v sociálnych sieťach na internete“
- Facebook skupiny školy/mesta/záujmovej skupiny
- Moderované diskusie s pedagógmi, psychológmi online – Chat/Skype
- Metodika: „Ako sa spojiť s deťmi vo virtuálnom svete“
- Facebook/Pokec/Gmail/YouTube/Skype
- Pripraviť metodiku školy/rodičia: „Ako nastaviť bezpečnosť na počítači“
- Filtre nevhodných obsahov
- Antivir, bezpečnosť systému
- Bezpečnosť údajov, prehliadača

Akcny plán. Téma: Zmena prístupu na škole

SÚČASNÁ SITUÁCIA:

- Dôraz na vedomosti, fakty
- Nerešpektovanie rôznych spôsobov, modalít učenia
- Sme na ceste - prvé lastovičky na I. stupni - ITV (Rohožník, Jablonka)
- Chýba spolupráca, ochota rodičov
- Zníženie autority učiteľov (aj u detí, aj u rodičov)
- Chýba možnosť výberu
- Málo času a priestoru na budovanie vzťahov
- Málo zážitkového vzdelávania
- Viac sa otvoria „cudzím“

CIELE:

- Viac práce s realitou

- Primerané nároky a očakávania voči deťom
- Nie info, ale poznanie

ČO MÔŽME UROBIŤ ALEBO ROBÍME:

- Môžem ovplyvniť vzdelávanie učiteľov
- Motivácia učiteľov
- ŠVP
- Vtiahnutie rodičov aj cez nový spôsob rodičovského združenia, aj inak
- Spolupráca s komunitou

PLÁNY

- V každej triede raz mesačne zážitkové vzdelávanie
- Aspoň 2x ročne Oslavy učenia s rodičmi
- Každý učiteľ prejde školením ITV (aspoň 1. stupeň)
- Poukázať a vysvetľovať tému: „Primerané nároky a očakávania na deti“ v komunite
- Raz mesačne diskusie v triede

PRVÉ KROKY

- Budeme pokračovať v osvedčených „krokoch“, riešime vzdelávanie učiteľov
- Vypracovať systém učenia v blokoch/zážitkového učenia v rámci ŠVP
- Napíšeme článok o téme do regionálnych a miestnych médií
- Zorganizujeme diskusné fórum k téme
- Vymyslíme zaujímavý/lákavý spôsob vtiahnutia rodičov

ROZDELENIE ÚLOH

- Zuzka – napíše článok
- Marta – zabezpečí vzdelávanie učiteľov
- Erika +Marta – vypracujú systém zážitkového vzdelávania
- Tomáš - spôsob/lákadlo zapojenia rodičov

Akcny plán. Téma: Vytváranie vzťahov dôvery (učiteľ – žiak – rodič)

ČO CHCEME ZMENIŤ:

- Nedostatočne efektívne vyučovanie
- Strata dôvery vzniká najmä pri prechode z I. na II. stupeň (zmena prístupu, spôsobu práce, kontaktu)

CIELOVÝ STAV: 2 – 3 roky

- Vzťah dôvery prehlbovať naďalej aj po 4. ročníku na II. stupni
- Byť v kontakte dôvery so žiakmi aj naďalej

KROKY – SÚBORY ČINNOSTÍ:

1. Spoločné stretnutia a rozhovory s učiteľmi II. stupňa
2. Prehodnotenie žiakov pri prechode zo 4. do 5. ročníka – osobné prediskutovanie žiakov s učiteľmi, ktorí s nimi budú v ďalšom období pracovať
3. Získavať dobrovoľníkov pre mládežnícke spoločenstvo
4. Vytvárať zaujímavé aktivity pre voľný čas detí, žiakov
5. Zapájať rodičov, podnikateľov
6. **PG rady – rozhovor**
7. **Spoločné vzdelávanie**

PRVÝ KROK – ČO UROBÍME NAJPRV?

Dáme na vedomie snahu vytvoriť spoluprácu so spoločenstvom vedeniu školy, obce.

Akčný plán. Téma: Nezmyselné trávenie voľného času detí (prioritný jav v komunite Rača)

VÍZIA NA NAJBLIŽŠIE TRI ROKY

- Pravidelné mapovanie potrieb detí v mestskej časti
- Vybudovanie priestorov na trávenie voľného času detí finančne dostupných širokej verejnosti
- Dostupnosť novovybudovaných priestorov širokej verejnosti
- Participácia cirkevných organizácií, súkromného sektora, mimovládnych organizácií, zriaďovateľa – komisie pre školstvo – kultúru – šport a širokej verejnosti + spolupráca s ďalšími mestskými časťami => VYTVORENIE MIESTNEJ AKČNEJ SKUPINY
- Pravidelné informovanie verejnosti

AKTIVITY NA NAPLNENIE VÍZIE

- Zriadenie priestorov na trávenie voľného času detí:
 - multifunkčné ihriská (2 – 3)
 - bezbariérové kluby pre deti a mládež
 - námestie (vyňatie dopravy), park...

ZAINTERESOVANÉ STRANY NA TVORBE AKČNÉHO PLÁNU

Pri tvorbe akčného plánu boli účastní zástupcovia:

- zriaďovateľa – mestskej časti:
 - komisia pre školstvo – kultúru – šport
 - sociálnej oblasti
- biznisu
- súkromného sektora – sponzori
- sociálnej politiky
- cirkevných organizácií
- CVČ, MVO
- škôl
- rodičov
- detí

PRVÉ KROKY PRI NAPLNENÍ VÍZIE

1. Zorganizovať ďalšie stretnutie zainteresovaných strán – miestnej akčnej skupiny;
2. urobiť široký prieskum potrieb (smerom k deťom) – miestne noviny – dotazník;
3. zverejnenie využitia možných priestorov (smerom k realizátorom), možnosť pripomenkovania a nových návrhov.

BRAINSTORMING NÁPADOV ZÚČASTNENÝCH STRÁN NA REALIZÁCIU AKTIVÍT SÚVISIACICH S NVPD

- Zabezpečiť výstavné priestory (galériu) na propagáciu činnosti mladých v mestskej časti v už existujúcich priesto-

roch pre verejnosť počas celého týždňa (popoludní, počas víkendov, prázdnin...);

- zatriaktívnenie aktivít knižnice podľa potrieb detí;
- napr. organizovanie klubových aktivít s diskusiami na rôzne témy,
- organizovanie klubových akcií počas prázdnin...
- prostredníctvom prieskumu zistiť záujem o kurzy, krúžkovú činnosť – ukážky (propagácia) zaujímavých, netradičných činností s možnosťou využitia vzdelávacích poukazov,
- tematicky zamerané exkurzie;
- zriadenie čajovne s galériou, čítárňou s prijateľnými cenami (spolupráca zriaďovateľa s majiteľom);
- riešenie problémov detí a mládeže v netradičných priestoroch;
- riešenie problému záškolákov – zriadenie klubu s odborníkom (prevencia negatívnych prejavov);
- zriadenie second handu + požičovne športových potrieb (bicykle, korčule, skejtbordy, lyže, sánky, boby...) pre obyvateľov mestskej časti s radami odborníkov;
- vytvoriť cyklistické a korčuľarske chodníky;
- zriadenie ranču – aktivity environmentálnej výchovy – starostlivosť o areál, stajne, krmenie koní, jazdenie, osвета, propagácia... aj pre postihnuté deti, prípadne možnosť využívania rančov v susedných mestských častiach na základe dohody zriaďovateľa s majiteľmi;
- pri podávaní projektov podpora zriaďovateľa minimálne 1/3 (resp. 30 %) z celkovej sumy projektu;
- podpora aktivít cirkevnými organizáciami – počas prázdnin, víkendových dní:
 - divadlo
 - zbor
 - športové aktivity
 - pracovné aktivity
 - materiály
 - pomoc starším;
- dotovanie aktivít rodín s deťmi mestskou časťou (motivácia sponzorov – zľavy pre rodiny);
- projekt Otvorená škola – možnosti športového využitia rodičov s deťmi v priestoroch škôl a na školských ihriskách (telocvične, ping-pongové, atletické, tenisové, basketbalové, streetballové ihriská...);
- umožniť realizovať v budovách škôl aktivity CVČ, ZUŠ a iných organizácií, ktoré ponúkajú krúžkovú činnosť deťom a ich vzdelávanie v čase mimo vyučovania;
- zistiť možnosť zliav taxislužby pre dievčatá do 18 rokov počas víkendov vo večerných hodinách;
- oznamy miestneho rozhlasu o možnostiach trávenia voľného času detí, akciách organizovaných pre mladých v mestskej časti prípadne zabezpečenie mobilného rozhlasu (typu kožky – perie).

ZAANGAŽOVANOSŤ

P. č.	Kto?	Čo?	Ako?	Kedy?	Zodpovedný
1.	zúčastnené strany zástupcovia zriaďovateľa + škôl+ detí + rodičov + psychológ + sponzori	ďalšie stretnutie	<ul style="list-style-type: none"> • výber priorit • vytvorenie prieskumného dotazníka 	posledný aprílový týždeň	zriaďovateľ
2.	zriaďovateľ + sponzori	dotazník	<ul style="list-style-type: none"> • tlač • distribúcia 	3. májový týždeň	<ul style="list-style-type: none"> • sponzor • zriaďovateľ
3.	...				

Akčný plán. Téma: Ako ďalej rozširovať koncept NPD (WS 5 Bratislava – Petržalka)

- Beseda o NEN s učiteľmi/kami ZŠ – predstaviť koncept NPD
- Stretnúť sa s pracovníkmi CPPPP – predstaviť koncept NPD
- Pri publikovaní uvádzať informácie o koncepte NPD a výsledky prieskumnej štúdie
- Beseda o NPD s učiteľmi/kami OA – predstaviť koncept NPD
- V rámci práce so študentmi/tkami hovoriť o kyberšikanovaní
- Stretnutie s odborným zamestnancom oddelenia školstva, kultúry a športu miestneho úradu ohľadom zapracovania výstupov z workshopu do koncepcie mestskej časti vo vzťahu k mladej generácii na roky 2010 – 2013
- Prepojenie pána Schnürmachera na oddelenie sociálnych vecí MÚ MČ Petržalka na Kvetoslavu Biljnovú
- Počas stretnutí rodičovských skupín zaradiť na stretnutie pre rodičov tému: fenomény NEN
- Využitie konceptu NEN v rámci svojej podnikateľskej činnosti. Vzdelávanie pre rodičov napr. o fenoméne facebook
- Zistiť od mladých ľudí v OZ Plusko, čo si o daných fenoménoch myslia (formou rozhovorov)
- Zaradenie info o koncepte, urobiť prednášku s návštevou v kurze Sociálno-právna ochrana detí a mládeže
- Urobiť dohodu o spolupráci s lektorkami
- Prispieť vypísaním tém bakalárskych a diplomových prác
- Zistiť názor mladých ľudí na koncept NPD
- Informovanie o koncepte NEN v Únii a v materských centrách v SR v rámci UNIONOVÍN (interné e-mailové noviny)
- V rámci pokonferenčných diskusií k Akadémiám praktického rodičovstva – posúvať informácie ďalej + v rámci akreditovaného kurzu spomenúť existenciu fenoménu NEN
- Využiť možnosť ponúkať akreditované vzdelávanie rodičov v APR (jedna z foriem), oprieť sa nielen o diskusie v MC, ale aj o výstupy NEN – reagovať na ne
- Článok o NEN na portáli www.uspesnaskola.sk
- Rozprávať o koncepte NEN medzi učiteľmi
- Využívať poznatky vo svojej pedagogickej praxi

Akčný plán. Téma: Vplyv internetu a médií na vnímanie a prejavy sexuality a ich presun do nižších vekových kategórií (WS 6 – Dunajská Streda)

1) DEFINOVANIE PROBLÉMU:

- potreba rodičov pohovoriť si o danej téme (nevedia ako postupovať)
- problém nie je reflektovaný v miestnych médiách
- polícia informuje o požívaní návykových látok deťmi a mladistvými a o posune do stále nižších vekových kategórií
- mládež sa zaujíma o „nové“, ale rodičia nie sú zdrojom informácií (poučujú), prijateľnejší by mohli byť rovesníci

2) VÍZIA:

- podávať celistvý pohľad na danú problematiku
- podávať odborné informácie
 - o vzťahoch
 - dvorení
 - sexualite
 - nástrahách, aby mali deti možnosť rozhodnúť sa (kedy a do čoho ísť)
- zabezpečiť vzdelávanie pre rodičov
- média budú uverejňovať formou tlače aj webových stránok
 - rady odborníka pre rodičov i deti
 - skutočné príbehy
- polícia sa zúčastní na vypracovaní stratégie ochrany detí a mládeže pred nežiaducimi vplyvmi
- bezpečná diskotéka
- zostavenie zodpovedného tímu:
 - zloženého z odborníkov z oblasti psychológie, školstva, zdravotníctva, polície, samosprávy...
- uskutočnenie prieskumu medzi deťmi o ich potrebách v oblasti sexualit

3) AKTIVITY:

- založiť svojpomocné/podporné skupiny rodičov
- požiadať samosprávu o vytvorenie tímu odborníkov známych danej problematiky
- zabezpečiť pomoc rodičom pri blokovaní nevhodných webových stránok (rady odborníkov z oblasti PC)
- pravidelné stretnutia s políciou, besedy o ich skúsenostiach
- náučné filmy, zaujímavé besedy „o zážitkoch“ (na báze dobrovoľnosti)
- detské diskotéky
- uskutočniť prieskum medzi deťmi aj rodičmi o ich potrebách v danej oblasti
- monitoring herní a internetových kaviarní (výsledky zverejňovať v médiách)
- „Polícia deťom“ – séria filmov a besied s deťmi, rodičmi, blízkou komunitou

- dostupnosť antikoncepcie, znalosť kladných aj záporných stránok
- zabezpečiť poradenstvo formou pravidelných rubrik v médiách alebo anonymných schránok
- žiadosť smerom k miestnym médiám o neuvěřňovanie mladých modeliek pod 15 rokov
- zriadiť interdisciplinárny tím a zabezpečiť pravidelné stretnutia

4) KOHO BY SME OSLOVILI A ZAPOJILI

- Deti
- Rodičov
- Školy
- CVČ
- CPPPaP –psychológov
- Zdravotníkov – detský lekár, gynekológ
- Centrum podpory zdravia
- Osvetové stredisko
- Políciu
- Sociálnu kuratelu
- Samosprávu
- Poslancov mestského zastupiteľstva
- Miestne noviny, webové stránky
- Podnikateľskú sféru
- Ľudí s víziou a ochotou zapojiť sa

5) POSTUPNOSŤ KROKOV A ÚLOH

Rada rodičov:

- zúčastniť sa vedením školy
- informovať rodičov ochotných riešiť problémovú oblasť
- vytvoriť tím rodičov

Médiá:

- informovať o stretnutí a o akčnom pláne
- zverejniť informácie v miestnom týždenníku a na webových stránkach

Polícia:

- monitoring zariadení, v ktorých sa deti vyskytujú a sú ohrozené
- informovať cez médiá

Zdravotníci:

- prieskum potrieb detí (zapojiť deti do distribúcie a realizácie)

CVČ:

- požiadať samosprávu o zriadenie odborného tímu

Deti:

- detský prieskum
- propagácia (formou nástieniek, prostredníctvom sociálnych sietí na internete ako Facebook, Twitter, MySpace...)

Samospráva:

- vyčleniť financie

ANGAŽOVANOSŤ

Rodičia 30 %

CVČ 25 %

Deti 100 %

Zdravotníci 80 %

Polícia 60 %

Samospráva 60 %

Médiá 100 %

CPPPP 20 %

3.5 Rolová hra

Čo je rolová hra

Rolová hra je metóda, pri ktorej viacerí účastníci na istý čas prevezmú isté roly (vzory myslenia a správania) v istých špecifikovaných podmienkach.

Cieľom rolovej hry je priblížiť konkrétnu problematiku alternatívnou formou – prostredníctvom diskusie či modelovaním konkrétnej problémovej situácie.

Rolové hry umožňujú zvyšovať záujem zúčastnených ľudí o danú tematiku a posilňujú rozvíjanie interpersonálnych zručností v oblasti vedenia diskusií, ovplyvňovania, argumentácie a budovania spolupráce.

Pri organizovaní hry je nutné zvážiť, ako dlho hra spolu s prípravou (vysvetlenie pravidiel, rozdelenie rolí) a ukončením (zhodnotenie hry) približne potrvá. Hru obvykle nie je vhodné prerušovať – pre udržanie energie i pre nutnosť pamätať si súvislosti. Taktiež nie je vhodné hru ukončiť bez jej (aspoň stručného) zhodnotenia.

Pri rolovej hre má mať každá zúčastňujúca sa osoba jasne určenú pozíciu, ktorá je známa aj všetkým ostatným zúčastneným.

K základným pozíciám patria:

- facilitátor – osoba, ktorá hru vedie (napr. odborník na danú problematiku, školiteľ),
- hráči – osoby, ktoré majú byť hrou obohatené v súlade so stanoveným cieľom hry (napr. aktivisti, záujemcovia o danú tému a pod.). Hráči majú najväčšie učebné zisky – učia sa tak vlastnou činnosťou, ako aj od seba navzájom,
- obecenstvo/pozorovatelia – zúčastnené osoby, ktoré sú buď obohacované sledovaním hry alebo hru hodnotia či predstavujú odbornú kapacitu, ktorá sa môže k priebehu alebo výsledkom hry vyjadriť.

Pre zmysluplnú rolovú hru je dôležitá existencia relevantnej výzvy (problému), s ktorou sú hráči konfrontovaní a zároveň majú záujem na jej prekonaní. Obvykle ide o hodnovernú rozhodovacia situáciu, ktorá je morálnym, ekonomickým, politickým, spoločenským alebo iným problémom. Hráči musia mať vždy pocit, že výzva je vhodným postupom zvládnuteľná. Hra môže podporovať (vyžadovať) pri prekonávaní prekážok hráčsku spoluprácu alebo, naopak, súperenie, príp. zámernú voľbu konkrétnej stratégie a taktiky.

Popis rolovej hry „Komunitné stretnutie“

V danej rolovej hre ide o simuláciu stretnutia stakeholderov (dôležitých kľúčových osôb) v komunite, ktorého cieľom je

vytvoriť akčný plán reagovania na prioritnú novu sa vynárajúcu potrebu detí (NPD) v danej komunite.

Postup

Na začiatku je dôležité vybrať a pomenovať prioritný jav NPD, na ktorý treba v komunite reagovať (na základe predchádzajúcej časti workshopu alebo vybraný facilitátorom).

Ďalšie kroky

(usmerňuje facilitátor rolovej hry)

1. **Mapovanie zainteresovaných strán** – brainstorming možných zainteresovaných strán.
2. **Výber hlavných zúčastnených strán.**
3. **Rozdelenie rolí** – prihlásenie sa k týmto roliam (v dvojiciach, trojiciach):
 - iniciátor, moderátor stretnutia - starosta alebo zástupca samosprávy,
 - ďalšie organizácie a jednotlivci, ktorí sú zainteresovaní do napĺňania vybranej priority – deti, rodičia, problémové skupiny, škola, záujmové organizácie, polícia, podnikatelia, cirkev.
4. **Príprava na stretnutie** (v dvojiciach/trojiciach). Hráči – aktéri stretnutia (v roli jednotlivých stakeholderov) sa

pripravujú na prezentovanie postoja organizácie, ktorú zastupujú, k téme stretnutia. Pripravujú si tiež návrh zoznamu aktivít, ktoré navrhujú urobiť v súvislosti s riešením vybraného javu, potrebou detí v komunite. Hráči – predstavitelia iniciátorov stretnutia sa pripravujú na facilitovanie procesu tvorby akčného plánu v skupine.

5. **Simulácia stretnutia** – hranie rolí. Hráči v úvode stretnutia krátko objasnia svoje stanoviská, po následnej diskusii spolupracujú na tvorbe akčného plánu reagovania na aktuálnu novu sa vynárajúcu potrebu detí v komunite.

Stretnutie prebieha podľa scenára:

- a) Kde sme – pomenovanie súčasného stavu.
 - b) Čo chceme dosiahnuť – formulácia vízie, obraz situácie o 2 – 3 roky.
 - c) Čo treba urobiť – zoznam aktivít vedúcich k cieľu, vízii.
 - d) Čím začneme – prvé kroky, aktivity smerujúce k naplneniu vybranej potreby, rozdelenie zodpovedností a kapacít (čo, kto, kedy, za čo, ako).
 - e) Zhrnutie – aké postoje boli vyjadrené, aké pocity sme prežívali, čo sme dosiahli.
6. **Reflexia/zhodnotenie stretnutia** Ako som sa zhostil/a svojej role? Ako som spokojný/á s výsledkom stretnutia? Ako som prispieval/a? Čo mi prekážalo? Čo sa mi páčilo? Čo mi pomáhalo? Postrehy obecnstva/pozorovateľov.
 7. **Záver** – ako by sa dalo navrhované riešenie realizovať v našej komunite? Kto, čo môže urobiť pre realizáciu navrhovaného riešenia vo svojej komunite, zo svojej pozície? Ako môžem obohatiť svoju prácu o koncept NPD?

3.6 Spolupráca školy a komunity pri napĺňaní potrieb detí

3.6.1 Ukazovatele školy spolupracujúcej s komunitou pri napĺňaní potrieb detí

Uvádžame sumár ukazovateľov školy spolupracujúcej s komunitou na napĺňaní potrieb detí a ich krátke opisy.

Identifikované ukazovatele roztriedené do piatich oblastí sú v rámci jednotlivých oblastí usporiadané z hľadiska týchto vybraných **princípov**:

Mapa ukazovateľov školy spolupracujúcej s komunitou pri napĺňaní potrieb detí

Princípy	Ukazovatele	Opisy ukazovateľov
zmysluplnosť a systémovosť	zvelaďovanie miesta pre život	Škola podporuje kritické myslenie, iniciatívu, tvorivosť detí, učiteľov, rodičov vytvárať „najlepšie“ miesto pre život v škole, obci aj meste.
	projekty školy vychádzajú z miestnych pomerov	Projekty školy vychádzajú zo znalostí miestnych pomerov a blízkych regionálnych i kultúrnych daností a z prieskumu potrieb detí.
	škola podnecuje rôzne formy vzdelávania rodičov	Rodičia, rovnako ako predstavitelia komunity, sú oboznámení s podstatnými poznatkami z biológie učenia, pedagogiky, zo psychológie, so zaujímavými výskumami potrieb detí, aj s novými vyučovacími metódami a organizačnými formami.
	spoločné učenie pedagógov a zúčastnených z komunity	Zúčastnení z radov rodičov a členov komunity absolvujú tréningy v inovačnom programe (v programoch rozvoja sociálnych a osobných kompetencií, zážitkového učenia, v metódach konkrétneho školského vzdelávacieho programu a pod.).
	zdrojoví ľudia, experti v triedach	Predstavitelia komunity aj rodičia sa pravidelne zapájajú do vyučovacieho procesu, projektov. Sú zdrojovými ľuďmi, expertmi, „vyučujúcimi“ svoju odbornosť (napr. herec, redaktor, výtvarník, hudobník, spisovateľ) alebo zdieľajúci skúsenosti svojich záujmových aktivít. Zapojenie zdrojových ľudí je (celoročne) plánované, priebežne aktualizované.
	ústretová komunikácia so zriaďovateľom	Zriaďovateľ spolupracuje, pomáha, pri nastavení transparentnej komunikácie so školou a vytváraní systému rozhodovania. Koordinuje vytváranie podmienok pre realizáciu výchovno - vzdelávacieho programu školy.
	podpora filantropie	Rodičia a členovia komunity sa podieľajú na darovaní pomôcok, kníh, prístrojov a iných potrieb dôležitých pre efektívne vyučovanie.
	podpora iniciatívneho konania detí, rodičov, učiteľov	Škola zapája deti, učiteľov, rodičov, členov komunity do rôznych praktických činov, sociálnych projektov, prieskumu potrieb detí a podobných aktivít.
možnosť výberu	pestré formy stretnutí s rodičmi v triedach	Učitelia realizujú rôzne stretnutia s rodičmi - skupinové informačné stretnutia, oslavy učenia, individuálne stretnutia v čase konzultačných hodín, spoločné stretnutia so zameraním na riešenie problémov triedy, neformálne stretnutia ako športové olympiády, tvorivé dielne, vianočné a príležitostné stretnutia, zväčša spojené s prezentáciou kultúrneho programu a iné.
	rôzne typy celoškolských stretnutí s rodičmi a predstaviteľmi komunity	Vedenie školy iniciuje (spolpracuje na organizovaní) rôzne typy stretnutí rodičov a zástupcov iných organizácií v komunite - vzdelávacie aktivity, neformálne stretnutia (plesy, športové podujatia...), večery podpory školy... Druhy aktivít zohľadňujú rôzne možnosti zapojenia sa dôležitých dospelých v komunite. Veľká pozornosť je venovaná možnosti výberu pre rodičov v súvislosti so zapojením sa do jednotlivých aktivít školy. Počas aktivít je dôsledne uplatňovaná zásada možnosti „zdržať sa“, nemusieť reagovať, keď im to nie je príjemné, keď sa pri konkrétnej aktivite necítia dobre.
	oceňovanie rozmanitosti v komunite	Projekty školy mapujú rozmanitosť v komunite, ktorá je vnímaná ako hodnota, prirodzená súčasť života. Pomenovávajú, diskutujú sa prínosy a rozmanitosť.
spolupráca	systém reagovania na NPD v komunite	S potrebami detí sa v komunite pracuje systematicky, postupy a procesy ich mapovania a reagovania na ne sú súčasťou strategických dokumentov obce.
	rozvoj spolupatričnosti v komunite	Ide o vytváranie podmienok na spoluprácu pre rovnaký cieľ. Využíva sa kooperatívne plánovanie v prospech detí a mladých ľudí s dôrazom na proces a rozvoj pozitívnych medziludských vzťahov.
	spolupráca rady školy a miestneho zastupiteľstva	Členovia rady školy iniciatívne prenášajú podnety zo školy do miestneho zastupiteľstva. Škola sa aktívne zapája do riešenia problémov komunity, pomáha pomenovať problémy komunity a vytvára príležitosti pre podieľanie sa na ich riešení.
	spolupráca s inštitúciami v komunite	Inštitúcie v komunite sú využívané ako cieľ „náučných ciest“, exkurzií, ako možnosť „byť tam“. Rodičia aj predstavitelia komunity poskytujú pomoc pri organizovaní poznávacích aktivít (odbornú, organizačnú aj finančnú). Škola a miestne inštitúcie (knihnica, domov dôchodcov, detské a mládežnícke, environmentálne, MVO a pod.) príležitostne či pravidelne organizujú spoločné aktivity.
	komunitné vzdelávanie pre špecifické skupiny obyvateľov v komunite	V škole sa uskutočňuje vzdelávanie pre špecifické skupiny obyvateľov - napr. pre nezamestnaných, matky na materskej dovolenke, pre dôchodcov, zdravotne postihnutých, príslušníkov etnických skupín. Realizujú sa kurzy zvyšovania kvalifikácie.
	zapojenie rodičov pri organizovaní aktivít školy	Rodičia sa aktívne podieľajú na organizácii aktivít školy, ako napr. poznávacie exkurzie, športové, kultúrne, spoločenské aktivity a pod.
spätná väzba	pravidelná komunikácia s rodičmi	Pravidelný je osobný kontakt pedagógov s rodičmi. Uskutočňuje sa na partnerskom princípe, ktorého súčasťou je poskytovanie spätnej väzby, priama, ústretová, otvorená komunikácia. Rodičia sú pravidelne aj písomne informovaní o dianí v triede, v škole. Majú možnosti kontaktovať pedagógov aj mimo vyhradených stretnutí s rodičmi.
	prieskum novo vynárajúcich sa potrieb (NPD) detí v komunite	Koncept NPD je v komunite známy, diskutovaný medzi dospelými aj s deťmi, pravidelne sa uskutočňuje ich prieskum.
	aktívne periodické zisťovanie spätnej väzby od rodičov	Škola pravidelne (aspoň raz ročne) zisťuje spätnú väzbu od rodičov v súvislosti s plnením kľúčových cieľov školy.
	vytváranie príležitostí na oceňovanie	Účast' členov komunity, rodičov na oslavách učenia, výročiach, vernisážach, koncertoch a iných podujatiach nie je chápaná ako povinnosť, ale ako príležitosť vymeniť si názory, pripomenky, oceniť dosiahnuté výsledky, vyhodnotiť dosahované či dosiahnuté ciele.
	spätná väzba od zástupcov spolupracujúcich inštitúcií	Zástupcovia inštitúcií v komunite sa pravidelne zúčastňujú všetkých podujatí, ktoré sa v škole realizujú a poskytujú škole spätnú väzbu.
obohatenie prostredia	informácie o aktivitách školy na komunitných informačných nosičoch	Informácie o aktivitách školy sa nachádzajú aj na verejných výveskách, informačných tabuliach v obci, www stránke obce a ďalších médiách.
	záujem médií o dianie v škole	Aktivity školy vyvolávajú záujem médií. Mediá sa dlhodobo zaujímajú o dianie v škole a pravidelne o ňom informujú miestnu komunitu. Škola informuje médiá o pripravovaných aktivitách, resp. o realizovaných akciách.
	uskutočňovanie sociálnych projektov a praktických činov v komunite	Pravidelnou súčasťou života školy je uskutočňovanie sociálnych projektov a praktických činov, ktoré riešia aktuálne problémy školy, komunity. Sociálne projekty a praktické činy dokumentujú zvládanie, osobných a sociálnych kompetencií. Pravidelne sa uplatňujú rôzne formy prezentácií (školský časopis, triedne školské konferencie, články v miestnych médiách a pod.).
	prezentovanie všetkých partnerov školy a spolupracujúcich skupín na verejnosti	Škola prezentuje (uvádza v prezentačných materiáloch) na verejnosti všetkých partnerov a spolupracujúce skupiny.
	priestory na stretávanie	Škola vytvára priestor na stretávanie sa dospelých a ich celoživotné vzdelávanie.
	zapojenie školského úradu a školskej inšpekcie do diania v škole	Funguje vzájomná informovanosť, spoluorganizácia podujatí so školskou inšpekciou, školským úradom.

3.6.2 Opisy úrovni ukazovateľov

Pre vybrané ukazovatele sú rozpracované úrovne ich prejavov, indikátory. Ide o päť úrovní - od východiskového stavu po ideálnu úroveň.

piata úroveň - ideálny stav	štvrtá úroveň	tretia úroveň	druhá úroveň	prvá úroveň - začiatkový stav
Prieskum novo vynárajúcich sa potrieb (NPD) detí v komunite				
V komunite sa pravidelne realizuje prieskum NPD so zapojením detí a mladých ľudí, jeho výsledky sú všeobecne dostupné a známe v kľúčových inštitúciách, poznajú ich aj vplyvní jednotlivci. Predstavitelia komunity sú aktívni v sociálnych, odborných sieťach venujúcich sa NPD.	Je vytvorená pracovná skupina, koordinátor, ktorý sa téme zaoberá a jej komunikácii v komunite plánovito venuje. Prebiehajú kontakty aj v rámci siete záujemcov o NPD.	V komunite sa uskutoční stretnutie (workshop) dôležitých dospelých, o NPD sa začína diskutovať na stretnutiach dospelých.	Pedagógovia a niektorí rodičia poznajú koncept NPD. Diskutuje sa o potrebách detí pri plánovaní aktivít pre deti.	O NPD sa v komunite nehovorí.
Systém reagovania na NPD v komunite				
Mapovanie a reagovanie na NPD je súčasťou plánu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (PDSR). Plánovanie aktivít v inštitúciách v komunite vychádza z prieskumov potrieb a spätných väzieb na uskutočnené aktivity. Pravidelne prebiehajú diskusie a hľadanie inšpirácií ako na potreby detí reagovať.	Súčasťou stratégie práce s deťmi a mladými ľuďmi v obci je pravidelný prieskum potrieb detí a plánovanie aktivít v komunite, ktoré systematicky reagujú hlavne na nereflektované potreby detí a mladých ľudí. Uskutočnené aktivity sú monitorované a vyhodnocované. Prebiehajú diskusie a hľadanie inšpirácií ako na potreby detí reagovať.	Je spracovaný systém reagovania na potreby detí. Téma NPD je v komunite známa a diskutovaná.	V komunite je naštartovaný proces tvorby mechanizmu reagovania na potreby detí, skúmajú sa otázky, koľko zapojiť, akým úlohám sa venovať, kto bude koordinátor, ako motivovať a udržať zapojených.	Reagovanie na potreby detí v komunite je viac intuitívne, ide prevažne o aktivity jednotlivcov.
Oceňovanie rozmanitosti v komunite				
Projekty školy mapujú rozmanitosť v komunite. Rozmanitosť je v komunite vnímaná ako obohacujúci prvok. Cieľene sú organizované aktivity, ktoré využívajú silné stránky rôznych skupín, dávajú vyniknúť a demonštrujú prínosy rôznorodosti pre komunitu.	Rozmanitosť je v komunite vnímaná ako obohacujúci prvok. Diskutuje sa o podobnostiach aj odlišnostiach.	Cieľene sa pomenovávajú prínosy a problémové rozmanitosti, hľadajú sa alternatívne riešenia problémov. Zvyšuje sa záujem o hlbšie poznanie rozmanitosti.	Rozmanitosť v komunite je pomenovaná. Prebiehajú úvahy a diskusie o prístupoch k rozmanitosti.	Rozmanitosť je prekážkou v komunikácii, zdrojom predsudkov a konfliktov, jednostranného či vzájomného odmietania.
Spolupráca s inštitúciami v komunite				
Zriadovateľ spolupracuje, pomáha pri nastavení transparentnej komunikácie so školou, vytváraní systému rozhodovania. Vytvára podmienky pre realizáciu výchovno-vzdelávacieho programu školy.	Zástupcovia zriadovateľa sa aktívne podieľajú na tvorbe školského vzdelávacieho programu, aktívne spolupracujú na vytváraní podmienok na jeho realizáciu.	Zriadovateľ pozná koncept vzdelávacieho programu školy. Podieľa sa aj na tvorbe podmienok na jeho realizáciu.	Zriadovateľ sa zaujíma o vzdelávací program školy. Prebieha kultivovaný a participatívny dialóg školy a zriadovateľa pri riešení problémov školy.	Kontakty školy so zriadovateľom a obecným, miestnym úradom prebiehajú len v rámci nevyhnutných činností, definovaných povinností.
Inštitúcie v komunite sú pravidelne využívané ako cieľ „náučných ciest“, exkurzií, ako možnosť „byť tam“. Rodičia aj predstavitelia komunity poskytujú pomoc pri organizovaní poznávacích aktivít (odbornú, organizačnú aj finančnú). Škola a miestne inštitúcie (knížnica, domov dôchodcov, detské a mládežnícke, environmentálne, MVO a pod.) organizujú pravidelne spoločné aktivity.	Škola a miestne inštitúcie (knížnica, domov dôchodcov, detské a mládežnícke, environmentálne, MVO a pod.) organizujú občasnú spoločnú aktivitu. Do prípravy aktivít sa príležitostne zapájajú aj rodičia a predstavitelia komunity.	Medzi inštitúciami v komunite prebieha pravidelný participatívny dialóg o možnostiach spoločných aktivít v komunite. Inštitúcie v komunite sú občas cieľom náučných exkurzií žiakov školy.	Medzi školou a niektorými inštitúciami v komunite prebieha príležitostná komunikácia o ich aktivitách.	Inštitúcie v komunite sa nezaujímajú o dianie v iných inštitúciách ani sa o ňom neinformujú.
Uskutočňovanie sociálnych projektov a praktických činov				
Sociálne projekty a praktické činy dokumentujú zvládnutie osobných a sociálnych kompetencií. Pravidelnou súčasťou života školy je uskutočňovanie sociálnych projektov a praktických činov. Pravidelne sa uplatňujú rôzne formy prezentácií (školský časopis, triedne školské konferencie, články v miestnych médiách a pod.).	Sociálne projekty a praktické činy sú súčasťou školského kurikula. Ich realizácia v jednotlivých triedach je koordinovaná. Učitelia sa o nich vzájomne informujú. Žiaci, rodičia, členovia komunity sa dozvedajú o ďalších praktických činoch v škole príležitostne.	Sociálne projekty a praktické činy sú súčasťou triedneho kurikula vo viacerých triedach. Občas sa uskutočňujú prezentácie niektorých praktických činov.	Sociálne projekty a praktické činy niektorí učitelia uskutočňujú vo svojich triedach. Príležitostne informujú ostatných o dianí v triede.	V škole sa cieľene nepracuje na sociálnych projektoch.

3.7 Využitie konceptu NPD v práci jednotlivcov

Výstupy z workshopov účastníkov a účastníčok o novo vynárajúcich sa potrebách detí na Slovensku v Dunajskej Strede a Dudinciach (apríl - máj 2010).

Ako môžeme koncept novo vynárajúcich sa potrieb uplatniť vo svojej práci?

- Pri plánovaní aktivít pre deti a mládež v komunite.
- Využijem argumenty na zasadnutiach rady školy.
- Budem koncept, nápady prezentovať na poradách riaditeľov škôl.
- Prezentácia konceptu v komunite a školskej rade.
- Využijem v individuálnych konzultáciách s učiteľmi.
- V rámci programu Prevencia v meste uskutočnenie fokusových skupín s mládežou, nezamestnanými mladými ľuďmi.
- Ako inšpirácia pri písaní koncepcie práce s mládežou v komunite.
- Pri písaní projektu vytvárania partnerstiev v komunite.
- Posuniem zaujímavé informácie odboru školstva v našom úrade.
- Využijem ako motiváciu pri organizovaní okrúhlych stolov a príprave stratégie práce s mládežou v komunite.
- Viac budem počúvať, vnímať, snažiť sa rozumieť deťom a podporovať reflektovanie ich potrieb dospelými v našej komunite.
- Budem koncept šíriť na poradách a seminároch.
- Získam pre spoluprácu CPPP, budem ich informovať, tiež výchovných poradcov.
- Premietnem na porade, seminári film, prednášku Kena Robinsona - Ako školy zabíjajú tvorivosť.
- Na problémy detí sa budem pozeráť inak, inak budem vnímať ako reagujú.
- Aby sa niektoré javy nevyskytovali, viac sa zameriam na prevenciu.
- Získala som iný pohľad na správanie detí, skôr pochopím ich prejavy a reakcie.
- Videla som iný uhol pohľadu na deti, viacej ich budem počúvať, ich „výhovorky“ a budem sa viac pýtať prečo?
- Budem sa snažiť viac počúvať deti, dávať im väčší priestor.
- Posuniem informácie vedeniu školy so žiadosťou o podporu realizácie akčného plánu.
- Budem pracovať v tíme na realizácii nášho akčného plánu (reagovanie na zvyšovanie záujmu detí o sexualitu a posúvajúcí sa záujem do nižších vekových skupín).
- Viac sa budem snažiť o komunikáciu s rešpektom, viac času na hodinách po prebratí látky budem venovať diskusi s deťmi o ich potrebách.
- Všetko čo tu odznelo, môže pomôcť zlepšiť vzťahy medzi deťmi a dospelými, medzi deťmi navzájom.
- Budem sa snažiť viac komunikovať s deťmi o ich problémoch, zapájať ich do hľadania riešení.
- Viem lepšie ako sa mám snažiť opraviť rozbité vzťahy, lepšie chápem, prečo to majú deti dnes ťažké.

Záver

Očividné výsledky v porozumení a reagovaní na novo vynárajúce sa potreby detí sme pozorovali hlavne v komunitách, kde počas viac rokov kľúčoví hráči (rodičia, iniciatívni pedagógovia, samospráva) prejavovali citlivosť k niektorým dlhodobo nereflektovaným potrebám detí, ako sú napr.:

- potreba sebaúcty,
- potreba rešpektujúcej komunikácie,
- potreba zmysluplnosti učenia,
- potreba možnosti výberu pri učení a trávení voľného času

Kľúčoví hráči tohto vytvárali základy pre fungovanie deťom priateľských skupín, tried, škôl, komunit.

Výraznejšie rozšírenie takýchto iniciatív a cielené budovanie deťom priateľskej komunity si vyžaduje od všetkých zúčastnených jednotlivcov, skupín aj organizácií (rodičov, učiteľov, odbornej verejnosti, politikov, členov komunity, aj detí samotných) zámerné vnímanie, mapovanie, pochopenie a cielené reagovanie na novo vynárajúce sa potreby detí.

Prajeme nám všetkým, aby sme sa pri riešení novovznikajúcich potrieb detí často stretávali s podobnými výrokmi, aké odzneli na záverečnej konferencii projektu:

„Vítam prínosy, ktoré prinášajú prezentované prístupy deťom.“

„Prizvaní boli kľúčoví ľudia a tak vidíme prínosy „sieťovania“. Ukazuje sa nielen dôležitosť samotnej aktivity, ale aj dôležitosť každého článku siete.“

Zdroje a linky na ďalšie prieskumné štúdie

IOSSIFOV, I.: *Take us seriously. Bulgaria a transitional generation finds its own way*, ICDI, Leiden. The Netherlands, 2006.

OUDENHOVEN, N. VAN, WAZIR, R.: *Newly Emerging Needs of Children. An Exploration*. Antwerp : Garant, 2006.

PIOVARČIOVA, T. a kol. 2009.: *Novo vynárajúce sa potreby detí na Slovensku*, Bratislava, Nadácia pre deti Slovenska, luventa, 60 s., ISBN 978-80-8072-102-2

Výstupy a interné materiály z tréningov pre facilitátorov a z workshopov v komunitách: Rohožník, Bratislava - Petržalka, Bratislava - Rača, Dunajská streda, Detva, Michalovce a Dudince, január – jún 2010).

Prieskumné štúdie a ďalšie zdroje dostupné na www.codepitotrebuju.sk, www.copiisitineri.ro, www.fdsc.ro, www.icdi.nl

Literatúra k 1.3.

ADLER, A.: *Psychologie dětí. Děti s výchovnými problémy*. Praha: Práh. 1994

AURIN, K.: *Mehr Verständnis fuer Kinder – mehr Verständnis fuer die Schule*. Braunschweig: Aco Druck. 1979

BEHNKEN, I.: *Die „neue“ Kindheitsforschung – zur methodischem Programmatik*. www.ucm.sk/FF/Katedry/pedagogika/Behnken.doc

BENDL, S.: *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha: ISV 2001.

BENDL, S.: *Ukázňená třída*. Praha: Triton 2005.

BLAŽEK, B. OLMAROVÁ, J.: *Průhledy do dětství*. Praha: Avicenum. 1986

BOOGERD, C.: *Éterné tělo ve výchově malých dětí*. Hraniče na Moravě: Fabula.

DINKMEYER, D., MCKAY, G. STEP: *Efektivní výchova krok za krokem*. Praha: Portál 1996.

DREIKURS, R., GREY, L.: *Logické důsledky. Praktická příručka ako naučiť deti a dospievajúcu mládež zodpovednému správaniu*. Nové Zámky: Psychoprof 1997.

ĐURIČ, L., BRATSKÁ, M. a kol.: *Pedagogická psychológia. Terminologický a výkladový slovník*. Bratislava: SPN. 2007.

FABER, A., MAZLISH, E.: *Jak mluvit, aby nás teenageři poslouchali. Jak naslouchat, aby nám teenageři důvěřovali*. Brno: CPRESS. 2007.

FRITZ, A., KLUPSCH-SAHLMAN, R., RICKEN, G. (red.): *Handbuch Kindheit und Schule. Neue Kindheit, neuse Lernen, neuer Unterricht*. Basel: Beltz. 2006.

GORDON, T.: *Úspěšná rodičovská výchova*. (P.E.T. Parent Effectiveness Training). Nyíregyháza: Nyírség.

GORDON, T.: *Classroom management*. Main Page. <http://www.calstela.edu/faculty/jshindl/cm/gordonabstract414.htm>

HANSEN, K., A., KAUFAN, R., K., WALSH, B.K.: *Krok za krokem. Metodická příručka pre predškolskú výchovu*. Žiar nad Hronom. Nadácia škola dokorán. 1997.

HRONCOVÁ, J.: *Slovenská rodina v kontexte transformačných a integračných procesov*. IN. Zborník vedeckovo-výskumných prác katedry pedagogiky (5). Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. 2009. s. 88-107.

KAST-ZAHN, A.: *Jak naučit děti pravidlům*. Brno: CPRESS 2008.

KOSOVÁ, B.: *Škola orientovaná na dieťa*. In: ŠKOLA orientovaná na dieťa. Zborník z celoslovenskej konferencie 1.-2.2. 2001 B. Bystrica. B. Bystrica: MC. 2001. s. 5-9.

KOVALIKOVÁ, S., OLSENENOVÁ, K.: *Integrované tematické vyučovanie. Model*. Bratislava: Nadácia S. Kovalik 1996.

LENDEROVÁ, M., RÝDL, K.: *Radostné dětství?* Praha: Fénix. 1996.

NYSSSEN, E.: *Geschichte von Kindheit*. In: Handbuch Kindheit und Schule. Neue Kindheit, neuse Lernen, neuer Unterricht. Basel: Beltz. S. 14-36. 2006.

KOIMAN a ďalší: *Vytvárajme bezpečné a otvorené školské prostredie pomocou metódy C&SCO pre školy*. Bratislava: Nadácia pre deti Slovenska 2008.

MATULČÍKOVÁ, M.: *Teória výchovy – v dimenziách teórie a praxe*. In. Paedagogica. Zborník Filozofickej fakulty UK. Roč. 20. 2008. s. 81-101.

NÁRODNÝ akčný plán pre deti na roky 2008-2012 dostupné na: <http://www.rokovaniask/appl/material.nsf/0/810B4163-BA787E64C...> Zo dňa 5.1.2010

OUDENHOVEN, N. van., WAZIR, R.: *Novo sa vynárajúce potreby detí*. Prieskumná štúdia. YCCYS, ICDI. Bratislava: NDS. 2009. Interný materiál. 35 s.

OTT, W. & RINK, K.: *Youngsters between Freedom and Social Limits*. Maastricht: Shaker publishing 2002.

PAULUS, P.: *Psychische Gesundheit. Ruckgrat fuer die Seele*. In: Handbuch Kindheit und Schule. Neue Kindheit, neue Lernen, neuer Unterricht. Basel: Beltz. 2006. s. 138-148.

PIOVARČIOVÁ, T., MIHÁLIKOVÁ, J., HALAŠOVÁ, D., BAGALOVÁ, L., GOGOLOVÁ, D.: *Novovynárajúce sa potreby detí na Slovensku*. Prieskumná štúdia 2009. <http://www.codetipotrebuju.sk>

POTOCAROVA, M.: *Family, Youngsters and their Attitudes toward Social Limits*. 2004 Maastricht: Shaker Publishing.

RINK, J. E.: 2005. *Praktická pedagogika*. Bratislava: UK. 1995.

SPRÁVA sekretariátu OECD. Trendy a scenáre. In: *Pedagogické spektrum 2001*, č. 1, s. 7-35. Vzdelávanie pre zajtrajšok. In: *Pedagogické spektrum 2001*, č. 3/3, s. 3-32.

SLIWERSKI, B.: *Pedagogika dziecka. Studium pajdocentryzmu*. Gdańsk: Pedagogika GWP 2007.

TURČEK, K.: *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy u detí a mládeže*. Bratislava: Iris 2000.

Európska komisia. Správy. http://ec.europa.eu/news/justice/100324_sk.htm zo dňa 2. 6. 2010

WALPER, S.: *Aufwachsen heute: Einfuehrung in die Sozialisationsforschung*. 5. Erziehung in Wandel & Stärkung elterlicher Erziehungskompetenzen. 2009/2010. Dostupné 10.5. 2010 http://www.edu.lmu.de/apb/dokumente/materialien_rose09/5erz.pdf

WALPER, S.: *Socialisation und Bildung*. 6. Erziehung in Wandel & Stärkung elterlicher Erziehungskompetenzen. 2009/2010. Dostupné 10.5. 2010 http://www.edu.lmu.de/apb/dokumente/materialienwise0809/sub-_erziehung.pdf

Nadácia pre deti Slovenska
Heydukova 3
811 08 Bratislava

Tel: 02 / 5263 6471
E-mail: nds@nds.sk
Web: www.nds.sk

ISBN 978-80-89403-06-6